1960-71 Arasında Kürt Hareketi

Şeyh Said'in idam hükmünü veren İstiklâl Mahkemesi azalarından Ali Saip (Ursavaş) 1920'den, öldüğü yıl olan 1940'a kadar Urfa ve Adana mebusluğu yapmış bir Kurttu. Kendisi de 1920-50 yıllan arasında Van mebusluğu yapmış bir Şeyh olan ibrahim Arvas, anılarında onun için "ne kadar baba oğul mahkûmlar varsa, evvela babasının gözü önünde, oğlunu astırır, sonra babayı asardı. Bu hususta babanın feryadı figanları zerre kadar kalbine tesir etmezdi" diyordu. Ali Saip ve İbrahim Arvas münferit örnekler değillerdi. 1920'den beri Türkiye Cumhuriyeti'nin temel politikası, Kürt hareketlerinin denetlenmesinde seçilmiş bazı aşiret reislerinden, şeyhlerden ve onların temsil ettiği ilişki ağlanndan yararlanmak olmuştu. 1930'lardan sonraki yıllarda da, Kürdistan'da zaten sınırlı olan tarımsal bir sermaye birikimine dönüşmesini önlemek, biriken sermayenin de yalnızca ideolojik düzeyde ulusal kimliğini inkâr etmiş, maddi ilişkileriyse tamamiyle Türk burjuvazisininkiyle içice geçmiş bir kesim tarafından kontrol edilmesini sağlamak üzere yine aynı kesimlerden yararlanıldı. Kürt egemen sınıflarının bu şekilde ajanlaştırılmasının bir sonucu olarak, herhangi bir sermaye birikimi gerçekleştirmelerine, doğal kaynakların rantından yararlanmalarına imkân verilmeyen Kürt halkı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950 öncesindeki sınırlı kalkınma hamlesine bile katılamadı, Kürdistan'la Anadolu arasındaki gelişmişlik farkı büyüdü.

Egemen sınıfın bu şekilde ajanlaştırılması, aynı zamanda, Dersim'in düşüşünden sonra herhangi bir ulusal hareketin gelişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturdu. Ancak 1950'de çok partili rejime geçiş, Kürdistan'daki koşulların kısmen de olsa yumuşamasını, polis ve jandarma baskısının hafiflemesini sağladı. Mecburi iskâna tâbi tutulmuş milliyetçi önderler ve toprak sahiplerinden, bütün baskılara rağmen asimilasyona direnmiş olanlar ülkelerine dönerek topraklarını geri aldılar. Bu dönem aynı zamanda Kürdistan'a yapılan, yol, okul vs. gibi altyapı yatırımlarında kısmî bir artışın görülmeye başlandığı dönem oldu. Buna bağlı olarak, o zamana kadar son derecede dirençli bir yapı göstermiş olan kırdaki aşiret düzenin ilk çözülme işaretleri görülmeye başlandı; aşiret reisliğinin yerini büyük toprak sahipliğine bırakma süreci hızlandı; şeyhler ve beylerin de buralarda barınmayı tecih etmeye başlamasıyla Kürdistan'daki şehir hayatı canlandı. Ancak bu iktisadi dinamizm yörenin kalkınması değil, ancak Kürdistan'dan Türkiye'ye işgücü ve servet akışının hızlanması anlamına geliyordu. Buna rağmen, sözkonusu dinamizmin çelişkili sonuçları, sömürge ilişkilerinin derinleşmesine değil kırılmasına hizmet eden ürünleri olmadı değil. 1950'lerin dinamizmi, 1960'tan sonra kendi ulusal özlemlerini hayata geçirmek için önce Türk sosyalist hareketi içersinde kendisine müttefik arayacak, daha sonra ise yoksul köylülük başta olmak üzere çalışan Kürt sınıflarını örgütlemeye yönelecek bir aydınlar kesiminin yetişmesi için ilk eğitim imkânlarının sağlandığı dönem oldu.

"49'lar Olayı"

Irak'da 14 Temmuz 1958'de Cumhuriyet ilan edilmesinden sonra, o zamana kadar baskı altında tutulan siyasal akımlar gün ışığına çıktı. *Irak Komünist Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi* rahat bir -şekilde çalışmaya başladılar. Bu ortamda, 1947'de, yani Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra Sovyetler Birliği'ne iltica etmek zorunda kalmış olan Molla Mustafa Barzani ve arkadaşları Irak'a davet edildiler. Molla Mustafa. Barzani ve arkadaşlarının, 1958 sonlannda Irak'a dönmeleri Kürt bölgelerinde ulusal duygulann büyük bir hızla gelişmesine yol açtı. Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım *Kürdistan Demokrat* Partisi başkanı Molla Mustafa Barzani'nin önderliğindeki Kürtlerin özerklik isteğine olumlu bir cevap da olumsuz bir cevap da vermedi. Kürtler, Kürdistan'ın özerkliğinde ısrarlıydılar. Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım'a ve hükümete bunu sık sık hatırlatıyorlardı.

1958-1959'da Abdülkerim Kasımla ilişkiler kısmen iyi idi. Nisan 1959'da,. Kerkük tarafında oturan Türkmenler, Albay Mustafa Dabak yönetiminde Bağdat hükümetine karşı isyan girişiminde bulundular. Bu girişim hükümet tarafından çok sert ve kanlı bir şekilde bastırıldı. Türkmenlere karşı yapılan bu hareket Türkiye'de çok büyük bir tepkiyle karşılandı. O sırada Bağdat Hükümetiyle Kürtlerin arasının iyi olmasından dolayı, en azından Kürtlerle hükümet birlikleri arasında henüz bir çarpışma olmamasından dolayı, Türkiye'de, Türkmenlerin isyanının bastırılmasına Kürtlerin de katıldığı yanılsaması doğdu. Türkiye'de devlet ve hükümet çevreleri, basın, yazarlar böyle düşünüyorlardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Niğde Milletvekili Asım Eren, "mukabele-i bilmisil" isteğinde bulundu. Açık açık, "Kürtler, Irak'da soydaşlarımız Türkmenleri öldürdüler, biz de öldürülen Türkmen sayısı kadar Kürt öldürelim" dedi. "Mukabele-i bilmisil yapmayacak mısınız?" diye hükümete sorular sordu. Bu gelişmeler üzerine Türk gizli güvenlik servisleri harekete geçti.

İleri Yurt Gazetesi ve Avni Doğan'ın "Tehlike Çanı"

1950'lerin sonlarına doğru, İstanbul'da -ve Ankara'da, üniversitelerde okuyan Kürt Öğrencilerin arasında bazı kıpırtılar başladı. Örneğin İleri *Yurt* gazetesinde Asım Eren ve benzerleri eleştiriliyordu. 1958'de Diyarbakır'da *İleri Yurt* gazetesi yayınlanmaya başlanmıştı. *İleri Yurt* günlük olarak yayınlanıyordu. Sahibi Abdurrahman Efhem Dolak, Yazı İşleri Müdürü Avukat

20 yılı aşkın bir süre, Türk kamuoyu tarafından unutulan/unutturulan Doğu ve Güneydoğu bölgesi, '60'ların başından itibaren tekrar günyüzüne çıkmaya başladı. Birçok gazeteci, yazar, araştırmacı bu dönemde bu bölge/ere geziler düzenledi, araştırmalar yaptı. Kürt tarihi, kültürü üzerine birçok araştırma yapıldı. Fakat en yaygın ve Türkiye kamuoyunu en çok etkileyeni Mahmut Makal, Yaşar Kemal, Fikret Otyam gibi yazar ve gazetecilerin yaptıkları foto-ropörtajlardı; çekilen fotoğraflarda ilk anda görülen şey, yoksulluktu. Üzerine daha fazla birşey söylemeye gerek duydurtmayan fotoğraflar dönemin özellikle sol görüşlü gazete ve dergilerinde yayınlanmaya başladı. Böylelikle Kürt sorunu ve o bölgelerde yaşayan insanlar, gidilip görülmese de, yaşanılan yoksulluğa şahit olunmasa da bilinir, gözle görülür oldu. Aşağıdaki fotoğrafın yayınlandığı Ant *dergisinde, Mart-Nisan 1967'de dizi halinde verilen foto-röpartajında, Mahmut Makal, "Doğu'ya giden trenlerin pencere/erinden her zaman göze çarpan görüntülerden biri... Doğunun dramı insanlarının yüz/erine yansımaktadır." diyordu.*

67 (14) Sosyalizm ve Kürde:

Dersim ayaklanması, "Ağaların, feodallerin, aşiret reislerinin ve diğer cumhuriyet düşmanı güçlerin devlet içinde devlet olmayı istedikleri; modern Türk devletinin merkezî yapısının gelişmesini baltalamaya, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya çalıştıkları" türünden gerekçelerle şiddetle bastırılarak ezilmiş ve binlerce insan ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmişti. Böylece bölgedeki feodal güçlerin tasfiye edilmelerinin gerçekleştiği, boyunlarının ezildiği ifade edilmişti. Bu gerekçenin aksine, yıllar geçtikçe Doğu ve Güneydoğu'da feodal güçler bizzat devlet tarafından geliştirilmiş ve güçlendirilmişlerdir. 1946 seçimleri ile birlikte bölgede etkinlikleri olan ağalar, şeyhler, aşiret reisleri veya onların çıkarlarını korumakla görevli bir takım kişiler parlamentoya girmeye başladı/ar. Bir kısmı, kendi bölgelerindeki iç çıkar çelişkileri nedeni ile CHP içersinde, diğer bir kısmı ise -ağırlıklı olarak şeyhler- DP saflarında çalıştılar. Devletle, özellikle parlamenter olmanın da avantajları ile çok sıkı ilişkilere giren bu feodal güçler sadece feodal bir nüfuza sahip iken bu güçlerini devlet tarafından sağlanan ekonomik olanaklarla giderek geliştirdiler. Bir kısım feodaller kentlerde **beyaz eşya, elektrikli eşya vb. mamullerin** satıldığı mağazalar açarken bir kısmı da benzin istasyonları, otelcilik gibi işletmelere yöneldiler. 1960'larda Türkiye'nin gündemine toprak reformu tartışmaları da ağırlıklı olarak girmişti. Bütün bu tartışmalar olurken, Mayıs 1969'da, Urfa'nın Harran bucağına bağlı Zihayat köyünde, o günlere kadar köylülerin ekip biçtikleri hazineye ait topraklar jandarmalar tarafından zorla ve dayakla boşaltılmıştı (üstte). Köylüler, "Vur vur, böyle yaşamaktansa ölmek daha iyi!" diyerek direnmeye çalışmışlardı. Köylülerin **uzaklaştırılmalarından sonra Müslim Ağan adlı ağaya** ait traktör araziye girerek toprağı sürmeye başladı. Bunun üzerine, ağa-jandarma işbirliğini protesto eden köylüler, köyden Urfa'ya bir protesto yürüyüşü yapacaklarını ilan ettiler.

Canip Yıldırım idi. Musa Anter de gazetenin yazarlarındandı. 1958 sonrasında; Molla Mustafa Barzani ve arkadaşlarının Kürdistan'a dönmeleri ve Kürt halkı tarafından coşkunlukla, büyük gösterilerle karşılanmaları, Türkiye'deki Kürtler arasında da çok olumlu tepkilere yolaçtı. Polis, hükümet bu gelişmeleri büyük bir dikkatle ve ilgiyle izliyordu. Kürt gençleri arasında meydana gelen milli uyanışın durdurulabilmesi için önlemler alınmaya başladı. Devlet ve hükümete bu konuyla ilgili olarak sık sık raporlar veriliyordu. Bu raporlarda, "eğer bin kadar Kürdü asarsak, bu sorunu 40-50 yıl daha erteleyebiliriz. Aksi halde milliyetçilik düşüncesi ve eylemi çığ gibi gelişir, önünü almak imkansız olur" deniyordu,

1940'larda Birinci Bölge Müfettişliği yapan Avni Doğan *Vatan* gazetesinde "Tehlike Çam" başlıklı bir dizi yayınladı. Dizide, Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a dönüşüyle birlikte meydana gelmesi muhtemel olaylar konusunda hükümet uyanlıyordu. Yazı dizisi, 19-23 Kasım 1958 tarihleri arasında yayınlandı. "Tehlike Çanı" başlıklı dizinin beşinci yazısında, "Şark bölgesi için alınması lazım gelen tedbirler"den söz ediliyordu. "Kürtçülerin istedikleri, 8 Ocak 1933 tarihinde Türkiye Cumhurreisi Atatürk'e hitaben neşrolunan açık mektupta en geniş hudutlanyla ortaya konmuştur" denerek, isteklerin tam zıddının yapılması öneriliyordu.

İleri Yurt gazetesi 31 Ağustos 1959 tarihli 500. sayısında, Musa Anter'in Kürtçe "Kımıl" şiirini yayınladı. Türk basını Kürtçe şiire ve içeriğine çok büyük tepki gösterdi. Şiirin Kürtçe olması yanında, "Üzülme bacı, seni kımıldan kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık" dizesine de ayrıca tepki gösterildi. 4 Eylül tarihli *Yeni Sabah* gazetesi, haberi, "Diyarbakır'da bir gazete Kürtçe şiir yayınladı" biçiminde bildirdi. Diyarbakır valiliği ile yaptığı görüşmeyi aktaran gazete şöyle yazıyordu: "Dün gece telefonla Diyarbakır Vali Muavini ile görüştük. Şiir ve yazıdan malumatı olmadığını söyleyen Vali Muavini, 'Gerçi bu gazetenin yazdıklarından haberim yok, fakat ilgileneceğim. Ancak aynı gazetenin mesulleri benzer sebeplerle, savcılık tarafından takibata uğramışlardır' demiştir. Yazarın, 'Bacıyı kımıldan kurtaracak kardeşler'den bahsederken neyi kastettiği anlaşılamamıştır."

5 Eylül 1959 tarihli *Akşam* gazetesinde, Müşerref Hekimoğlu, "Dil Meselesi Partiler Üstüdür" isimli yazısında, "... Onlara Türkçe şiir yazmayı öğretmiş değiliz. Duygularını, düşüncelerini Türkçe anlatmaya alıştırmış değiliz" diyerek şiirin Kürtçe yazılmasını mazur göstermeye çalışmıştı. 6 Eylül 1959 tarihli *Cumhuriyet*'te "Kendi kendimizi tenkid" bölümünde, "Biz yazıp biz mi okuyacağız?" diye soruluyor, Kürtçe şiir yazılmasından haberi olmayan vilayet eleştiriliyordu. "O il merkezinin zabıtası yok mu, adliyesi yok mu? Bunlar en büyük idare adamlarını günlük hadiselerden haberdar etmezler mi? İdare adamları gazete okumazlar mı? İdare adamları gazete okumazlarsa, halkla umumi efkarla teması nasıl muhafaza ve idare ederler? Memleketi nasıl görürler, nasıl duyarlar?" deniliyordu.

Cumhuriyet gazetesi, "doğu illerinden birinde çıkan bir gazete, anlaşılmaz sebeplerle Kürtçe bir şiir neşrediyor. Aynı nüshada bir başka yazısında da, müphem birçok manalara gelebilecek

cümleler var. Bu nüshayı ele geçiren bir İstanbul gazetesi bahis mevzuu doğu iline telefon ediyor, Vilayeti arıyor..." diyerek olaya polisiye bir süs de vermeye çalışıyordu.

İleri Yurt'un son nüshası 527 numaralıdır. Ve 22 Eylül 1959 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tarihte gazetenin sahibi, Abdurrahman Efhem Dolak, Yazı İşleri Müdürü Av. Canip Yıldırım ve Kımıl yazarı Musa Anter tutuklanmışlardır. Bu tutuklama büyük tutuklamanın, yani 49'ların tutuklanmasının başlangıcı kabul edilebilir.

49'ların Tutuklanması

O yıllarda, iktidarda olan *Demokrat Parti* hükümeti içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan çıkabilmek için Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilere yönelme eğilimindeydi. ABD'den alınamayan ekonomik yardımın alınabilmesi için de Kürt öğrenciler arasında gelişen milliyetçi düşüncelerin koz olarak kullanılması ve ABD'den yardım koparılması ciddi olarak düşünülüyordu. Aralık 1959 ortalarında İstanbul ve Ankara'da çeşitli fakültelerde okuyan 50 kadar Kürt genci polis tarafından gözaltına alındı. 50 kişi arasında çeşidi mesleklerden bazı Kürtler de vardı. Gözaltına alma olayı ani oldu ve çok kısa bir zamanda bitirildi. Basına bu konuda haber verilmedi. Bu konudaki haberlere sansür uygulandı.

Kürt gençlerinin gözaltına alınmasıyla birlikte devlet ve hükümet katlarında bu insanların ne yapılacağına ilişkin önemli bir tartışma başladı. MİT raporlarında bu insanların asılmaları gerektiği belirtiliyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, gözaltına alınan Kürtlerin asılmalarından yanaydı. "Asalım ve İstanbul'da Taksim meydânında bir hafta sallandıralım, benzerlerine de ibret olur" diyordu. Böylece Kürt sorunu siyasal gündemden epey süreyle uzaklaştırılmış olacaktı. Başbakan Adnan Menderes de Kürt öğrencilerin aşılmasından yanaydı. Yalnız bunun bir komünist hareket olarak belirtilmesini istiyordu. Bu olayın ABD'den ekonomik ve askerî yardım istemede bir koz olarak kullanılabileceğini düşünüyordu. "Türkiye'de komünistler son zamanlarda azdılar. Komünistlerle mücadele için ABD'nin daha etkin ve geniş bir yardımı gerekir diyelim" diyordu. Yalnız Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bu önerilere karşı çıkıyordu. "Türkiye'nin Ermeni sorunundan dolayı dış ülkelerdeki görüntüsü zaten kötüdür. 6-7 Eylül 1956'da meydana gelen olaylar, Rum mallarının yağma edilmesi bu görüntüyü daha da kötüleştirmiştir. Bunlara bir de Kürtlere yapılan baskılan eklemeyelim" diyordu.

"49'lar Olayı" 1950'lerde küllenmeye yüz tutmuş ulusal isteklerin tekrar tutuşmasını göstermesi bakımından önemli bir olaydır. Bazı kişiler, örneğin Said Elçi, Genelkurmay Askerî Mahkemesi'nde Kürtlerin haklarından ve hukukundan söz eden savunmalar da yapmıştır.

27 Mayıs Darbesi ve Kürtler

27 Mayıs'ı yapan askerler, darbenin en önemli gerekçelerinden biri olarak "Doğu"daki vaziyetin çığrından çıkmış olmasını gösteriyordu. 31 Mayıs 1960 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Milli *Birlik Komitesi*'nin Kürdistan konusundaki endişeleri şöyle ifade ediliyordu: "Milli *Birlik Komitesi*'nin neşredeceği vesikalar. Bir Kürdistan hükümeti tesis için DP Grubu içinde çalışmalar varmış. Sabık iktidar bunlara ve Şeyh Said'in oğlunun Rus yapısı ciple Doğu'da propaganda yapmasına göz yummuş. Geliştirilmesine çalışılan gayenin yeni bir Kürdistan olduğu, bu konuda, birkaç DP milletvekilinin yardımcı olduğu vesikalarıyla ortaya çıkmıştır. Milli *Birlik Komitesi* ve Hükümet bu yola sapanların faaliyetine son vermiş, memleketi parçalayıcı unsurların tamamen izalesi yolunda zorlayıcı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin bütünüyle yalnız Türklerin vatanı olduğu, başka gayeler taşıyan birkaç kişiye benimsetilecektir."

27 Mayıs'dan sonra, Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen Anayasa'nın hazırlanmasıyla ilgili, herkese açık toplantılara zaman zaman Milli *Birlik Komitesi* üyeleri subaylar da katılıyordu. O toplantılardan birinde Komite üyelerinden bir subay, 27 Mayıs sabahında, yani darbenin başarıya ulaştığının anlaşılmasından hemen sonra, Silvan'da bir evin çatısına çıkıp Türk bayrağı diktiğini anlatıyordu. "Biraz daha geç kalsaydık Türk yatanı elden gidecekti" diyordu. Yukarıda sözü edilen haberin yayınlanmasından bir gün sonra, yani, 1 Haziran 1960 tarihinde 485 Kürt gözaltına alındı ve Sivas'da bir kampda toplandı. Kampa kapatılan bu Kürtlere çok ağır işkenceler yapıldığı halde Türk basını bu işkenceler hakkında hiçbir şey yazmadı. Fakat 1960 yaz aylarında, Türk basını, Kürtleri hedef alan çok yoğun haberler ve yorumlar yayınladı ve devlet güçlerini Kürtlere karşı kışkırttı.

19 Ekim 1960'da Kürtleri sürgün eden yasa çıkarıldı. Bu yasayla Milli *Birlik Komitesi,* 485 Kürt'ün 55'ini sürgün ediyor yani mecburi iskana tabi tutuyordu. 23 Ekim 1960 tarihli Öncü gazetesinde Mecburi İskan Kanunu'na dair bazı gerekçeler yer almıştı. Bu yasanın çıkarılmasına duyulan gereksinime işaret eden gerekçede, Doğu'da yaygın hale gelen ağalık ve şeyhliğin vatandaşlar üzerine yaptığı baskılar anlatılıyor, Doğu illerinde son yıllarda, Kürt Cumhuriyeti'nin kurulması için bazı kimselerce gayret sarfedildiği, bu arada, uzantıları İran ve Irak'da bulunan Kürtçülük teşkilatlarının, Türkiye'de liderleri yetiştirme amacı güttüğü gerekçede belirtiliyordu. Ağaların ve şeyhlerin uzun yıllardan beri, Doğu'nun Türk halkını

baskı altında tuttuğu, CHP devrinde bunlardan birçoklarının, Mecburi İskan Kanunu ile, Anadolu'nun çeşitli yerlerine nakledildikleri, ancak düşük DP iktidarı zamanında eski yerlerin döndükleri ve baskıların devam ettiği kaydedildikten sonra, bunlann yeniden mecburi iskana tabi tutulmalarının zorunluluğu gösteriliyordu. Gerekçede toprak reformundan da söz ediliyor, ağaların geniş topraklara sahip olduğu, bu özelliklerinden dolayı halka baskı yaptıkları vurgulanıyordu.

Ağalar, şeyhler, aşiret reisleri, Aralık 1960'da, Sivas kampından alınarak, Antalya, Burdur, İzmir, Muğla, Afyon, İsparta, Manisa, Çorum, Denizli vilayetlerine dağıtıldılar. 55 ağa olayında ağalık sorunu Kürt ulusal hareketinin gelişmesine neden olan bir etken olarak ele alınıyordu. Kürt ulusal hareketini ağaların kışkırttığı düşünülüyordu. Ağaları, şeyhleri, aşiret reislerini, yerlerinden sürersek, ulusal gelişmenin önü alınmış olur, diye düşünülüyordu. Ağalara, şeyhlere, aşiret reislerine yüklenen bu misyon bir yanılgıdan ileri geliyordu. Bu genel olarak böyleydi. Fakat teker teker incelediğimiz zaman bu insanlar arasında, Kürt ulusal hareketinin gelişmesi yönünde çok önemli roller oynamış olanlar da vardır. Bunlar sürgün edildikleri yerlerde, Kürt sorunu ile ilişkilerinden dolayı yargılandılar. Fakit Bucak bunlardan biriydi.

Türk yöneticileri de iki yıla yakın bir zaman sonra yanıldıklarını anladılar. Ağalan tekrar memleketlerine, evlerine gönderdiler. Ağalar, memleketlerine, evlerine, nüfuzları artmış olarak döndü.

Kürt Ulusal Varlığının İnkarıyla İlgili Devlet Kampanyası

27 Mayıs darbesiyle birlikte Kürtlerin inkar edilmesi, Kürt dilinin, Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın yok sayılması yeni bir ruhla işlenmeye başlandı. İstihbarat raporlannda gayet rahat ve normal bir şekilde sözü edilen Kürt, Kürdistan, Kürt milliyetçiliği ile ilgili kavramla basında, eğitim sürecinde, hükümetin ve politikacıların konuşmalarında hiç kullanılmıyordu. İ iş olarak M.Şerif Fırat'ın Doğu İlleri ve *Varto Tarihi* isimli kitabı yeniden yayınlandı. Kitabın ilk baskısı 1949'da yapılmıştı. Kitap, Kürtlerin kökenlerinin Türk olduğunu, tarihte Kürt diye bilinen bir milletin, Kürtçe diye bilinen bir dilin olmadığını anlatıyordu. Bunların kökenlerin Türk ve Türkçe olduğunu vurguluyordu.

Kitabın 2. baskısı 1961'de, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlandı. Devlet Başkam ve Başbakan Cemal Gürsel, bu yeni baskıya bir "Sunuş" yazısı yazmıştı. Türk resmî ideolojisini: Kürtlere ilişkin görüşlerini açıklaması bakımından bu yazı üzerinde önemle durmak gerekir. Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel bu yazısında şöyle söylüyordu: "... Bugün Milli Eğitim Bakanlığımızca ikinci baskısı yapılan bu eserin, bütün Türk aydınları tarafından okunması büyük faydalar sağlayacaktır. Çünkü, bu eser, Doğu Anadolu'da oturan, Türkçeye benzemeyen bir dil konuştukları için kendilerini Türk'ten ayrı sayan, bilgisizliğimiz yüzünden bizim de öyle sandığımız vatandaşlarımızın, su katılmamış Türk olduklarını bir kere daha isbat etmektedir. Hem de inkarına imkan olmayan ilmi delillerle..."

27 Mayıs'dan sonra, başlatılan devlet kampanyalarından biri de, "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyası idi. Bu kampanya, İstanbul'da ve Ege'de Ermeni, Rum ve Yahudi toplumlanna

Varolan üretim ilişkilerinden ve göçebe veya yarı göçebeliğe dayalı hayat tarzından zorla koparılmış ve zorunlu iskâna tabi tutulmuş Kürt halkının bu yeni hayat tarzı, kadını, babası veya kocası olan erkeğin evinin sınırları içine hapsetti. Herhangi bir yabancıyla ilişki imkanının bulunmadığı ve tabi olduğu erkeğin, iktidarını üzerinde sınırsızca kullanmasına izin veren bu yeni yerleşim tarzı kadının ayrıca bütün geri işleri üstlenmesine de neden oldu. Hanenin bütün günlük işleri üzerindeyken, pazara dönük kısmı erkeğe ait olan tarım ve hayvancılıkta da geri işlerin tümünü üstüne alıyordu. Ailenin günlük besininin temel kaynağı olan küçük baş hayvanın sunduğu et ve süt, kadın tarafından kullanılır/tüketilir hale getiriliyordu (aşağıda sağda). Tüm bunların karşılığında, baba evinden ayrılırken hiçbir miras hakkına sahip olamadan ayrılan kadın, yeni gideceği haneye ise belli bir miktar mal karşılığında (para, altın, küçük veya büyük baş hayvan) giderken, asla ödeyemeyeceği bir borcun da yükünü taşıyordu. islamiyet sayesinde pekiştirilen bu geri bırakılmış konum, kadının politik yaşamdan de tamamen uzaklaşmasını, böylelikle -yalnızca cins ayrımına dayanarak - muhalif olabilecek Doğu nüfusunun yarısının susturulmasını da beraberinde getirdi. Doğu erkeğiyse ezilmişliğinin intikamını, kendinden daha da ezik konumda olan kadın üzerinde uygulayarak, ezilmiş bir topluluk içersinde, bir diğer karşıtlığın ya da doğal bir ikiliğin yaratılmasına 'istemeden de olsa' neden oldu. Yukarıdaki fotoğrafta, kilometrelerce uzaktaki bir çeşmeden evlerine su taşıyacak olan kadınlar görülüyor. Suyu bulabilen Doğulu kadın için, çeşmenin uzaklığı veya taşıyacağı yükün ağırlığı hiç önemli olmuyordu, yeterki "içecek, kullanılabilecek su olsun." Hiçbir zaman çözülememiş sağlık sorunu ise, Doğu'nun kendi imkanları ve çoğunlukla hekimlik bilgisine sahip olmayan ve geleneksel tedavi usullerini uygulayan büyücü-hocalara terkedilmişti. Kimi zaman soldaki fotoğraftaki gibi, eğitim görmüş, hekimlik bilgisine sahip bir Doğulu devrimci, kendi yöresinde resmî olmayan bir şekilde sağlık hizmetini üstleniyordu.

Kürt Milli Meselesi Karşısında Türk ***Sosyalistlerinin*** *Tutumu*

Türk sosyalistlerinin Kürt milli meselesi karşısında takındıkları tutum dendiğinde hemen gündeme üçüncü bir konsept, Kemalizm ve Kemalizmin etkileri, bu **tutumun '60'lar** öncesi ve sonrası büründüğü değişik biçimler gelir. Oysa Türk sosyalistlerinin bir parçası olduklarını söyledikleri dünya sosyalistleri, neredeyse yüzyıl **ön**ce benimsedikleri; her ulusun kendi kaderini tayin etmede özgür olması ilkesini tartışma kabul etmez bir prensip olarak dünyaya duyurmuşlardı. Sosyalistlerin bu tartışma kabul etmez prensiplerine rağmen, Türk sosyalistlerinin Kürt milli meselesi karşısında aldıkları oldukça tartışmalı pozisyonu kavrayabilmek için, bu konuda devraldıkları; Marksist teorik-pratik mirası ve üzerinde yaşadıkları toplumsal **zeminin,** tarihi, **kültürel,** siyasal donelerini gözden geçirmek gerek.

Marx ve Engels *Komünist **Manifesto'yu,*** sosyal hareketliliklerle çalkalanan devrimler Avrupası'nda **1848'de** yayınladılar. Bu devrimlere iki ana **güç,** iki ayrı taleple katılıyordu. Bu **iki** devrimci güçten birincisi proletarya, sınıfsal taleplerle, ikinci güç olan ezilen veya ulusal birlik yolunda engel teşkil eden feodal parçalanmışlığa karşı ulusal Devletlerini kurmak için ulusal taleplerle Avrupa'daki hakim sistemlere zor anlar yaşatıyorlardı. **Marx**ve Engels bu iki devrimci güçten **birincisinin,** proletaryanın mücadelesini esas aldılar. Herikisine göre de ulusal mücadele, milletler arasındaki antagonizma; burjuvazinin gelişmesi, ticaret özgürlüğü, dünya pazarının oluşması ve endüstri **üretiminin** üniformizasyonu sonucu gittikçe miyadını dolduruyordu. "Proletaryanın baskın gelmesi halinde ise ortadan **kalkacak"tı,** "İnsanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kaldırıldığında, bir milletin başka bir millet tarafından sömürülmesi de ortadan kalkacaktır" diyordu her ikiside *Komünist **Manifesto'da.***

Gerçekleşmesinin yakın olduğuna inandıkları bir dünya devriminin baş aktörü batı Avrupa proletaryasının çıkarlarını tüm tezlerine merkez yapmışlardı. Yaşadıkları **süre** boyunca ortaya çıkan tüm sosyal **ekonomik**politik gelişmeleri proletaryanın sınıf çıkarlarına tâbi olarak ele almış yorumlamışlardır. **19.** yüzyıl proleter **eylemliliklerlyle** çağdaş olan ulusal hareketlere de bu bağlamda yaklaşmış, onları ikincil öneme haiz eylemler olarak değerlendirmiş, **politik-taktik** belirlemelerle yetinerek bu ikinci hareketliliği ana tezlerinin uzağında tutmuşlardır. Bu politik-taktik belirlemelere göre, Marx ve Engelsin yaşadıkları dönemde ulusal mücadele **veren** uluslar kategorik **olarak; "devrimci-karşı** devrimci" (Marx) ve **"tarihi-tarih** olmayan" **(Hegel** ve Engels) uluslar olarak adlandırılmış-sınıflandırılmışlardır.

Devrimci veya **tarihî** uluslar, **Batı** Avrupa **halklarının** emansipasyonunu kolaylaştırdıkları, üretici güçlerin gelişmesini sağladıkları için mücadeleleri aktif bir biçimde desteklenmiştir. Bu kategori içinde yer alan Alman ve İtalyan ulusal birlik kurma mücadeleleri Bismarck ve Cavour **gibi "konservatörlerin"** önderliğinde bile yürütülmüş olsa, **"proletarya'nın emansipasyonunun** ön koşulu olduğu" gerekçesiyle onaylanmıştır. İki **ezilen** ulus; Polonya ve İrlanda'da bağımsızlık mücadeleleri desteklenen tarihî-deyrimci uluslar kategorisinde yer almışlardır. *1. **Enternasyonal'in*** **1863'teki** kongresinde "bağım**sız,** birleşik bir Polonya'nın kurulması **mücadelesinin** desteklenmesi" kararı alınmıştır. Bu karar şöyle desteklenmiştir: "Polonya'nın parçalanmışlığı, üç büyük askeri despotizmi, -Rusya, Prusya ve Avusturya- birbirine **bağlayan** 'çimento'dur. Sadece bağımsız, birleşik bir Polonya'nın kurulması bu ilişkiyi parçalar ve Avrupa halklarının emansipasyonları önündeki en büyük engeli ortadan kaldırır."

Marx ve Engels Polonya'ya gösterdikleri bu hoşgörü ve dayanışmayı aynı Alman ve Avusturya askeri despotizmlerine karşı, daha mütevazi taleplerle mücadele eden diğer **Slavlardan, "gerici** Rusya" tarafından **kışkırtıldıkları** gerekçesi ile esirgediler. Daha da ileri giderek bu ulusları Engels'in yaptığı gibi ilelebet mahkum etmeye çalıştılar. Bunlar "karşı devrimci" "tarihi olmayan" "primitif" "mide bulandırıcı" uluslardı, ve yapmaları gereken tek şey gelişmiş tarihî batı Avrupa ulusları içinde erimek olmalıydı. Bu görüş, Balkanları istila eden Osmanlıların niye Bulgarları toptan imha etmedikleri için hayıflanmaya kadar götürülmüştür.

Bubağlamda, **Hindistan'ın İngiltere** tarafından sömürgeleştirilmesi, üretici güçlerin gelişmesinin koşullarını **hazırladığı** için desteklenirken, Texas'ın ABD tarafından ilhakı Engels tarafından şöyle savunulur: "Ne yapacaklarını bilmeyen tembel Meksikalılardan güzel Kaliforniya'nın koparılıp alınması **kötümüdür?"** Oysa enerjik Yankeeler orda bulunan altın madenlerini işleyecek, büyük şehirler kurup... Pasifik'i ilk kez için medeniyete açacaklardı. "Birkaç Kaliforniyalı ve Texas'lı İspanyol'un zarar gören bağımsızlıkları ve benzeri ahlaki değerleri şu veya bu biçimde telafi edilecektir. **Kaldıki** bu zararlar sonuçta bu gelişmelerin dünyaya sağladıklarının yanında ne ki?"

Devralınan bu miras ile, proletaryanın yeni mücadele alanlarında, burjuva iktidarlarına karşı mücadele mümkün olmuyordu. Bir zamanların "tarihi olmayan" ulusları, Çekler, Macarlar ve diğer Slavlar izole yapılarını kır**mış,** büyük şehirlerde, sanayi merkezlerinde büyük ko**loniler meydana getirerek** Alman proletaryası ile omuz**omuza** sınıf çıkarları için de mücadeleye katılarak proletaryanın partisinde de ihmal edilemeyecek birer güç haline geliyorlardı. Kısaca, tarihlerini yeniden yazmaya başlamışlardı. **Otto** Bauer'in deyimiyle, Slav ulusların siyasi sahnede boy gösteren bu yeni alt sınıfı; sınıfsal çıkarları doğrultusunda olduğu gibi **ulusal** talepleri konusunda da aynı kararlılığı gösteriyor, hakim ulus proletaryasından, sınıf çıkarları sözkonusu olduğunda gösterdiği dayanışmayı, kendisinin ulusal nitelikli mücadelesi sürecinde de bekliyor ve bu talebinin hiçbir gerekçeyle ertelenmesine tahammül etmiyordu. Marx'ın İngiltere ile ilgili söyledikleri bu kez Viyana'da tekrarlanıyordu. Alman işçi sınıfı, diğer uluslardan proletaryayı kendisinin yaşam düzeyinin yükselmesinin önünde **engel**rakip görüyor, bunlar karşısında **kendisinin** daha üstün bir ulustan olduğu duygusu **ile** "aristokratlarının ve burjuvalarının bir enstrümanı haline" geliyordu. Diğer yandan ezilen ulus proletaryası, ezen ulus proletaryasını nezdinde, ezen ulus **burjuvazisinin "gözükapalı işbirlikçisini"** görüyordu. **Böylece** birlikte hareket **etmeleri** gereken iki **potansiyel** dost güç karşı-karşıya kalıyor, ortak düşmanlarını güçlendiriyorlardı. Marx ve Engels'in İrlanda'ya "tanıdıkları" kayıtsız şartsız bağımsızlık hakkını, **yine** her ikisinin "gerici" "ilkel" ilan ettikleri bu uluslara da tanımak gerekiyor muydu? Bu yeni durum Marksizmde bir revziyonu gerekli **kılmıyor**muydu? Bu yeni durum **devranılması** muhtemel imparatorluk sınırlarının parçalanması anlamına **geliyordu.**

Çokuluslu imparatorluklarda, **faaliyet** gösteren Alman ye Rus Sosyal-Demokratları, ezilen ulus mücadelelerinin daha **eski** tarihlere dayandığı ülkelerde siyasal mücadeleye atılıyorlardı. Hatta bazı ezilen ulus hareketleri ***Polonya** Sosyalist **Partisi*** ve ***Bund*** sosyalist mücadele anlamında da ezen ulus sosyalistlerinden daha eski örgütlenmelere sahip idiler. **Üstelik** Polonya'nın */. Enter**nasyonal'ce*** onaylanmış Marksistliği ve "bağımsız, birleşik Polonya" ile ilgili "şerhi" bile bulunuyordu. Polonyalılara tanınan bu hakkın diğer ezilen uluslara tanınmaması söz konusu olamazdı.

Oysa, üretici güçlerin ulaştığı düzey, ekonomik gelişme için en geniş ülke sınırlarına hayati önem vakfediyordu. Tek tek küçük bağımsız devletlerde ekonomik gelişmeyi Batı metropollerinin güdümüne girmeden geliştirmek mümkün değildi. Öyleyse, ulusal soruna, devralınması muhtemel sınırlar içinde bir çözüm aramak gerekiyordu. İlk elde **Marx** ve Engels'in "primitif" buldukları uluslarla ilgili görüşleri; "bir zamanlar tarihi olmayan uluslar, hiçbir zaman tarihi olmayacaklar anlamına alınmamalıdır" (Kautsky, Bauer) denerek "düzeltildi". Ardından da en büyük tehlike "bağımsız birleşik Polonya" şiarı, şartların değiştiği gerekçesiyle geri alındı. Rosa Luxemburg uzlaşmaz bir enternasyonalist olarak bu konuda özel çaba **sarfetti.** Biz Türkiyeli sosya**listlere** yabancı gelmeyecek gerekçeler sundu. **1898'de** yazdığı, Polonya'da Endüstriyel Gelişme isimli doktora tezinde; parçalanmış Polonya'nın her parçasının çoktan bağımlı kılındığı bütün'le entegre olduğunu, Polonya ekonomisinin bu bütün'ler dışında varolamayacağını bu nedenle ne Polonyalı burjuvazinin ne de proletaryanın ayrılma konusunda bir taleplerinin olmadığını, bir zamanlar Polonyalı feodallerin savunduğu bu talebi bu gün bir takım küçük burjuvaların savundukların öne sürdü.

Alman sosyal-demokratları milli mesele ile **ilgili** tartışmalarını devam **ettirirken,** devrimci dalga daha Doğu'ya, Rusya'ya kaydı. Bu yeni alanda Marksizmin örgütlenme **anlayışı da** değiştiriliyor, Marx'ın **"siyasallaşmış proletaryanın"** dediği örgüt "proletaryaya sınıf bilincini taşıyacak değişik sınıf ve katmanlardan proleter devrimcilerin" **örgütüne** dönüştürülüyor, **Marx'ın** özellikle önem verdiği, "örgütün" demokratik yanı ise "yukarıdan aşağıya örgütlenme" tezi ile geçersiz kılınıyordu.

Rus **Bolşevikleri'nde** özellikle Stalin'de, Alman sosyal**demokratlarının** naifliklerini, ikirciklilerini görmüyoruz. Onlar'da ***II. Enternasyonal'in*** *ve* Brünün **Konferansı'nın** kararlarına katılmakta ve "ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri hakkına **katılmaktalar"** ama "geri Tatarların din adamlarınca manipüle edilmelerine ve gericiliğin kucağına düşmelerine de proletarya izin **veremez"di.** (Stalin) Ayrıca Rusların örgütlenme ve askeri **konulardaki** gelişkinlikleri, geri ulusları da yeraltı-yerüstü kaynakları ve geniş pazarları bu ulusları "birbirlerine mecbur" kılıyordu. (Lenin)

20. **yüzyıl'ın** ilk çeyreğinde **Kürt** milli meselesi ile karşı-karşıya kalan Türk sosyalistlerine **Marksizm-Leninizm'den** devredilen teorik-pratik mirası şu başlıklar altında **toplayabiliriz.** a) Proletaryanın kurtuluşu, üretim aletlerine indirgenen üretici güçlerin geliştirilmesine bağlıdır. Bunun gerçekleşmesinde de ülke sınırlarının mümkün olduğu kadar geniş tutulması gerekmekte**dir.** b) **Proletarya'nın** nicel ve nitel gelişkinlik düzeylerinin politik iktidarı ele geçirmeye müsait olmadığı ülkelerde, proletarya adına politik iktidarı ele geçiren proleter **devrimciler,** yukarıdan, aşağıya tedbirlerle, ülke sınırları, ve bu **ülke** sınırları içinde devralınan ezilen ulusların kaderlerini tayin etmek konusunda kararlar alabilirler.

20. yüzyıl başlarındaki Türk **sosyalistlerini;** yüzyıllar boyunca Avrupayı inletmiş koskoca bir imparatorluğun, gittikçe Avrupa'ya daha fazla bağımlı hale gelmesine ve toprak kaybına çare arayan Tanzimat aydınları geleneğinin bir biçimde devamcıları olarak değerlendirmek gerekir. Tanzimat aydını Osmanlı İmparatorluğunun içinde kıvrandığı ekonomik-politik-sosyal çıkmazın kaynağını yeterince **batılılaşmamakta** ve kötü politik yönetimde arar. Çare olarak da; Yukarıdan aşağı politik-ekonomik **tedbirlerin** alınması ve bunların uygulanarak, ülkenin Batı düzeyinde **geliştirilmesini** görürler. İmparatorluğun **ekonomik** olarak Batı ülkeleri ölçüsünde gelişebilmesinin **önşartlarından** biri de imparatorluğun gittikçe hızlanan toprak kaybına çare aranmasıdır. Daha **sonra,** Kautsky'den Lenin'e kadar hemen hemen tüm **Marksistle-**

67 (14) Sosyalizm ve Kürtle

rin değişik biçimde ifade ettikleri; üretici güçlerin geliştirilmesi ve Batılı emperyalist ülkelere karşı bağımsızlığın bir koşulu olarak sunulan "geniş ülke sınırlarına" hayati ihtiyaç Tanzimat **aydınlarınca** da hissedilmiştir.

Tanzimat aydınının ilk tedbiri "Osmanlılık", ardından Hıristiyan ulusların imparatorluk sınırları içinde kalmayacağı anlaşıldıktan sonra, İslamcılık, ve nihayet Kürt ve Arap uluslarının da imparatorluk sınırları içinde kalmayacağı hissedildiğinde de Türkçülük sloganıyla Orta Anadolu'nun bakir alanlarına yönelmek olmuştur. Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük önerilerini dile getirenler aynı ulusal ve sınıfsal orijinden gelmektedirler. Genellikle bunlar ne Türk, ne de kelimenin tam anlamıyla Islamdırlar. Bize gerekli kısmını alırsak ne Mustafa Kemal, ne de Türk sosyalist hareketinin önderlerinin **büyük** çoğunluğu Türk orijininden gelmemektedir. Sosyalisti, İttihatçısı ve **Kemalisti** ile yeni TC'nin ilk kadroları genellikle, kendi uluslarının ulusal kurtuluş hareketlerine karşı çıkmış, imparatorluğun ne pahasına olursa olsun devamını savunmuş her milliyetten unsurlar olmuşlardır. Bu aydınların "ulusal" onuru bir zamanların **frengistani** karşısında ayaklar altına alan Mondros Mütare**kesi'ne** karşı ayaklanan Mustâfa Kemal ve temsil ettiği harekete karşı nasıl bir şükran duygusu ile bağlı oldukları söylenebilir.

Memleketi felakete **sürükleyen** İttihatçılara olan kini ile ünlü M. Suphi'nin Baku'da ilan edilen partisiyle birleştikten ve önderleri Mustafa Kemal tarafından katledildikten sonra bile Türk Sosyalistlerinin, bu yeni önderliğe olan güvenleri sarsılmamış aksine ona yeni önerilerde bulunmaya devam etmişlerdir. İmparatorluğun çözülmesinde büyük **oranda** müsebip görülen İttihat ve Terakkicilere Kurtuluş savaşındaki katkıları-ağırlıkları gözardı edilerek düşmanca yaklaşılmış, onlardan gelecek muhtemel "gerici" tehlikelere karşı, Mustafa Kemal ve temsil ettiği tandans devrimci-ilerici ilan edilmiştir. TUrk Sosyalistleri, Mustafa Kemal ve yandaşlarının diktatörlüğü haline dönüşecek tek partili dönemin ilk adımı sayılabilecek olan **1925'in** başlarında gerçekleşen İsmet İnönü lehindeki iktidar değişimini, ve baskıcı yasaları, hükümete kutlama mesajları gönderecek kadar desteklemişlerdir.

'60'ların sonlarından itibaren, ***TKP'nin,*** Mustafa Kemal'e yaklaşımındaki teslimiyete varan tutumu ve bu tutumun **takınılmasında** daha ilk günden TC ve Mustafa Kemal'i **anti-emperyalist ilan** ederek ilişki kuran, Mustafa Kemal'e yardım eden Bolşevik önderlerin rolü tartışılmaya **başlandı.** Açık ki; sosyalizmin Ekim Devrimi sonrasında, **bir** tür iktisadi kalkınma pratiği haline getirildiği SSCB yöneticilerinin Mustafa Kemal'le herşeye rağmen olan ilişkileri Türk sosyalistlerinin TC önderine karşı tavırlarını etkiledi ama belirleyici olmadı. Esas olan sosyalizmin ekonomist yorumunun ikameci inşa pratiği ile Türk sosyalistlerindeki tanzimatçı geleneğin çakışması idi.

Ekonomik gelişmenin, 20. yüzyıldaki başka bir önkoşulu "geniş pazara sahip olma" konusunda da Kema**listleri** sürekli uyarmış, "eleştirmişlerdir." "Eğer Türkiye İngiltere'ye teslim olup Musul'dan vazgeçerse, Türk milliyetçileri hem Doğu halklarının sempatisini yitirecek hem de kendi siyasi muhaliflerine ve Kürt ayrılıkçılarına karşı zayıf duruma **düşeceklerdir."** TKP'nin ***Komintern'***-deki temsilcisi bu belirlemeyi yaptığında, Kürtler ve Mustafa Kemal çoktan **karşı-karşıya** gelmiş, **Kürdistan'ın** genç Türk Cumhuriyet sınırları içinde kalan parçası asimilasyonist yeni düşmanına karşı direnmeye çalışıyordu. Buna rağmen Ş. Hüsnü aracılığıyla ***TKP*** Kürdistan'ın tümünü bu katliamların içine çekmek istiyor ve bundan Doğu halklarının da kendileri gibi memnun **olacağına** inanıyordu.

Osmanlının toprak kaybının paniği içinde yetişen Türk komünistlerinin, ezilen uluslarla ilk ilişkileri, bu ulusların elde kalan toprak parçasında **kalıp-kalmayacakları** ile ilgili olmuştur. Çokuluslu bir **imparatorluğun** kalıntıları üzerinde bile olsa bir ulusal sorunun varolabileceği ve buna karşı kendilerinin enternasyonâlist görevlerinin neleri **dayatabileceğini** araştırdıklarına dair elimizde herhangi bir araştırma veya yazılı belge yok. **Elimizin** altında var olan dokümanlara göre TC'nin kuruluşundan sonra, Türk Sosyalistleri **Misak-ı** Milli içinde kalan azınlık meselelerine her ne bahasına olursa olsun korunması, yardım edilmesi gereken yeni devletin ve ilerici kabul edilen **önderinin** temsil ettiği **çıkarlara** uygun **olup**-olmamaları itibariyle yaklaşmışlardır. Bu sadece ezilen ulus hareketlerine karşı takınılan bir tavır olmamış, Türkiye'deki tüm **sosyo-ekonomik** gelişmeler de Kemalist programa uygunluğu temelinde ele alınmıştır. Kemalist programa karşı olan her girişim zararlı, ve gerici olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda Kürt milli meselesi de yeni Cumhuriyetin gelişmesinde olumlu rol oynadığında abartılmış, önderlerinin sınıf **orijinleri** hesaba katılmaksızın göklere çıkartılmış, aynı hareket, kendi en doğal hakları için TC 1le karşı-karşıya kaldığında yerden yere vurulmuş, mahkum edilmiştir.

Güney Kürdistan'da İngiliz uçaklarına karşı direnmeye çalışan Kürt direnişleri Mustafa Kemal **ile** karşı-karşıya geldikleri anda toptan imhalarında hiçbir sakınca görülmemiş, Mustafa Kemal'in her türden baskıcı tedbiri sosyalistlerin kendisini bile hedeflemiş olsa da candan **des**teklenmiştir. "Gerici Kürtlere" karşı olduğundan desteklenen Takrir-i Sükun yasası kendi yayın organlarını da yasakladıktan sonra Türk sosyalistleri **Kemalistleri**, sığınmak zorunda kaldıkları Avrupa'dan, ***Komintern*** kürsülerinden savunmayı ve Kürtleri mahkum etmeye devam etmişlerdir. **1938'de** Dersim direnmesinin yenilgisinden sonra Kürdistan'ın askeri işgali tamamlandığında Türk komünisti R. Davos sürgünden kendisini sürgün eden TC hükümetinin bu "başarısı" ile övünmekten kaçınmamış, katliamlara yıllarca sahne olan Kürdistan'daki tarihi adların değiştirilmesini de onaylamıştır. Böylece TC ve Türk komünistleri Kürdistan konusunda **'60'lara** kadar **sürecek** bir rahatlamanın içine girdiler. Ne zamanki Kürtler bir kez daha **Orta-Doğu** ve Türkiye siyasi arenasında boy göstermeye başladılar, hem de bu kez büyük Türk metropollerinde, fabrikalarda, üniversiteler ve sendikalarda Marksist olarak, Türk sosyalistleri 60 yıl gecikmeli olarak diğer egemen ulus Marksistlerinin konuyla ilgili tavırlarını ve, belirlemelerini gözden geçirmek zorunda kaldılar.

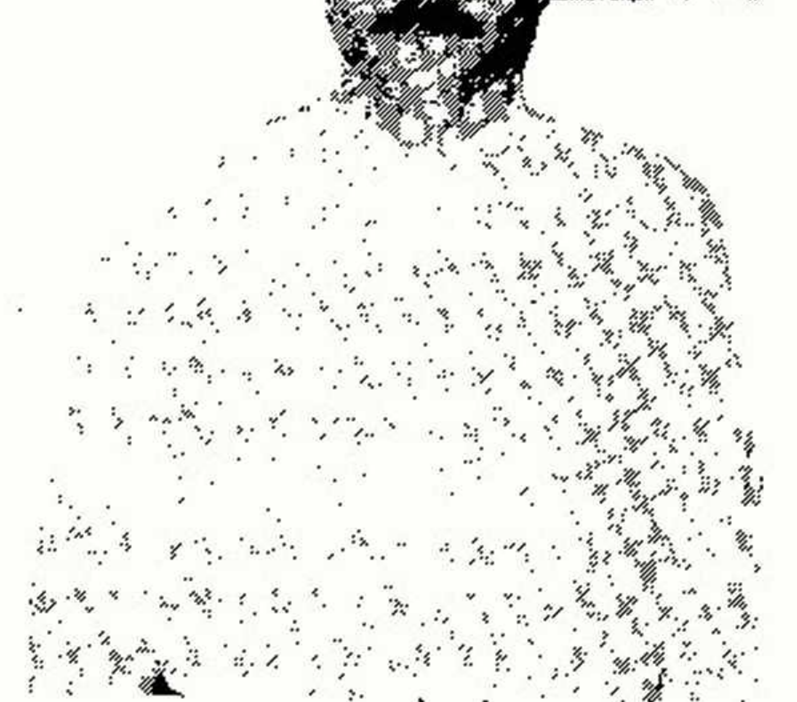
1954'de kurulan ***Vatan Partisi*** ve **1961'deki *İşçi Partisi'nin*** programlarına baktığımızda; çokuluslu bir ülkede yaşanıldığına dair en ufak bir emareye rastlanmadığı gibi abartılmış bir Türk milliyetçiliği ve ordu hayranlığı ile karşılaşırız. Türk sosyalistlerinin her tandansında bu abartılmış Türk milliyetçiliği ve Mustafa Kemal hayranlığı **'60'ların** sonuna kadar devam etti. **1969'dan** itibaren aniden rahatça kullanılan sol terminoloji değiştirildi. Türk milleti, -Türkiye halkı veya **halklarına,** Türk'ün ülkesi-halkın ülkesine, Türk komünisti-Türkiyeli komüniste vb dönüştürüldü. Yazılışlarından neredeyse 60 yıl sonra Lenin ve **Stalin'in** milli mesele ile ilgili görüşleri kendi ülkelerinde iflasın arifesinde iken başucu kitapları haline geldi. Türk sosyalistlerindeki, bu an! değişme açık ki **kendilerinin** konuyla ilgili **bir** iç hesaplaşmaları veya Güney Kürdistan'da başlayan silâhlı mücadelenin Kuzey Kürdistan'da halkı örgütlemeye başlaması nedeniyle olmadı. Kendi dışlarında gelişen Kürt hareketlerine karşı tavırlarında eski miras aynen sürdürülüyordu; "Şeyh Sait, nasıl İngiliz ajanı idiyse, **Molla** Mustafa Barzani'de ABD ajanıydı,"

Halbuki, bu kez Kürt aydınları, Türk komünistlerini, aynı saflarda vuruşarak, **aynı** Marksist klasikleri okuyarak tavır almaya zorluyor, ***KDP*** **sekreteri** Sait **Kırmızıtoprak'ın** yaptığı **gibi** Türk **Kemalistleri** ve sosyalistleri ile aynı derginin ***(Yön)*** sütunlarını paylaşıyorlardı. **1969'da** Kürt sosyalistleri, Marksizmin egemen ulusun tekelinde olamayacağı gerekçesi ile Ankara ve İstanbul'da mütevazi bir program **etrafında *Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı*** (DDKO) kurdular. Gerek kurucular, gerek üyeler o yıllarda Türkiye sosyalist hareketinde ağırlığı olan iki tandansın birinden geliyorlardı. Ya ***Dev-Genç*** ya da ***TİP*** kökenli idiler. Kürdistan'la, Kürt halkı ile **ilgili** somut ileriye yönelik herhangi bir programları yoktu. Hakim problematik hâlâ ya ***TİP*** ya da ***Dev-Genç'in*** tezleri doğrultusundaydı. (26 Nisan **1971'deki Ağrı'lılar** gecesinde ***DDKO*** Ankara üyeleri **"Bağımsız** Türkiye-Sosyallst Türkiye Sloganları" etrafında karşı karşıya **geldiler 'çatıştılar'.)** Atılan **adımın** bu kadar mütevazı olmasına rağmen ***DDKO'lar*** kurucu ve **üyelerinin** hayal bile edemeyecekleri bir tepki ile karşılandılar, **iki** yıllık kısa yaşamlarında. Kürdistan'da büyük bir coşku ile karşılandılar. Daha sonraki siyasal gelişmelerde ***DDKO'lar*** öncü rolü oynadılar. Milliyetçi ***KDP*** bile ***DDKO'ları*** dışlamadı. Aynı sempatiyi, Kürt komünistleri bir **gün** önce **omuz-omuza** komünist olarak mücadele ettikleri Türk komünistlerinden görmediler. Aksine hiç ummadıkları bir biçimde düşmanlığa varan tepkiler aldılar. O güne kadar Kürt **halkının** hiçbir demokratik **talebini** bile gündeme getirmediğinden, Kürdistan'ı objektif olarak ***KDP'lere*** terkeden Türk solu, aniden Kürtleri de kurtarmaya yöneldiler. Yeter ki Kürt sosyalistleri ayrı örgütlenmesin ve Kuzey Kürdistan mutlaka **Misak-ı Milli** sınırları içinde kalsın. "Ezilen ulusları da ancak proletarya **kurtarabilirdi'-ve** proletaryanın çıkarı aynı ülkede değişik milliyetten proleterlere tek parti içinde örgütlenmelerini gerektiriyordu. Ayrı örgütlenmeyi savunanlar gerekçeleri ne olursa olsun **milliyetçi,** Frakist veya Bundçu idiler ve bu üç tandansta muzaffer Ekim devrimiyle mahkum edilmişti." Genç Kürt sosyalistleri bu mahkum edici ithamlara sınırlı teorik (Stalin ve Lenin'in broşürleri) donanımları ile cevap vermeye çalışırlarken, **Türkiye'de** böylece **10'larca** Türk sosyalist dergisi Kürtlerden, "Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etmesi hakkından", Kürdistan'ın parçalanmışlığından, Lozan'daki tarihi haksızlık**lardan** ilk kez bahsetmeye başlamışlardı bile. Henüz, günümüze kadar süren bu tartışmalarda hiçbir Türk sosyalisti-hareketi Lozan'da emperyalistlerin öncülüğünde Kürt ulusuna yapılan tarihi haksızlığın giderilmesini gündemleştirmemiştir. Marx'ın Alman ve İtalyan birliklerini, üç parçaya bölünmüş Polonya'nın birleşik bağımsızlığını savunması gibi her Türk sosyalisti de yıllarca Vietnam'ın, Kore'nin, Almanya'nın, Yemen'in ve daha **dünyanın** neresinde varsa parçalanmış ulusların birliğini savundu, savunmaya devam ediyor. Fakat kendisiyle yanyana yaşamak zorunda bırakılan Kürt halkına emperyalistlerin dayattığı sınırları, kader olarak benimsetmeye çalışıyor, hâlâ Türk sosyalisti. Misak'ı Milli sınırları **dayatılarak kürt** halkına sunulan "kendi kaderini tayin **hakkı"nın, 1923'teki** emperyalist paylaşımı onaylamak olduğunu, bunun sadece ve sadece bölgedeki 4 gerici gücü güçlendirdiğini kavramamak için ezen ulus sosyalisti mi olmak **gerekiyor.?**

Kürdistan, **Orta-Doğu'nun** sorunu olarak gün geçtikçe kendini daha fazla dünyanın **siyasi** gündemine dayatıyor. Türk sosyalistlerinin örnek aldıkları; milli meselenin resmi Leninlst-Stalinist yorumu da uygulandığı öz ülkesinde **sosyalizmin** ilanından 70 yıl sonra kuşkulara, grev ve 1 Mayıs yasaklamalarına neden oluyor. Bu iki gelişme Türk sosyalistlerinin resmi devlet sınırlarını koruma ideolojisi ile olan son bağlarını da koparacaktır. "Bağımsız Türkiye" sloganlarının atıldığı meydanlarda, elinden alınan bağımsızlığı için neredeyse 2 yüzyıldır direnen kardeş ulusun da aynı içerikde slogan atabilmesine hoşgörü ile yaklaşılacaktır. Enternasyonâlist dayanışma bu günlerin bu kadar gecikmemesini gerektirirdi, ama sosyalizmin, üretici güçlerin geliştirilmesi olarak yorumlandığı resmi biçiminde hiçbir komünist egemen **ulus** milliyetçiliğinin tuzağından kolayca kurtulamadı. Resmi sosyalizmi, proletaryanın kurtarıcı **ideolojisi** ola**rak** benimseyen Türk sosyalistlerinin de aynı tuzağa düşmeleri maalesef **kaçınılmazdı...**

HATİCE YAŞAR

karşı, Doğu'da Kürt toplumuna karşı açılmıştı. Kampanyaya Türk gençleri büyük bir coşku ile katılmışlardı. Konuyla ilgili olarak şehirlerarası çalışan yolcu otobüslerinde, trenlerde, kahvehanelerde vs. bildiri dağıtılıyordu. Caddelere, sokaklara, apartman kapılarına, parklara afişler asılıyordu. Resmî dairelerin girişinde, büroların kapılarının önünde vatandaşları sık sık uyaran levhalar asılmıştı. Ayrıca bunu hatırlatan görevliler vardı.

27 Mayıs'dan sonra yapılan önemli işlerden biri de, Kürtçe ve Ermenice olan köy ve mıntıka isimlerinin değiştirilmesiydi. Kürtçe ve Ermenice isimler yerine Türkçe isimler konulmasıydı. 1587 sayılı yasa ve buna uygun olarak çıkartılan yönetmelikte, Kürtçe ve Ermenice olan adların nasıl değiştirileceği, ne gibi Türkçe adlar konulacağı etraflı bir şekilde düzenlenmektedir. "Milli kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve adetlerimize uygun düşmeyen, kamuoyunu inciten adlann değiştirileceği" belirtiliyordu. İllerdeki, nüfus müdürlüklerinde bu konuyla ilgili komisyonlar oluşturulmuştu. Yasa, Türkçe olmayan, Kürtçe ve Ermenice köy ve insan isimlerinin "Türk milli kültürüne, ahlak kurallarına, örf ve adetlerine uygun düşmediği, kamuoyunu incittiği" gerekçesine dayanıyordu.

Bölge Yatılı İlkokullarının yapılmasına 27 Mayıs'dan hemen sonra başlandı. *Milli Birlik* Komitesi tarafından, 5 Ocak 1961 tarihli. 22 sayılı bir yasa çıkarıldı. Bu yasanın 6. ve 9 maddeleri Türk eğitim sistemine yeni bir kurum getiriyordu. Bölge Yatılı İlkokullarının özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yapılmasının nedeni bu bölgede ana dili Kürtçe olan vatandaşların yani Kürtlerin bulunmasıydı. Amaç asimilasyondu. Bölge Yatılı İlkokullarıyla Türk dili ve kültürünün, özellikle kırsal kesimlerde daha etkin bir şekilde yayılacağı düşünülüyordu. 1970 başlarında, Türkiye'de 70 civarında Bölge Yatılı İlkokulu faaliyet halindeydi. Bunların 60'dan fazlası Kürtlerin yaşadığı -bölgelerde, yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, geriye kalanlar Orta ve Batı Anadolu'da, yine Kürtlerin kalabalık gruplar halinde yaşadığı bölgelerde kurulmuştu.

1961 Anayasası

1961 Anayasası'nın en önemli özelliği, Türk düşüncesinin ve eyleminin temeline "Türk milliyetçiliğinden alınan hız ve ilham"ı koymuş olmasıydı. Kürtlerin varlığı kuşkusuz inkar ediliyor, Kürtler yok sayılıyordu. Türk unsurunu vurgulayan maddeler şu şekilde belirtilebilir "Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir" (md. 4); "Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır" (md. 7); "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" (md. 54); "Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir" (md 58); "Yurt savunmasına katılma her Türk'ün hak ve ödevidir" (md 60); "30 yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir" (md. 68); "Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk

1955 nüfus sayımına göre Türkiye'de ana dili Kürtçe olanların sayısı 1 milyon 679.265'di. Bu sayıma göre 9 ilde (Diyarbakır, Mardin, Siirt, Hakkari, Bitlis, Van, Muş, Bingöl ve Ağrı) Türkçe konuşanların sayısı bölge halkının yarısından daha azdı. Konuşulan öteki diller arasında Ermenice ve Arapça vardı. 1960 sayımına göre Mardin'de 10 binden fazla Ermenice konuşan insan yaşıyordu. Temel din İslam olmasına karşın, çeşitli mezhep ve tarikatlara ayrılmış bulunan bölge halkı arasında arkaik dinlere inananlara da raslanmaktaydı. Süryaniler ve Kalenderiler nüfus sayımlarında Hıristiyan olarak geçmekteydiler. Bunların yanısıra hiç dışarı açılmamış ilkel Yahudi topluluğu olan Cücüler özellikle Van'ın Başkale ilçesinde toplanmışlardı. Bölgedeki aşiretler üretim düzenine göre yerleşmiş, göçebe ve yarı göçebe bir halde bulunuyorlardı. Aşiretlerin bazıları aşiretler topluluğu halinde birleşebildikleri gibi bağımsız da olabiliyorlardı. Siirt, Bitlis ve Van illerinde, Ertuş Dağları'nda oturan Ertuşiler aslında 11 aşiretten (izedinan, Mamereş, Mamened, Alan, Bıruz, Ceyriki, Seyran, Mamhor, Havistan, Şerefxan, Mamedan, Hafican) meydana gelmişti. Ertuşilerin batısında başka bir büyük aşiretler topluluğu, Adıyanlar oturuyordu. Genellikle bir kaç yüz kişiyle bir kaç bin arasında dağişen aşiretler arasında zaman zaman çok daha kalabalık olanlara da raslamak mümkündü. Örneğin Derben ve Bitlis civarında oturan Atmanikan aşireti 5 bin aileden, Van'ın güneyinde yaşayan Helaci aşireti 900 aileden, Cizre'nin kuzeyinde yaşayan Hüseyniye aşireti 500 aileden oluşuyordu. Aşiretler kabilelere ayrılıyorlardı. Kabileler ise 30 ile 100 çadırdan meydana gelen emonomik birimlerdi. Kabilenin adı değişkendi ve çoğu kez o günkü ağanın adıyla anılıyorlardı. Kendisini kabul ettirecek kudrette bir aile ortaya çıkınca, ağa ailesi oluyor ve çadır topluluğu kabile niteliği kazanıyordu. Belli bir aşirete mensup olmak değişmez bir yasa değildi. Dileyen herkes aşiret değiştirebilirdi. Aşiret üyelerinin aynı mezheplere üye olmaları da şart değildi. Aşiret yaşantısının içe kapanıklığı ve her türlü altyapıdan yoksun biçimde yaşayan ve "kaçakçılığın" yanısıra tarım ve hayvancılıkla geçinen Kürt köylüleri, kurulu düzenin bütün normlarını alt üst edip, kendi yasaları uyarınca yaşamaya devam ettiklerinde birer "sosyal İsyancı" kimliğine bürünerek merkezî iktidarın denetim kurma çabaları karşısında en önemli engeli oluşturdular. Sayıları binleri bulan ve dağlarda yaşayan çok sayıda "asi" arasında en ünlülerden, asıl adı Koçer Kilit olan Koçero (altta) 1964'de Baykan civarında öldürüldü (sağda). Tıpkı kendisi gibi solda altta görülen Davudo ve onun üstündeki Kotto gibi "asiler" Kürt halkında uyanmakta olan "devlete karşı çıkma" özlemini yaşatmaya devam ettiler. Soldaki resimde ise, bir grup isyancıyı silahlarıyla birlikte ele geçirmiş subay, devlet gücünün yenilmezliğine duyduğu inançla gurur içinde görülüyor.

Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de aynı şartlarda oy kullanır... Her Türk Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir" (md. 72).

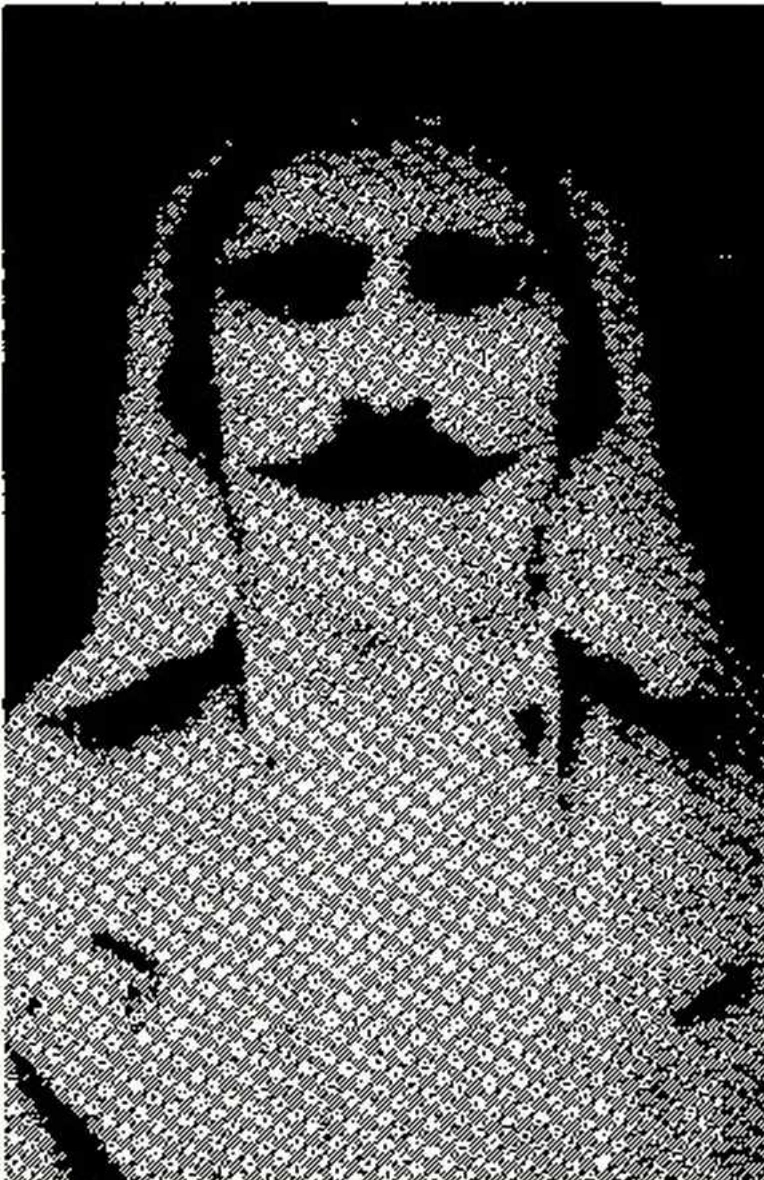
Anayasa'daki haklar ve özgürlükler ancak Türklere tanınıyordu. Türk olmayanlar ise bu hak ve özgürlüklerden, ancak, Türkleştikleri oranda, yani ulusal benliklerini, öz benliklerini inkar ettikleri oranda yararlanacaklardı. 1961 Anayasası'nın, Kurucu Meclis'de, 4. maddesi konuşulurken, milliyetçilikle ilgili çok önemli tartışmalar yapılmıştı. Kurucu Meclis üyelerinde Prof.Necip Bilge, "Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir." sözünü, sadece, cümlede dah; ahenkli bir ifade sağlamak için, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" biçiminde değiştirilmesini teklif etmiş. (Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,* Cilt II Ankara 196 s.1132) Bu teklif üzerine Kurucu Meclis üyelerinden Hıfzı Oğuz Bekata, şöyle demişti: "... Yalnız burada Türk kelimesi üzerinde ısrarla duracağım. Türk kelimesinin maddede kullanılmasında son derece veciz bir mana vardır. Bu itibarla bu kelimeye dokunulmamalıdır (Kazım Öztürk, *a.g.e.* s.1135)

Yine ikinci maddede "milliyetçilik" ilkesinin Anayasa'ya girmesi veya girmemesi konusunda uzun tartışmalar olmuştu. Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürselin şu sözleri dikkate değer: "... Avrupa milliyetçilik davasını 1.5 asır evvel halletmiştir. Fakat biz öyle miyiz? Anadolu'nun bir köyüne gidin, vatandaşa sorun, "Nesin?" deyin, "Elhamdülillah Müslümanım" der. "Türküm" demez. Daha bu şuur uyanmamıştır. Biz şunun bunun nazariyesi yüzünden Türklüğümüzü ve milliyetçiliğimizi kaybedecek bir duruma girmeyelim. Milliyetçiliği anayasaya koyalım. Bunu yürütelim. Memlekette Türklük şuuru uyandıktan sonra, bunu çıkaralım.

"Sonra başka unsurlar kendi maksatlarına göre ayrılmayı düşünürler diyorlar. Bugün Kürtçülükle yaptığımız mücadeleyi biliyorsunuz. Biz milliyetçiliği kaldırıyoruz desek bize mi dönecekler? -Biz buna dayanacağız. Bu memlekette temiz bir idare yer aldığı takdirde, bir tehlike yoktur. Evvela milletimizi Türk milleti haline getirelim. Ben asla kelimenin Anayasa'dan kalkmasına taraftar değilim. Türkiye Türk olmalıdır. Anayasa'dan bu tabir kalkmamalıdır. Bugün biz bunu kaldırırsak, 50 sene sonra, Türkiye'de, Türküm diyecek kims kalmayacaktır." (Kazım Öztürk, *a.g.e.* s.1080)

1961 Anayasası hazırlanırken ilgi çekici gelişmelerden biri de, İstanbul Üniversitesi'nde Ord.Prof.Dr. Şaddık Sami Onar başkanlığında kurulan Anayasa Komisyonu'nun çalışmaları sırasında ortaya çıkmıştı. "... Onar, eşitlik hükmünün dil bakımından da tesbitinde, Kürtçülül meselesi yüzünden mahzur görüyordu. Aksini savunan Tunaya ise, Kürtçülük meselesi yüzünden doğabilecek sakıncaların başka bir madde ile giderilebileceğini ileri sürdü. Kızışan tartışmalar sonucu Onar, sinirli bir şekilde yerinden kalkacak, 'Tarık Bey, Tarık Bey ben siz: zannettiğinizden daha milliyetçiyim' diyerek elinden kalemi alıp salondan çıkacaktı." (Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, İhtilalin İç Yüzü, Cilt I İstanbul 1965 s.376)

Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın bu fikirleri komisyon başkanı, Ord.Prof.Dr. Sıddık Sami Onar tarafından Milli *Birlik Komitesi'ne* duyuruldu. Milli Birlik Komitesi, bizzat Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel tarafından alınan bir kararla Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın ve Doç.Dr. İsmet Giritli'nin Anayasa Komisyonu'ndaki görevine son verdi. (Abdi İpekçi *a.g.e* s.379) Daha sonra ise, kamuoyunda 147'ler diye tanınan ve çeşitli üniversitelerdeki öğretim üyelerinin görevlerinden alınmasına yol açan 27 Ekim 1960 tarih ve 114 sayılı kanuna ek listede bu öğretim üyelerinin adı da yer alıyordu.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, rastlantıların ortaya çıkarttığı bir kuruluş değildir. Bunların derin sosyolojik ve bilimsel kökenleri vardır. Bu kuruluşlar, toplumsal gelişimin belirli bir aşamasında doğal olarak ortaya çıkmışlardır. **Bilimin,** gelişmelerin kendilerine yüklediği "kültürel" fonksiyonları geliştirmeyi benimsemişlerdir.

Doğaldır ki, feodal yapıdan kapitalist ilişkilere dönüşümde ve aşiret yapısının yıkılışının ortaya çıkardığı gelişim süreci zorunlu olarak "Kürt **dili,** Kürt edebiyatı, Kürt folkloru" gibi araştırmaların ve bunlarla uğraşanların küçük burjuva aydınları tarafından yapılmasını tarihî bir zorunluluk ve görev haline getirmiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden itibaren Kürtler, kendi ulusal kimlikleriyle hiçbir legal politik, kültürel vb. örgütlerde faaliyette bulunamamışlardı. **1961** Anayasası, bu kimliğin kullanımı konusunda herhangi bir serbestlik getirmemiş olmakla birlikte, **1960'lı** yıllar bir bakıma bu uygulamaları fiili olarak sarsan yıllar olmuştur. ***Türkiye İşçi Partisi*'nin** (TİP) kurulması ve örgütlenmesiyle birlikte pek çok Kürt aydını ve yerel politikacısı bu hareketin saflarında aktif olarak politik mücadeleye giriştiler. Birçok üniversiteli Kürt genci, gerek ***TİP*'in** çeşitli örgüt birimlerinde, gerekse de başta ***Fikir Kulüpleri Federasyonu*** (FKF) olmak üzere çeşitli ilerici gençlik örgütleri içerisinde yer aldılar. Ancak bu insanlar özellikle ***TİP*** içerisinde yasal bir dayanağa sahip olmamakla birlikte fiili olarak kendi ulusal kimlikleri ile çalışmalarını sürdürmekteydiler. Kendi aralarında alternatif bir politik platforma sahip olmamakla birlikte kendiliğinden meydana gelmiş bir gruplaşmaya yönelmişlerdi. Bu gruba o günün yasal bazı sakıncaları nedeniyle "Kürtler Grubu" denilmemesine karşın "Doğulular Grubu" denilmek suretiyle ayrı bir grup oldukları bir bakıma statüleştirilmiştir. Bu grup ***TİP*** içerisindeki her bölgeden Kürtler için bir çekim ve ortak hareket alanı olmuştur.

1960'lı yılların ikinci yarısında ***TİP*** içerisinde ve genel olarak Türkiye Devrimci Hareketi **içerisinde** yoğun bir tartışma, hesaplaşma ve bölünmeler süreci yaşanmaya başladı. Tabii ki bu tartışmaların en yoğun olarak sürdürülüp yaşandığı alan ise, şimdi kendilerine **"1968'liler"** denilen ve bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça radikal bir konumda bulunan gençlik alanı olmuştur. Gerek o dönem yazılan, çevirilen ve rağbet bulan çeşitli yazı, makale, broşür ve kitapları dikkate aldığımızda gerekse bütün bunların ulusal sorun ve Kürtler konusundaki kayıtsızlıkları ve duyarsızlıkları **beraberinde** birçok tepkinin de doğmasına neden **olmuştur.**

Dünyanın hemen bütün ülkelerinde resmî sol **hareketler** genel olarak bir tek **resmî** ideolojiye **(Stalinizme)** bağlıdırlar. Türkiye'deki resmî sol ise, iki resmî **ideolojiye** bağlı idi. Bunlardan birincisi Kemalizmdir. Geleneğe göre önce Kemalist olunarak solcu olunuyordu. Tabii ki "Cumhuriyetçi, Laik, **Anti-emperyalist"** olmak **gibi** çağdaş ve ilerici bir konuma sahip olunması gerekirdi. Oldukça cılız bir potansiyele sahip olmakla birlikte kendisini Marksist, Leninist, Komünist Sol olarak adlandıran siyasi yapılar **1920'lerden itibaren** daima Mustafa Kemal'in destekçisi olmuşlar ve O'nu **savunmuşlardır.** Elbette ki bu konumlarından ötürü de **şoven-milliyetçi** bir sapmadan kendilerini **kurtaramamışlar,** bunun doğal bir sonucu olarak **da** Kürt sorununu tepkili ve kuşkulu bir yaklaşımla **izlemişlerdir.**

1925 Şeyh Sait önderliğindeki ayaklanmaya karşı çıkmışlar, bu olayın arkasında İngiliz **emperyalizminin** parmağını aramışlardır. Aradan geçen bunca yıla rağmen ingiliz emperyalizminin parmağına ilişkin hiçbir **belgeyi** de henüz ortaya çıkarmamakla birlikte halen bu resmî yorum etkisini koruyagelmiştir. Ayaklanmanın hilafetçi olduğunu, bu nedenle daha başından itibaren gericiliği savunduğunu iddia ederek karşı çıkmışlardır. Diyarbakır İstiklal Mahkemesi tarafından Şeyh Sait ve arkadaşları hakkında verilen karar gerekçesi ise, bu kişilerin milli bir ayaklanmaya önderlik ettikleri belgelenmiştir. Şeyh Sait yapmış olduğu savunmada hilafetçi olduğunu söylemiştir, ancak belgeler bu savunmanın devletle yapılan **bir** pazarlık sonucu Şeyh Sait'in idam cezasının infazı öncesi kendisiyle pazarlık eden kişiye yönelttiği sorulardan anlaşılmaktadır.

Gene Ağrı ayaklanması esnasında Türk hükümetiyle İran hükümeti arasında **yapılan** yeni sınır düzenlemesine ilişkin **anlaşma** Sovyetler Birliği ve Stalin tarafından övgüye değer bir anlaşma olarak **vasıflandırılmıştır.** Bu anlaşma ile Ağrı Dağı'nın tüm çevresi TC denetimine **bırakılarak** ayaklanma bölgesi tümüyle TC sınırları içerisinde bırakılmıştır. Karşılığında ise, Muradiye ve Özalp taraflarına isabet eden ve oldukça verimli sayılabilecek mümbit araziler İran sınırlarına terk edilmiştir. Ayaklanmanın denetimi kısa sürede Cumhuriyet Hükümeti tarafından kontrole alınmış ve bastırılması gerçekleştirilmiştir.

Dersim Ayaklanması'nda da kendi resmî yayın organlarında açıkça ifade ettikleri gibi devlet ve hükümetin destekçisi olmuşlardır. Ayaklanmaya bir başıbozuk isyanı gibi **yaklaşmışlardır.** Bu ayaklanmayı sürdürenlerin kendi feodal egemenliklerini korumak istediklerini ve devlet içerisinde devlet iddiası taşıyan bu gerici hareketin modern Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezî yapısını sarstığını iddia **etmişlerdir.**

Kemalizmi anti-emperyalist bir siyaset ve ideoloji gördükleri **için** onunla çelişen bütün hareketlere de emperyalizmin bir oyunu olarak bakmışlardır.

Resmî ideolojinin ikincisi ise, tabiî ki Stalinizm'dir. Kürt hareketlerini bir emperyalist kışkırtma olarak **değerlendiren** "Sosyalizmin Anavatanı" olarak görülen **Sovyetler Birliği'nin** Sınırında Sovyet güvenliği açısından **jeo-politik** ve Dünya Barışı'nı tehdit edecek sakıncalar taşıyan hareketlere karşı konulmalıydı. Çünkü anti-emperyalist, Kemalist bir Türkiye **Sovyetler** Birliği ile **güvenli** ve dostça bir komşuluk sürdürebilirdi. Diğer taraftan Stalinizmin doğasında varolan ekonomist bir yaklaşım da etkili bir yoruma meydan veriyordu. Buna göre önce iktidara gelinecek sonra planlı ekonomi sonucu kalkınma süreci başlatılacak ve tabiî ki işçi sınıfının diktatörlüğü toplumdaki bütün **çelişkileri** çözebilecek tek alternatif olduğundan Kürtlerin sorunları da böylece çözümlenecekti. Bu soruna farklı bir proje ile yaklaşmak gereksizdi. Kapitalizmin doğasında varolan "eşitsiz gelişme yasası" ortadan kalkacağı için sorunun çözümü de **kapitalizmin** ortadan kalkmasına bağlıydı. Vaktiyle Çarlık zulmü altında yaşayan milyonlarca insanı oluşturan pek çok halk, proletarya diktatörlüğü kurulduktan hemen sonra kendi özgür iradeleriyle Sovyet sistemi **içerisinde** örgütlenmişler; tüm ulusal, kültürel, demokratik haklarına kavuşmuşlardır. **Zaten Lenin** ve Stalin bu sorunları önceden **formüle** etmişler, bu konunun uzmanı olan ve sorunların çözümü için özel bir göreve getirilen Stalin, Sovyet toplumunun sorunlarının üstesinden **gelebilecek** bir anlayışla toplumu yasal bir demokratik yapıda örgütlemeyi başarmıştı. Sovyet Hükümeti kurulur kurulmaz ilk iş olarak Buharin'in şiddetli muhalefetine rağmen gerici burjuva milliyetçilerinin önderliğindeki Finlandiya'ya bağımsızlık hakkı tanınmıştı. Ardından uzun **bir** çalışma sonrası yürürlüğe giren yeni Sovyet Anayasası geri kalan halkların ulusal sorunlarının çözümlenmesini sağlayan yasal güvenceleri sağlamıştır.

Böylesi bir geleneğe ve anlayışa sahip olan sol hareketler karşısında elbette ki Kürtler de kendi sorunları ile varolan anlayışın **açıklanamayacağını farketmekte** gecikmediler. Genel olarak Kürtler ve özellikle "Kürtlerin **1968'lileri"** mevcut örgütlenmeler içerisinde sorunlarını yeterince **tartışamadıklarını** ve topluma taşıyamadıklarını hissederek bunun rahatsızlığını duymaya başladılar. Bir taraftan ***Sosyalist Devrim*** (SD), diğer taraftan ***Milli Demokratik Devrim*** (MDD) stratejik tartışmaları başladı, ancak bu tartışmalar Kürtler ve onların sorunları hakkında ciddiye alınabilecek projeler geliştiremediler.

Sosyalist devrimciler, sorunu bir iktidar sorunu olarak görüyor ve çözümünü işçi sınıfına ihale etmek suretiyle gerçekleştirebileceğini savunuyordu. Doğu Anadolu için yeterli bir ekonomik program uygulanabilirse, eşitsiz gelişme yasası etkisizleştirilirse bu sorun da bütün sorunlarda olduğu gibi ekonomik olarak çözümlendiğinde ortadan kalkmış olacaktır. Mesele eşit ve adil bir politika izlenmesine bağlıydı.

Milli Demokratik Devrimciler ise, soruna TC'deki yabancı üslerden, ***NATO*'dan,** yabancı sermayeden, Kürt ağa ve şeyhlerinden arınıldığı takdirde sorunların çözüleceğini ileri sürmüşlerdir. En önemli teorisyenleri Mihri Belli sorun hakkında uzunca yazılar yazmaya başlamıştı.

"Çağımızın en büyük gerçeği, millet gerçeğidir..."

"... İçinde yaşadığımız **tarihî** dönem halkların uluslaşma sürecinin dünya ölçüsünde yeraldığı dönemdir..."

"... Türkiye halkının en derin anlamıyla uluslaşması uğruna mücadelede, sosyalistlerin öncü durumda olmaları..."

"... Şeyh Sait özünde, gene Nakşibendi tekkesinin kışkırttığı bir Menemen isyanından farklı değildir..."

"... Bir Milli Kurtuluş Savaşı'ndan muzaffer çıkmış olan Mustafa Kemal Türkiye'sini parçalamaya ve zamanın tek Sosyalist ülkesi Sovyetler Birliği çevresinde Batı Emperyalistlerinin kurmaya çalıştıkları "Sıklet Kordonu"

67 (H) Sosyalizm ve Kürtl

bir kukla tampon devletle güçlendirmeyi **amaç** edinen emperyalizmin desteklediği bir hareket, Milli Hareket değildir..."

"... Doğu Anadolu'da petrol şirketlerinin emrinde bir ikinci Kuveyt Şeyhliği'nin kurulması Kürtler dâhil bütün Türkiye için çok büyük bir felaket olacaktır..."

"... Türkiye'de etnik topluluklar için ve özellikle Kürtler için ana dil ve kültür eğitiminin merkezi laik, devrimci bir cumhuriyet maarifi yönetiminde olması **gerekir...**"

"... Ama anadil ve kültür derslerinin, bugün ağa ve şeyh tahakkümü altındaki **Doğu'da** başıboş bırakılması demokratik gelişmeye aykırı düşen durumlara sebep olabilir..."

"... Arapça fetva ile isyana girişen Şeyh Sait'in izinde yürüyen gerici tutumun Doğu'da laik okul yerine medrese açması pekala mümkündür..."

"... Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı mutlak bir şey değildir. Lenin bağnazlıkla savunduğu bu ilkeyi yüz**yılımızın** başlarında Çarlık Rusya'sı şartlarında uygulamış ve bir yandan Çarlık Hükümeti'nin asimilasyon politikasına karşı çıkarken öte yandan da örneğin Ukrayna'nın, Beyaz Rusya'nın, hatta Polonya'nın Rus İmparatorluğu'ndan ayrılıp bağımsız devlet kurmalarına karşı çıkmıştır..."

Bütün bunların ifade edilip tartışıldığı ve kendileri için hiç de iyimser umutların gelişmesine imkân bırakmayan görüşler karşısında Kürt gençleri ileri bir teorik formasyona sahip olmamakla beraber varolan teorik ve pratik birikimlerini ortaya koyarak kendi başlarına örgütlenmenin zorunluluğunu kavradılar. Böylece, Kürtler açısından tarihsel bir öneme sahip olan *Devrimci Doğu Kültür **Ocakları'nın*** (DDKO) kuruluş faaliyetlerine başladılar.

DDKO'lular amaç **olarak;**

1) Üniversitelerde bulunan Kürt gençlerini belirli bir kültür çalışması içerisine çekmek, aralarında maddi dayanışmayı kolaylaştırmak,

2) Türkiye'deki **ırkçı-şoven, resmî ideolojik** kaynaklı bütün şartlanmaları kırmak, halkların kardeşçe ve eşitçe yaşayabilmeleri yönünde mücadele veren demokrat ve devrimci kuruluşlar yelpazesinde yerlerini almak olarak belirlenmişti. Bu amaçlara uygun olarak teorik, ideolojik konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek özellikle ulusların kendi **kaderlerini** kendilerinin tayin etme hakkı konusunda çeşitli sol çevreler arasında geniş ve yaygın tartışmalar sağlamak.

Kürt halkının demokratik gelişmesi, örgütlenmesi ve kültürel fonksiyonlarının ortaya çıkarılması gibi bir amacı ve bunun gereği olan örgütlenmeyi benimsemiş Kürt **gençleri** ve aydınları; gerek DDKO'lar ve gerekse bulundukları diğer ilerici örgütlerde yoğun bir çalışma içerisine girdiler. Mayıs 1969 sonlarında önce Ankara'da hemen birkaç gün sonra da İstanbul'da aynı tüzükle fakat ayrı ayrı olarak kuruluşlarını gerçekleştirdiler. Sorunun nesnelliği ve potansiyel önemi nedeniyle Kürtler arasında hızla etkinliğini arttıran DDKO'lar, bir taraftan Diyarbakır, Ergani, Silvan, Kozluk ve Batman'da kuruluşlarını gerçekleştirirken, diğer taraftan da **merkezileş**meleri yönünde bir federasyon çalışması içerisine girdiler.

Tüzüklerinde, çeşitli bildirilerinde ve bültenlerinde tarihî ve **sosyolojik** bir gerçek olan, resmî devlet kuruluşlarının belgelerinde dahi kabul edilmiş bulunan Kürt halkının varlığına dilinin, **kültürünün,** tarihinin ve folklorunun varlığına saygı gösterilmesini **istemiş;** İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ışığı altında Kürt halkının asimile edilmesine Kürtlerin yaşadığı bölgelerde komando zulmüne, toprak ağalığına, şeyhliğe ve aşiretçiliğe devrimci bir politika ile karşı çıkmışlardır. Türkiye'deki tüm halkların eşitliğine ve özgürlüğüne dayanan bir amaca yönelmişlerdir.

1967'de arka arkaya düzenlenen Doğu Mitingleri'nden sonra Ankara'daki Kürt aydın ve gençleri 18 Kasım 1967'de bir yürüyüş düzenleyerek Doğu illerindeki sefalet, jandarma baskısı ve kötü yaşam koşullarını protesto ettiler. Forum dergisinin 15 Ocak 1968 tarihli sayısında "Doğu Sorunu ve Doğu Mitingleri" başlıklı yazısında İsmail Beşikçi, Doğu mitinglerini zorunlu kılan nedenleri şöyle sıralıyordu: "istendiği kadar Türk-Kürt diye bir ayrım olmadığı, Kürtçe diye bir dilin olmadığı söylense de, ortada duran sosyolojik gerçeği değiştiremezsiniz. İstediğiniz kadar ideal anayasalar yapıp dini ve laiklik ilkesini bütün ihtimalleri gözönünde bulundurarak formüle edin, toplumsal bir çatışma ortamını ortadan kaldıramayacaksınız. Çünkü toplumsal kanunlar parlamentolarda yapılanlardan daha ağır basar ve önemli olan bu kanunları saptayabilmektir. Bu toplumsal kanunları saptarken de gerçekleri gizlemek değil, bilakis bütün açıklığıyla görmek gerekir. Diğer taraftan bu sosyal anlaşmazlıklar, yeni toplumsal kanunların parlamentolarda yapılan kanunlardan daha ağır basması toplumsal yapının parlamentolarda yapılan kanunlarla bütünleşmesine kadar devam eder."

Özellikle **1930'lu** yıllardan başlayan ve etkisini baskıcı yöntemlerle artıran asimilasyoncu politikaya öncelikle **kendi** bünyelerinde ve çevrelerinde giderek bütün bir Kürt toplumunda karşı çıkarak işe başlamışlardır. O güne kadar, Kürt kimliklerini gizleyen binlerce insan üzerinde bu baskı etkisini kaybetmeye başladı; ***DDKO'ların* kuruluşunu** takip eden yıllarda Kürtler kendi çocuklarına anlamlı Kürtçe isimler vermeye başladılar. Büyük kentlerde yaşayan Kürtler asimilasyona karşı çeşitli kültürel folklorik faaliyetlerde bulundular. Geceler düzenlediler, mitingler yaptılar.

DDKO'lar kendi dışlarındaki başta *TİP* olmak üzere, her genç, *SGÖ, TÖS,* ***İLKSEN*** gibi örgütlerle de **içiçe faaliyetlerde** bulunup çeşitli **eylem** birliklerinde bulundular, etkinlikler sağladılar. *TİP* Dördüncü Olağan Kongresi **delegeleri** üzerinde etkili bir çalışmaya girmişlerdir. Kongrede kabul edilen Kürtler hakkındaki kararın alınmasını sağlamışlardır. Bu karar **ilerde** *Türkiye **İşçi Partisi'nin*** kapatılmasına neden olmuştur.

Nisan **1970'den** itibaren başlatılan komando harekat**ları** karşısında aktif bir faaliyet göstermişler, dönemin Cumhurbaşkanına olaylar hakkında bir rapor hazırlamış**lardır. Bu** rapor **TBMM'de** de tartışılmıştır.

Raporda özetle,

"... **Türkiye'nin** Doğu ve **Güneydoğu'sunda** yaşayan halka **yapılan** baskı, zulüm ve jenosit harekatı bize göre yasadışı, insanlık dışı bir anlayışın sonucudur. **'Eşkıya aranıyor'** gerekçesiyle yapılan bu harekatın anlamı nedir? Eğer Türkiye tarihi biraz incelenirse, görülür ki, Türkiye'nin bu bölgesinde yaşayan halka tatbik edilen bu insanlık dışı baskı ne ilktir, ne de son...

Devrimci Doğulu öğrenciler olarak bu yasadışı hareketleri şiddetle kınar, iktidarın bu yoldaki eylemlerine **karşı** bundan böyle her zaman bütün gücümüzle karşı koyacağımızı bildiririz..." denilerek gerek Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat **Alpan** tarafından istenen bilgiler yerinde incelenmek, mağdur kişilerden ifadeler almak suretiyle açıklığa kavuşturulmuş, gerekse kamuoyunun bu konuda aydınlatılması sağlanmıştır.

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin siyasi tarihleri bakımından önemli bir dönüm noktası teşkil eden DDKO'lar Kürtlerin kendi kimlikleriyle örgütlenebildikleri ilk legal kuruluşlardır. *DDKO'lar* kapatılmalarından sonra da daha uzun bir dönem sonradan ortaya çıkan **siyasi** Kürt **grupları** üzerinde etkilerini korumuşlardır. Günümüze kadar gelen birçok siyasi Kürt grubunun ***DDKO'larla*** **ilgili** bir geçmişi bulunabilir. **1968'li** Kürtler bu örgütlerde pek çok yeni şeyler farkettiler, öğrendiler ve geliştiler. Kendilerinden sonra gelen Kürtler artık kendi kimlikleriyle faaliyette **bulunabileceklerini** kavradılar. O günlerde el yordamıyla gerçekleştirilmek istenen **birçok** faaliyeti ileride bilimsel yöntemlerle geliştirebilmeyi öğrendiler. Toplumun gelişmesiyle birlikte misyonunu tamamlayan, ancak tarihsel bir dönüm noktası olma özelliğini koruyan DDKO'lar Kürt halkının siyasi tarihinde onurlu bir yere oturmayı gerek faaliyetleri gerekse yargılanmaları döneminde haketmişler ve bu mirası gelecek kuşak**lara** da bırakabilmeyi başarabilmişlerdir.

16 Ekim **1970'de** başlatılan tuklamalar sonucu, *DDKO'lar* hakkında dava açılmıştır. 12 Mart **1971'den** sonra **26** Nisan **1971'de** ilan edilen sıkıyönetimle birlikte Ankara Sıkıyönetim **Komutanlığı'nın** yayınladığı bir bildiriyle ***DDKO'lar*** süresiz olarak **kapatılmışlardır.** Bu dönemde **çıkartılan 1042** sayılı yasa ile Ankara'da görülmekte olan dava dosyası Diyarbakır Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Yargılamalar sonucu pek çok kurucu, yönetici, üye ve çevresinde bulunan kişiler ağır Cezalara çarptırılmışlardır.

ÜMİT FIRAT

Molla Mustafa (solda) ve oğlu Mesut Barzani (sağda). Irak'ın dağlık kuzey bölgesinde Mergesor, Akre, Diana ilçeleri, Sidekan, Şirvan bucağı ile bunlara bağlı köylerde Barzan aşireti oturuyordu. Banan aslında Şirvani, Zebar ve Müzürü aşiretten oluşuyordu ve Şirvani aşiretinden olan Molla Mustafa. Barzan adıyla birleşmiş bulunan aşiretin reisiydi. Kasım zamanında ayaklanarak Kuzey Irak'ı ele geçiren Molla Mustafa'nın on bin silahlı adamı olduğu iddia ediliyordu. 1966 yazında ise ancak iki bin civarında peşmergenin Molla Mustafa'nın etrafında kaldığı söylenebilirdi. Bu tarihte eli silah tutan herkes asker değildi, ateşkes koşullarında yaşandığından bazı erkekler köylerinde çalışmayı tercih etmişlerdi. Molla Mustafa'nın silahlı birliklerinin elinde, Alman, ingiliz, Rus, Çekoslovak yapımı piyade tüfekleri vardı. Ayrıca az sayıda hafif makinalı tüfekle, 60 milimetrik havanla atılan aydınlatma mermilerine sahiptiler. Peşmergeler başlarına sardıkları poşilerin renkleriyle ayırdediliyorlardı. Barzanlar başlarına kırmızı benekli poşiler sararken, öbür aşiretlerden olanların poşiler! siyah benekliydi. Molla Mustafa Barzani peşmergelerin siyasi önderi iken, Şeyh Ahmet yiyecek, içecek, giyecek işleriyle uğraşıyor ve adalet işlerini yürütüyordu. Yargıçlar hocalardı ve Barzan'da şeriat ilkeleri uygulanıyordu. Molla Mustafa'nın oğullarından Lokman ve Ubeydullah komutanlık yapıyor, Şeyh Ahmet'in oğlu Mehmet Halit cephe gerisini yönetiyordu. Peşmergeler gündüzleri mağara/ar ve ormanlarda saklanıyorlar, geceleri ise ya savaşıyorlar ya da çalışıyorlardı. Barzanlar için "dedeleri Molla Muhammed temiz adamdı, namaz kılardı, öbürleri namaz kılmazlar, kafirdir onlar" deniyordu. Barzanlar ise bu suçlamalardan oldukça rahatsız oluyorlar ve "bizim hem dinimiz, hem de kitabımız var, hepimiz müslümanız" diye cevap veriyorlardı. Darbeci Abdüsselam Arif ile mütareke yıllarında, Bağdat radyosu Türkmence yayınlarında Molla Mustafa'nın demeçlerini okuyordu. Demeçler genellikle besmele ve Kur'an'dan bir ayet ile başlıyordu. Sarp dağlarda yaşayan aşiretler üzerinde din oldukça etkili olmasına rağmen Barzanlar bağnazlıktan uzak bir yaşantı sürdürüyorlardı. Aşiretin düşmanlarının uzun zaman Nehri şeyhleri Şeyh Reşit gibi Nakşibendi tarikatının şeyhleri olması Müslümanlığın derin etkiler bırakmasını engellemişti. Öyle ki hocalar da dahil aşiret üyeleri sakal bırakmıyor, kadınlar oldukça özgür davranabiliyor/ardı. Molla Mustafa Barzani, Sovyetler Birliği ve ingiltere'nin Ortadoğu politikalarının Kürtler aracılığıyla sürdürülmesi ve manevra alanı olmasının aracısı eleştirileriyle sıkça karşılaşmıştı. Gerçekten de İngiltere ile Barzan aşireti arasında zayıf da olsa zaman zaman ilişki kurulmuştu. Bu ilişkinin daha da gelişmesini engelleyen temel faktör, İngiltere'nin Kürt dini önderleri politikasının taşıyıcısı olarak seçmesiydi. Öte yandan Molla Mustafa, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ruslarla ilişkilerini geliştirdi. 1946'da SSCB'nin desteğiyle Mahabad'da ilan edilen Kürt Cumhuriyeti'nin SSCB'nin 1947'de iran'dan çekilmesiyle yıkılmasından sonra sekiz yüz kişilik bir kuvvetle Sovyetler Birliği'ne geçerek 10 yıl süreyle orada kalması bu bağları daha da pekiştirdi. 1958'de Kasım'ın krallığa son veren darbesinden sonra, ülkesine dönmesine rağmen iktisadî ve kültürel haklarına ilişkin verilen sözler yerine getirilmeyince 1960'da Kasım'a karşı ayaklandığında bu kez Amerikalıların Molla Mustafa'yı desteklediği ve yardım ettiği kanısı egemen oldu. Kendince büyük devletlerin nüfuz alanı çatışmasından yararlanma politikasını 1960 sonrası Nasır'la İsrail arasındaki çelişkilerden de Irak Kürdistanı'ndaki bağımsızlık hareketi lehine kullanmak isteyen Molla Mustafa, Türkiye ile ilişkilerinde oldukça hassas davrandı ve Türkiye toprakları üzerinde faaliyet göstermekten kaçındı. Ancak Irak sınırları içinde yayın yapan radyolar aracılığıyla Türkiye Kürtleriyle ilişkinin sıcak tutulması ve ulusal bilincin canlı tutulmasını sağlamaya çalıştı. Irak Kürdistanı'nda aralıklı olarak yürüttüğü silahlı mücadele, Molla Mustafa Barzani'nin 1976'da ABD'deki ölümünden sonra oğulları Mesut ve İdris tarafından sürdürülmeye çalışıldı.

Kürtlerin Düşünceleri ve Eylemleri

Dicle-Fırat, Deng, Roja Newé, Reya Rast

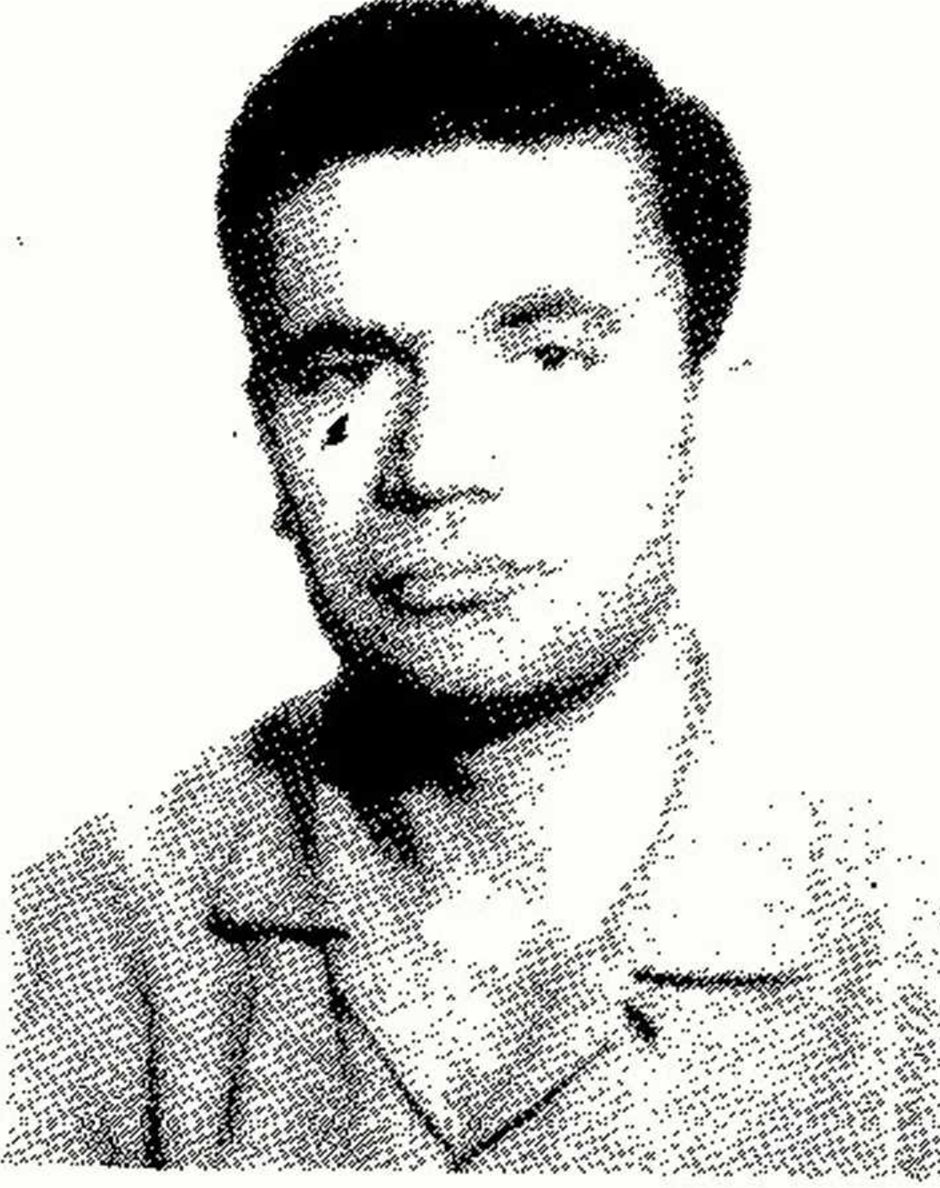
1960 darbesiyle beraber özgürlüklerde önemli gelişmeler oldu. Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşantısına ilişkin yeni yeni incelemeler yapılmaya başlandı. Bu gelişme kuşkusuz, Kürtleri de çok etkiliyordu. Kürtler ve Kürt toplumuna ilişkin düşünceler üretilmeye başlandı. 1962'de İsa Şans tarafından yayınlanan *Silvan'ın Sesi* İsa Şans'ın tutuklanmasıyla yayınını durdurdu. Ekim 1962 ile Mayıs 1963 arasında sahibi Edip Karahan olan yazarları arasında Musa Anter, Sait Kırmızıtoprak, Halit Nazmi Balkaş, Ahmet Botanlı, İsa Şans da bulunan aylık *Dicle-Fırat*'ın sekiz sayısı yayınlandı. Nisan-Mayıs 1963'de, İstanbul'da Deng'in iki sayısı yayınlandı. Sahibi Ergün Koyuncu idi, Yazı İşleri Müdürü Yaşar Kaya, Genel Yayın Müdürü Medet Serhat olan Deng'in üçüncü sayısına (Haziran 1963) matbaada el konuldu. Mayıs 1963'de *Roja Newé* yayınlandı. Derginin sahibi Doğan Kılıç Şıhhesenanlı, Genel Yayın Müdürü Hasan Kılıçkaya, Yazı İşleri Müdürü Hasan Buluş idi. Yine 1963'de Av. Ziya Şerefhanoğlu tarafından *Reya Rast* isimli bir dergi yayınlandı. Bu yayınlar 28 Haziran 1963'de yapılan geniş tutuklamalara kadar sürdü, (Bu konuda geniş bilgi için bk. Malmijans; *Mahmud Levindî Li Kurdustana Bakur û Tırkiye Rojnamegeriya Kurdî (1908-1981) jn Weşanên Jîna Nû*, Uppsala 1989).

Barış *Dünyası* Dergisi

Nisan 1962'de liberal Ahmet Hamdi Başar tarafından İstanbul'da yayımlanmaya başlanan aylık *Barış Dünyası* dergisinde çıkan yazılar, Kürt Sorunu'nun tartışılması, Kürtlerin ve resmî görüş taraftarlarının görüşlerini açıklamaları bakımından, yukarıda belirtilen gazetelerden ve dergilerden daha geniş bir etki yarattı.

Barış Dünyası ikinci sayısında (Mayıs 1962) "Doğu Kalkınması" üzerinde önemle durulacağını vurgulayan bir açıklama yaptı. "Sayın Okuyucu" yazısında bu konu ile ilgili olarak şöyle deniyordu: "... Bundan başka bu sayınızda çok önemli bir mesele üzerinde durduk. Doğu Kalkınması; yasak koyma ve kaldırma zihniyetiyle bu davanın çözülemeyeceği, artık, üzerinde şüphe edilemeyecek bir gerçek olmuştur. Türkiye'nin kalkınmasında Doğu, başlı basma önemli bir faktör olabilir. Doğu'nun kalkınmasının sadece, bir geri kalmış bölgemizin kalkınması için değil, Türkiye'nin kalkınması için başarılacak bir dava olduğunu bilmek lazımdır."

Dergi "Doğu Davamız" başlıklı bir bölüm ayırmıştı. Bu bölümde, "Doğu'nun Kalkınması Türkiye'nin Kalkınması Demektir" başlıklı önemli bir yazı yayınlandı. Dergi bu yazıyı

KIRMIZITOPRAK, SAİD (1935-1971)

Kürt ulusal kurtuluş hareketinde ve Kürt siyasi tarihinde çok önemli bir yeri olan Said Kırmızıtoprak (Dr. Sıvan), **1935'de** Tunceli'nin Nazimiye kazasının Civalık köyünde doğdu. İlkokulu Nazimiye'de okuduktan sonra, orta ve lise eğitimine Balıkesir **Lisesi'nde** parasız yatılı olarak devam etti. **1956'da** İstanbul Tıp Fakültesine girdi. **1959'da** Asım Eren'in TBMM'ye verdiği önerge üzerine, "İstanbul'da okuyan Kürt gençleri" adıyla düzenlenen protesto telgrafının çekilmesine öncülük etti. Aynı yılın Kasım ayında **İstanbul-Ankara** ve Diyarbakır'da sürdürülen operasyon neticesinde **(49'lar** davası) tutuklanarak arkadaşlarıyla birlikte Harbiye zindanlarına kapatıldı. Dört ayı aşkın bir süre hücrede yaşayan Dr. Sıvan Harbiye'deki direnişe de önderlik etti. 27 **Mayıs'ta** Ankara Soğuksu Askerî Cezaevi'ne gönderildi. Dr. Sıvan yargılama safhasında diğer sanıklarla birlikte tahliye edildi. **1961'de** yeni Anayasa'nın kabulünden sonra çıkan sol dergilerde yazılar yazmaya başladı. ***Yön*** dergisinde yayınlanan "Doğulu gençler ***Barış Dünyası'na*** cevap veriyor" isimli yazının kaleme alınmasını sağladı ve bundan sonra ***Yön*** dergisinin sürekli yazarları arasına girdi, çok ağır şartlarda devam eden öğrencilik hayatı **1962'deki mezuniyetiyle** son buldu. İsparta'da doktorluk yaparken T/P'e üye oldu ve politik faaliyetini ***TİP*** içersinde sürdürdü. **1968'de** Said Elçi ve arkadaşlarının tutuklanarak Antalya'ya getirilmeleri üzerine Said Elçi ile ilişkilerini sıklaştıran Dr. Sıvan, **Elçi'nin** tahliyesinden **sonra,** onun yardımıyla, **1969'da** arkadaşları Hikmet Buluttekin (Çeko), Hasan Yıkılmış (Brusk), **Nazmi** Balkaş (Soro) ve Faik **Savaş** ile birlikte Irak Kürdistanı'na geçti. Burada bir yandan ***IKDP*** saflarında ***BAAS*** ile savaşırken bir yandan da doktorluğunu sürdürdü. Mart **1970'de** Barzani ile Saddam arasında yapılan anlaşma sonrasında Irak'ın Zaho kentinde karargahını kuran Dr. Sıvan burada arkadaşları Çeko ve Brusk ile birlikte Türkiye'de sol kanat diye anılan kendisinin ***Kürdistan Demokrat Partisi'ni*** kurdu. Böylece Said Elçi ile yolları ayrılan Dr. Şivan olanakları ve ikna gücünü de kullanarak çok kısa bir zamanda Partisini güçlendirerek geniş bir kitle üzerinde örgütlenmesini sağladı. 12 Mart **1971'den** sonra örgütünün çekirdek gücünü Kuzey Irak'ta toplayan Dr. Sıvan, Said Elçi'nin Kuzey Irak'a geçmesi üzerine onu karargahında tutuklayarak kurşuna dizdi. Ardından, kendisi ve arkadaşları Çeko ve Brusk, Barzani tarafından tutuklanarak Gilala karargahına götürüldü ve her üçü de ***IKDP*** **tarafından** kurşuna dizildi. Dr. Şıvan'ın ***Çağımızın Çelişkisi-Ezen ve Ezilen Uluslar, Irak Baas Rejimi ve Kürt Halk Hareketi, Kürt Milli Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali*** ve Kamuran **Bedirhan** ile birlikte hazırladığı ***Zmane Kürd*** (Kürt Dili) adlı eserleri vardır.

okuyucularına şöyle takdim etti: "Doğu Davası şiddet rejimiyle, yasaklarla halledilemez. Modern devletçiliğin anlamına uyarak bu vatan parçamızı başka yollarla memleketin ve belki de dünyanın cenneti haline koyabiliriz. Ağaları kaldırmışsın neye yarar? Onların bugünkü iptidai şartlar altında sosyal bir fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonları yapacak organlar yaratmadan ve halkın kendi inanışlarına ve yaradılışına uyarak maddi ve manevi sahaları da kalkındırmadan, ağaları kaldırmak fayda yerine zarar verir." Dergide ayrıca, sözü edilen yazıy ilgili olarak, "Bu yazıda, davanın en kesin çözüm yolu gösterilmektedir" deniyordu.

Barış *Dünyası-Yön, Milli Yol*

Barış Dünyası dergisi daha sonraki sayılarında da benzer tutumunu sürdürdü. Sağcı bir yayın organı olan Milli Yol ve solcu bir yayın organı olan *Yön* dergileri *Barış Dünyası'*nın bu tutumunu eleştirmeye başladılar. Yön dergisi, 13 Haziran 1962 tarihli 26. sayısında, "Doğulu Gençlik Barış *Dünyası'*na cevap veriyor, Doğu Davamız" başlıklı bir yazı yayınladı *Barış Dünyası,* 4. sayısında (Temmuz 1962) "Sağdan-Soldan Hücumlar Karşısında Doğu Davamız" isimli bir yazı ile bu eleştirilere cevap verdi. Bu cevap yazısının sunuluşunda dergi şöyle söylüyordu: "Bünyemizde kangren olmaya yüz tutmuş bir yara vardır. Aklın, ilmin, insanlığın gösterdiği yolu tutarak bu yarayı tedavi etmeye ve bünyemizi kurtarmaya çalışalım." Aynı sayıda, Musa Anter de Doğu Kalkınması üzerine bir yazı yayınladı. Yine aynı dergide (Temmuz 1962), Urfa Milletvekili Kemal Badıllı, Bahri Koçkaya gibi Kürt yurtseverlerinin, Abdülbaki Kartal'ın dergiye başarı dileyen mektupları yayınlandı. Yön dergisinde, Doğulu gençler *Barış Dünyası'na* eleştirilerini sürdürdüler.

Çetin Altan, 6 Ağustos 1962 tarihli *Milliyet'*de "Katolik Olan Türkler" başlıklı bir yazı yayınladı. Yazıda, Çetin Altan Müslümanlıktan çıkarak gizlice Katolik olan Türklerden söz ediyordu: Bunu hoş karşılıyor, "Biz laikiz, isteyen istediği dini kabul eder" diyordu tolerans gösteriyordu, bazı Doğulu aydınların Kürtçe gazete çıkarmak istemelerini ise tepkiyle karşılıyordu, bunun suç olduğunu vurguluyordu, toleransını hemen bir tarafa bırakıyordu.

Avni Doğan ve "Tehlike Çanı Yine Çalıyor"

Avni Doğan *Dünya'*da 3-10 Eylül 1962 tarihleri arasında, "Barzanlı Olayının Altındaki Büyük Tehlike" başlıklı bir dizi yazı yayınladı. Avni Doğan, *Barış Dünyası* ve *Yön* dergisindeki tartışmaları da dikkate alarak Irak'taki Kürt hareketini incelemeye çalışıyordu. Dizinin ilk yazısı, İran, Irak ve Türkiye toprakları üzerinde Kürt hükümeti kurmak, artık bir düşünce olmaktan çıkmış tehlike halini almıştır, cümlesiyle sunuluyordu. Avni Doğan, "Irak

Irak Kürdistanı'nda yürüyüş halindeki peşmergeler. 11 Mart 1970'de Irak radyoları hükümet ile Irak Kürtleri arasında bir anlaşmanın yapıldığını duyurduğunda, Kürt silahlı direniş hareketiyle merkezi hükümet arasında askeri darbeler döneminde zaman zaman varılan ateşkeslerden farklı olarak kalıcı bir barışın sağlandığı sanılmıştı. Çünkü Irak Cumhurbaşkanı Ahmet Hassan El-Bekr'in Irak halklarına sunduğu 15 maddelik anlaşmaya göre Irak'ın kuzeyinde bulunan bölgede özerk bir Kürt hükümeti kurulacak, Kürtler merkezi hükümet ve orduda nüfusları oranına göre temsil edilecek, Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına bir Kürt getirilecek, Geçici Anayasa'ya "Irak halkı, Arap ve Kürt olmak üzere iki ayrı millete mensup insanlardan oluşur" biçiminde bir madde konacak ve nihayet Kürtçe Arapça ile birlikte resmi dil olacaktı. Öte yandan El-Bekr, Kürt isyanına katılan sivil ve asker bütün Kürtler için bir genel af ilan etti ve Kürtlerin bütün ihtiyaçlarının karşılanacağını açıkladı. Yönetimini geniş bir tabana dayandırmak isteyen Baas Partisi, Irak Komünist Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi ve öteki bazı sol eğilimli siyasal güçlerle işbirliğine yöneldi. Ancak bir müddet sonra Baas Partisi'nin Kürt hareketini parçalamaya yönelik bir politika izlemesi ve sınırlı bir özerklik planını yürürlüğe koymak istemesiyle KDP yeniden silahlı mücadele politikasını benimsedi.

sınırımızdaki olayların altında yatan tehlike, sanıldığından daha korkunç, daha büyüktür" diyordu. "Çünkü Barzanlı Mustafa'nın şimdi idare ettiği isyan hareketi, kökü çok eski tarihlere inen ve bağımsız bir Kürt Devleti kurmayı gaye edinmiş bulunan hareketin devamıdır. Barzaniler Irak'da başarı kazanırlarsa, İran ve Türkiye'deki Kürtlerle birleşerek devletlerini kuracaklanna inanmaktadırlar. Diğer taraftan *Birleşmiş Milletler*'i ve dünya umumi efkarını davaları lehine çevirmek için son derece geniş çalışmalar yapılmaktadır. Kürt diliyle günlük gazeteler, haftalık ve aylık dergiler, ikisinin yeri belli, birisinin henüz yeri bilinmeyen üç radyonun yayınlan bu maksat uğrunda çalışmaktadır. İyi tahsil görmüş yüzlerce insan, dünyanın büyük merkezlerinde, Birleşmiş Milletler içinde devamlı ve tesirli propagandalarla bu fikri mahalli olmaktan çıkarak milletlerarası bir mesele haline sokmaktadırlar."

Avni Doğan'ın yazılan Kürt çevrelerde tepkiyle karşılandı. Dr. Sait Kırmızıtoprak, "Kimler İçin Çan Çalıyorlar?" başlıklı bir yazı yayınladı. (Yön, sayı 40, 14 Eylül 1962) Dr. Sait Kırmızıtoprak, Kürt-Türk kardeşliğinin asimilasyon sayesinde değil, uluslann eşitliği temeli doğrultusunda gerçekleştirileceğini belirtiyordu.

Bu yazıya *Barış Dünyası* dergisinde de tepki gösterildi. "Tehlike Yaratan Çan! Barzani Olayının Altında Yaratılmak İstenen Büyük Tehlike" (Sayı 6, Ekim 1962) konulu bir yazı yayınlandı. Aynı sayıda, Abdurrahman Efhem, "Barzani Hareketinin Gerçek Sebebi"ni araştırdı. Musa Anter, Kürt Edebiyatı üzerine yazılannı sürdürdü.

Barış Dünyası dergisinin 9. sayısında (Aralık 1962) "Doğu Davamız" bölümünde, "Gayemiz: Birlik ve Beraberlik" başlıklı bir yazı yayınlandı. Bu yazı Banş *Dünyası*'nın görüşü değildi. Dergide sürekli yazan Kürtlerin görüşü de değildi. "Kendilerini Türk'ten ayrı sananlara Türk olduklarını anlatmak gerekir" diyordu. Yazı, "Doğu-Batı, Türk-Kürt yok, milli hudutlarımız içinde daima ilerleyen, daima refahın ve saadetin yuvası olan kuvvetli Türkiye ideali ve Büyük Türk milleti vardır" sözleriyle bitiyordu.

Bu sayıda, Banş *Dünyası*'nın tutumunu eleştiren mektuplar da yayınlandı. Bolu'dan yazan Şemseddin Ulaş isimli bir doktor, Kürt edebiyatı konulu yazı başlıkları karşısında şaşıp kaldığını, Doğu'da yaşayan halkın konuştuğu dilin yani Kürtçe'nin kelime sayısının 300 bile olmadığını, halkın derdim ifadede acz içinde olduğunu, böyle ilkel bir dilin edebiyatı olmayacağını yazıyordu. Doktora göre, "Doğu'daki Halk" Türkçe'yi güzelce konuşuyordu, bilmeyenler de kolayca öğreniyordu. Erzurum'da yaşayan başka bir okuyucu da, Kürtçe konuşulmasına, Kürtçe gazete çıkarılmasına karşı çıkıyordu... "Onlar Kürtçe öğrendikleri zaman. Türkçe konuşanlarla nasıl işbirliği yapabilecekler?" diyordu. Bazı Kürt yurtseverlerinin Banş

Yön dergisinin 2 Eylül 1966 tarihli sayısında yayınlanan Behzat Ay'ın "Mal-can güvenliği olmayanlar" başlıklı yazısında, jandarma kayıtlarına göre Siirt ili sınırları içinde 180 eşkıya olduğu bildiriliyordu: "Her çetede beşer kişi olduğunu kabul edersek -daha fazla ya- dokuz yüz kişi dağlarda demektir. Bir ilin sınırlarının içinde dokuz yüz kişinin dağlarda olması ne demektir!" Bu soru ve genel olarak eşkıyalığın anlamı 1960'lar boyunca yalnızca sosyalist siyasal dergileri meşgul etmekle kalmadı, bir süre için edebiyatın da merkezî temalarından biri haline geldi. Hatta o kadar ki, dönemin en önemli yazarlarından ikisi, eşkıyalık konusunda karşı karşıya geldi ve romanları aracılığıyla kimi zaman örtük, kimi zaman açık bir polemiğe giriştiler. Dağa çıkmayı feodal ya da ticarileşmiş bir feodal düzende benimsenebilecek en soylu seçeneklerden biri olarak anlatan Yaşar Kemal, popüler düzeyde varlığını koruyan bir adalet anlayışının hayatiyet kazanması olarak yorumladığı eşkıyaları masalsı özelliklerle donatırken; isyan ettikleri ağalar kadar eşkıyaları da sıradan insanların dirlik ve düzenliğine yönelik bir tehdit olarak değerlendiren ve onlarda, ufku kendi kısa vadeli, maddî çıkarları ile sınırlı köylü kurnazlığından ötesinin izlerini göremeyen Kemal Tahir, adalet anlayışı için, kendi deyimiyle "kravatlılar"a, kırsal çıkar ilişkilerinin nisbeten dışında durabilen; geleneksel "kerim devlet" anlayışına hâlâ sahip çıkabilen bürokratlara yönelmişti. Edebiyat düzeyindeki bu tartışma, daha yüzeysel bir tarzda da olsa gündelik basına da yansıyordu; Örneğin (Soldan sağa) Gafir Geyik, Mehmet Kımıl, Mahmut Eroğlu, Abbas Bozkuş, Mehmet Kılıç gibi asiler, resmî ideoloji ve onun paralelindeki basın tarafından "eşkıya" diye adlandırılırken, yalnızca sosyalist değil popüler basın tarafından efsaneleştirildiler.

KÖYDE ARAZİSİ OLUP ŞEHİR VE KASABALARDA OTURAN AİLELER

	A	B	C	D	E	F
İller	Toplam dönüm (bin)	Köyde oturan genel aile sayısı (bin)	Köydeki ailenin kontrol ettiği toprak (bin)	Köyde arazisi olup şehir ve kasabalarda oturan ailelerin Sayısı	Kontrol ettiği dönüm (bin)	Köyde oturan aileler + şehir ve kasabalarda oturup köyde toprak sahibi olanlar (bin)
Erzincan	875	46	679	2.640	196	49
Erzurum	3.419	90	3.001	2.680	418	93
Kars	3733	92	3.593	2.820	140	95
Ağrı	2.083	32	1.947	610	136	33
Tunceli	514	27	342	1.130	172	28
Bingöl	310	27	280	710	30	28
Muş	1.677	31	1.466	1.270	211	32
Bitlis	568	19	452	1.590	116	21
Van	1.457	31	1.310	570	147	32
Adıyaman	1.050	43	679	1.350	371	44
Malatya	1.201	60	989	2.000	212	62
Elazığ	971	41	708	2.750	263	44
Siirt	964	38	760	670	204	39
13 il ortalaması ve toplamı	18.822	550	16.206	20.490	2.616	600
Gaziantep	1.741	51	859	6.380	982	58
Urfa	4.290	55	1.024	3.920	3.266	59
Diyarbakır	2.642	58	358	1.740	2.284	60
Mardin	2.058	59	964	6.220	1.094	65
4 il ortalaması ve toplamı	10.731	223	3.205	18.260	7.536	242
17 il ortalaması ve toplamı	29.553	773	19.411	38.750	10.152	842

ÜRETİM ARAÇLARININ DAĞILIŞI (1965)

İller	Karasaban (bin)	Pulluk	Mibzer	Traktör	Biçer-döver	Kağnı	4 teke… ara…
Erzincan	22	3.400	.3	109	2	1.100	1.[illegible]
Erzurum	56	11.000	40	46	49	4.300	2.[illegible]
Kars	45	12.900	78	164	92	1.600	24.[illegible]
Ağrı	20	3.940	26	51	21	1.400	
Tunceli	15	47	2	26	3	125	
Bingöl	13	22	—	1	—	1.600	
Muş	18	3.370	26	49	13	11.400	2.[illegible]
Bitlis	8	2.100	3	17	1	3.500	
Van	13	7.000	1	11	7	11.000	[illegible]
Adıyaman	19	48	5	32	2	—	
Malatya	22	400	5	267	8	3	
Elazığ	20	760	29	148	40	739	1.[illegible]
Siirt	16	267	11	40	18	3	
13 il toplamı	287.000	45.254	229	961	249	11.370	33.[illegible]
Gaziantep	18	1.810	176	523	47	189	[illegible]
Urfa	31	492	239	331	129	5	
Diyarbakır	34	693	90	192	91	39	[illegible]
Mardin	25	164	65	97	47	2	[illegible]
4 il toplamı	108.000	3.159	570	1.143	314	235	2.[illegible]
Hakkari	4	71	—	—	—	—	
18 il toplamı	399.000	48.484	799	2.104	563	112.605	36.[illegible]

Kaynak: KİBKEE

BİR ÇİFTÇİ AİLESİNE DÜŞEN ORTALAMA BİRİMLER

İller	Tarla (dönüm)	B.baş hayvan	K.baş hayvan
Erzincan	53	2.7	8.4
Erzurum	86	4.0	9.9
Kars	67	4.2	9.4
Ağrı	97	4.3	21.3
Tunceli	48	2.9	11.7
Bingöl	26	2.6	14.3
Muş	109	3.7	12.9
Bitlis	52	2.6	15.4
Van	116	3.6	31.0
Adıyaman	64	2.0	6.0
Malatya	58	2.0	6.1
Elazığ	66	2.6	8.5
Siirt	63	2.6	11.9
13 il	69	3	12.7
Gaziantep	69	1.8	8.0
Urfa	117	2.5	12.6
Diyarbakır	117	3.5	8.3
Mardin	68	2.0	10.7
4 il	93	2.2	9.7
Hakkari	34	1.7	14.7
18 il	73	2.8	11.2

Kaynak: KİBKEE

Dünyası'na teşekkürleri ise sürüyordu. Ömer Çetin'in, Şemsettin Polat ve Hüsamettin Bayram teşekkürleri ve başarı dilekleri bu sayıda yayınlandı.

Barış Dünyası, 10. sayısında (Ocak 1963) "Doğu-Batı ayrılığı yaratanlar" yazısında resmî düşünceyi savunanlar eleştiriyordu. Abdurahman Efhem "Doğunun Istırabı", Doğan Kılıç Sıhhesenanlı "Demokrasi ve Doğu Davası" başlığı altında Mela Ehmede Ciziri'yi inceledi. Dergide, "Milli Birliği Bozanlar" başlıklı bir yazı da vardı. Bu yazıda, Milli *Birlik Komitesi* Hükümeti'nde Sağlık Bakanlığı yapmış, AP Senatörü Dr. Suat Seren eleştiriliyordu. Dr. Suat Seren'in, Senato'da, plan konuşulurken, "Bizim düşmanımız yalnız Ruslar değil, Doğu'daki Kürtler de bizim düşmanımızdır." dediği belirtiliyordu. Doğum kontroluna karşı çıkıyordu. Doğum kontrolü yapılırsa Kürtler daha fazla çoğalır, diyordu.

"Kürtler Türk'tür Anlayışı"

Barış Dünyası'na gelen bir başka yazıda M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Kürtlerin Kökü, Kürtler, Oğuzların Boğduz ve Bezen Türklerinden mi?" başlıklı yazısıyla, Kürtlerin kökünün Türk olduğunu isbat etmeye çalışıyordu. Dergi Fahrettin Kırzıoğlu'nun yazısını şöyle sunmuştu: "... Kürtlerin ırk bakımından Türk olduğuna dair bir tez ortaya atmış oları Doğulu tarih öğretmeni Kırzıoğlu M. Fahrettin bize bu konuda uzun bir makale yolladı. Doğu Anadolu Kürtler konusundaki çeşitli fikirlerin tartışılmasını istediğimizden bahseden yazar, kendi tezini mecmuamız sütunlarında savunulmasına fırsat vermemizi istemektedir... Ancak biz bu uzun yazının, asıl tezi ortaya atan ilk kısmını yayınlayabiliyoruz."

Kürtlerin Türk olduğunu iddia eden bu yazıya aynı dergide, *Barış Dünyası*'nın verdiği bir cevap da yayınlandı. Yazıda kendilerini Kürt kabul eden insanların varlığının gerçek olduğu "tarihin karanlıklarına inerek, nesillerce evvel aynı ana babadan geldiklerini söyleyerek bugünkü insanları birbirine bağlamaya ve kardeş yapmaya çalışmak beyhudedir. Kardeşlik ancak milletlerin eşitliği temelinde kurulabilir" deniyordu.

Bu sayıda, Dr. Suat Seren'in tekzip yazısı yayınlandı. Bu mektupda Dr. Suat Seren, Cumhuriyet Senatosu'nda "bizim düşmanımız yalnız Ruslar değil, Kürtler de bizim düşmanımızdır. Türkiye'de doğum kontrolü yapılırsa Kürtler daha fazla çoğalır" biçiminde konuşmadığını ifade ediyordu. Senato zabıtlarımı da göndermişti. "... Ne Doğu illeri, ne Doğ halkı sizin fuzuli avukatlığınıza muhtaç değildir. Biz ne Doğu, ne Batı, ne Türk ne Kürt ayrılıkçılığı güdenlerden değiliz" demektedir. *Barış Dünyası* dergisini de şöyle suçlamaktadır: "... on aylık neşriyatında Doğu meselesini Kürtçülük davası şeklinde ve tamamıyla ayrımcı şekilde ele alan, devletin Doğu'da Kürtçe gazete çıkarmasını, Kürtçe tedrisat yapan ilkokull açmasını, Kürtçe radyo neşriyatı yapmasını teklif eden, hatta Sovyet Rusya gibi modern bir millet olma tavsiyesinde bulunan derginiz..."

Doğu Anadolu'nun Düzeni'nin Başına Gelenler

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller kitabının ilk baskısı Temmuz **1969'da** yapıldı. Kitap İstanbul'da E Yayınları tarafından yayınlandı. E Yayınları'nın 16 numaralı kitabıydı. Büyük boy 302 sayfaydı. **Ayrıntılı** bir "İçindekiler" bölümü, "Kişi adları dizini" ve "Kavram dizini" vardı. Bibliyografyası düzgün basılmıştı. Kitabın normal bir baskısı vardı. Göze çarpan mizanpaj hataları yoktu.

O zaman Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde **sosyoloji** asistanıydım. Kitap yayınlanır yayınlanmaz Fen-Edebiyat Fakültesi'nde idari soruşturma açıldı. Daha doğrusu **1968'de** açılmış olan idari soruşturma yeniden ele alındı, daha derinleştirildi. **Sorgu**cu profesörler, kitabı neden yazdığımı, amacımın **ne** olduğunu, böyle bir kitap yazmakla neler beklediğimi, neden başka konular üzerinde değil de bu konu üzerinde çalıştığımı *vs.* soruyorlardı. İdari soruşturma 1969 sonlarında, 1970 içinde sürdürüldü. Sonunda Atatürk Üniversitesi yönetim kurulu, ***Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*** kitabını yazarak ve yayımlayarak Anayasa'yı ihlal ettiğim sonucuna vardı. Ve 20 Temmuz **1970'de** üniversitedeki görevime son verdi. Bu, tam anlamıyla keyfi bir karardı, keyfi bir idari tasarruftu. Üniversite keyfi tutum ve davranışını daha sonra da sürdürdü. Danıştay'dan alınan yürütmenin durdurulması kararını uygulamadı.

Kitabın ilk baskısı kısa zamanda tükendi. İkinci baskının yapılması gerekiyordu. Yayınevi de ikinci baskısının yapılmasını hararetle **istiyordu.** ikinci baskı için epeyce çalıştım. Hatta metnin yeniden yazıldığı bile söylenebilir. İkinci baskı yine E Yayınları tarafından yapılıyordu. Yayınevi, birinci baskının 5 bin olduğunu, ikinci baskıyı 10 bin olarak planladığını belirtiyordu. İkinci baskı **1969** sonbahar aylarında matbaaya verildi. Fakat ikinci baskının tashih işlemlerine katılamadım, provalarını inceleyemedim. Zira Erzurum'dan **ayrılamıyordum.** Danıştay, üniversitedeki görevime son veren üniversite yönetim kurulu kararı hakkında yürütmenin durdurulması kararı vermişti. Üniversite Danıştay'ın bu kararını uygulamıyordu. Buna rağmen her gün üniversiteye gitmem gerekiyordu. Çünkü, Erzurum'dan ayrıldığım takdirde, "kararı uyguladım ama, görevinin başında değildi" diyerek devamsızlıktan dolayı yeni bir işlem yapabilirdi. Provalarla, tashihlerle, yayınevi kendi **ilgilenecekti.** Ayrıca, bir arkadaşım da baskı işlemleriyle yakından ilgileniyordu. Telefonla, mektupla, dizgiden, provalardan, tashihden, basım işlerinden sürekli haber alıyordum. Her şeyin yolunda gittiği, merak edilecek hiçbir şeyin olmadığı söyleniyordu. Yeni baskıyı büyük bir heyecanla bekliyordum.

Aralık sonlarına doğru kitap geldi. Paketi büyük bir heyecanla açtım. Yine büyük boy idi. Kapağında **çok** güzel bir fotoğraf vardı. 520 sayfaydı. Hemen "İçindekiler" bölümünü aradım. Kitapta "içindekiler" bölümü **yoktu.** Kitabın baş tarafını son tarafını defalarca kurcala**dım.** "içindekiler" bölümü konmamıştı. **Halbuki,** daktilo metinde ayrıntılı bir "İçindekiler" bölümü vardı. Böyle hacimli bir kitabın "İçindekiler" bölümü olmadan kullanılması olası değildi. Dizin bölümüne baktım. Orada da hiçbir düzen yoktu. "Kişi adları dizini" ve "Kavram dizini" birbirine karışmıştı. Harfler arasında hiçbir aralık yoktu. Bir harfin bazı kısımları yazılmış, bazı kısımları atlanmıştı. Bazı harfler de hiç konulmamıştı. "Dizin" bölümünün de böyle karma karışık, düzensiz olması moralimi daha da bozdu. Yıkıntım daha da derinleşti. Bibliyografya da doğru dürüst düzenlenmemişti.

Kitabı kabaca karıştırdım. Dipnotları karma karışık idi, birbiri içine girmişti. Aynı sayfada, sayfanın alt tarafında olduğu halde, dipnotlarının numarasını bulmak, izlemek çok zordu. Özellikle görmek istediğim bazı bölümler, paragraflar vardı. "İçindekiler" **diye** bir bölüm olmadığı için bu bölümleri ve paragrafları aramakta ve yerlerini bulmakta güçlük çektim. Bunların yerlerini ancak, daktilo metin aracılığıyla **bulabildim.** Fakat aradığım, görmek istediğim bazı paragraflar kitapta yoktu. Belki birkaç sayfa öne, arkaya kaymıştır diyerek epeyce aradım. Fakat o paragraflar yoktu, daktilo metinden çıkarılmıştı. Bu küçücük incelemede bile gördüm ki kitapta pek çok imla yanlışları var. Bazı satırlar düşmüş. Satır düşmesinin büyük bir eksiklik olduğu açıktır. Düşen bir satır en az, üç dört cümlenin birbirlerine bağlanmasına engel olmaktadır. Düşen satırın yerine ise başka bir satır iki kere dizilmiş. Ara başlıklar ile paragraflar arasında hiç mesafe bırakılmamış.

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller kitabının ikinci baskısının çok büyük eksiklikler taşıdığı, çok büyük kusurları olduğu açıkça ortada duruyordu. Daktilo metinle, kitabı karşılaştırmak gereğini duydum. Kitabın ilk yüz sayfasında tashih yapıldığı anlaşılıyordu. Daha sonraki sayfaların ise, genel olarak tashih görmemiş bir hali vardı. **Behice** yerine **"Hehice"**, Cem yerine "Cam" vs. gibi yüzlerce yanlış vardı. Satır **düşmelerinin,** paragraf çıkarmalarının, "İçindekiler" bölümünün olmamasının, "Dizin" gibi sorunlarının yanında bunlar elbette, çok masum kusurlardı, küçücük kusurlardı. Yüzlerce olsa bile. Fakat "oldu" yazılması gereken yerde "olmadı" yazılmış olan cümleler de vardı. Bu tür hatalar ise metnin içeriğini değiştiriyordu.

Daktilo metinle kitabı karşılaştırdım. **Yanlış-Doğru** cet**veli** çıkardım. Bunun için bir hafta kadar sürekli uğraştım. Çıkarılmış paragrafların, düşmüş satırların, düşmüş, atlanmış dipnotlarının yerlerini **belirledim.** 64 sayfa kadar tuttu. Bu bakımdan, Yanlış-Doğru Cetveli kav**ramı,** bu **faaliyeti** anlatmakta çok yetersiz kalmaktadır. Düşen satırlar, atlanmış dipnotları, çıkarılmış paragraflar vs. diye yeni bir bölüm koymak gerekir.

Atatürk Üniversitesi'nin, yürütmenin durdurulması kararını uygulamayacağı anlaşıldıktan sonra, görev için, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne başvurmuştum. Fakültenin de beni kabul etme **eğilimi** vardı. **Siyasal** Bilgiler Fakültesi için hazırlıklar yapıyordum. Bunun üzerine Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü beni, birdenbire göreve iade etti. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde göreve başlamama izin vermedi. Siyasal Bilgiler **Fakültesi'ne** gitmem için izin vermiyordu ama, Erzurum'da, Fen-Edebiyat Fakültesi'nde veya öteki fakültelerde görev de vermiyordu. Durumum bir müddet böyle sürüncemede kaldı. Sonunda, 12 Mart sırasında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde göreve başladım.

Bu arada, Ocak 1971 sonlarında, Yanlış-Doğru Cetveli'yle İstanbul'a da gittim. Yayıneviyle görüştüm. Durumu anlattım. Kitabın basımındaki bozuklukları, eksiklikleri örnekleriyle gösterdim. Hepsini biliyorlardı. Bu bir hüzündü. Yanlış-Doğru Cetveli'nin ayrıca basılıp kitap ile birlikte, kitabın arasına konularak dağıtılacağını söylediler. Bu bir çözüm olabilir miydi? Kuşkusuz olamazdı. Ama, yine de okuyucuya, yanlışların, doğruların gösterilmesi önemli **olabilirdi.**

Yanlış-Doğru Cetveli de basılamadı. **1971'in** başları. Ordu hükümete muhtıra veriyor. Milli Güvenlik Kurulu çok şedid bildiriler yayınlıyor. Siyasal ortam **gittikçe** gerginleşiyor. Fakat, ben yine de Yanlış-Doğru Cetveli'nin yayınlanmasını umuyordum. Olmadı.

12 **Mart'a** kadar, kitap biraz dağıtıldı, sanıyorum. Fa**kat** 12 **Mart'la** birlikte, genel olarak, dağıtım durduruldu. Haziran ortalarında, Ankara'da, fakülteden alınarak Diyarbakır'a götürüldüm. Tutuklanmıştım. Atatürk Üniver-

HÊVÎYA ROJHILAT

Edip Karahan tarafından çıkarılan Dicle-Fırat *gazetesi, 1960 sonrası Kürt hareketi içinde bir kültürel çabanın taşıyıcısı olarak önemli bir işlev görmüştü. Bu yıllarda ancak iki sayı çıkabilen, üçüncü sayısı toplatılan ve cumhuriyet tarihinin ilk Türkçe-Kürtçe dergisi olan* Deng *ve Doğan Kılıç Şıhhesenanlı yönetimindeki* Roja Newe *dergileri de Kürt hareketinin gelişiminde büyük katkılarda bulunmuştu.*

sitesi Rektörü, fakültelerin dekanları, profesörler, Diyarbakır ve Ankara Sıkıyönetim komutanlıklarına, benim hakkımda ihbarlar **yapmışlar.** ihbarların, suçlamaların **temel** dayanak noktası da, ***Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*** kitabının yazılmış olması.

1971 sonlarına doğru ziyaretçi arkadaşlardan biri kitap hakkında bir haber getirdi. "Senin kitap, yayınevi tarafından kıyılmış ve Seka'ya gönderilmiş" dedi. Başka zamanlarda, başka arkadaşlar da, bu haberi doğrulayıcı bilgiler verdiler. Sürpriz olmadı.

O günlerde, gazetelerde, dergilerde, E Yayınları'nın yayın faaliyeti hakkında durmadan yazılar yayınlanıyordu. Gazetelerde, dergilerde, E Yayınları'nın sık sık ilanları yer alıyordu. E Yayınları'nın yayın faaliyeti günden güne gelişiyordu. Artarak devam ediyordu. Bir gün neler yayınlanmış diye merak ederek o ilanlardan birini incelemek aklıma geldi. Zaten ilk kitapların hepsini biliyordum. 1. ***Boyalı Kuş*** vs. Yayınların sayısı durmadan artıyordu. Fakat dizide 16 numaralı kitaptan söz edilmiyordu. İhmal, unutkanlık diye **düşündüm.** Ama, kafamda bir soru işareti de **belirdi.** O günden sonra E Yayınları'nın bu tür **ilanlarını** hep inceledim. Evet, 16 numaralı kitaptan hiç birinde söz edilmiyordu. 1972, **1973'de** yayın sayısı, **80'i,** 90'ı, **100'ü** aşmıştı. Sık sık kitap ilanları yayınlanıyordu. Fakat, **16** numaralı kitaptan söz edilmiyordu. Bilinçli bir tavır olduğu açıktı. Bazı kitapların karşısına **(tükendi)** gibi ibareler konuyordu. Fakat 16 numara, ***Doğu Anadolu'nun Düzeni,*** dizide yer almıyordu. O sırada, koğuşa, E Yayınları'nın bazı kitaplarının girdiğini de hatırlıyorum. Yayınlanan her kitabın arkasındaki birkaç sayfada o zamana kadar yayınlanmış ki-

67 (H) Sosyalizm ve Kürtl<

tapların bir listesi veriliyordu. 16 numara o listelerde de yer almıyordu. 1, 2, 3... 14, 15, 17, 18... liste böyle uzayıp gidiyordu. Evet, bu kitabın, okuyucunun bilincine çarpmaması için özel bir çaba gösteriliyordu.

Üniversite Yönetim Kurulu'nun görevime son verilmesi kararı şöyleydi:

"Yukarıda sicil numarası açıklanan Dr. İsmail Beşikçi'nin, 21.9.1968 tarihli komisyon raporu, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'nın 2.10.1968 gün ve 1648 sayılı yazıları, Rektörlüğün, 22.7.1970 tarihli gerekçesi ile Doğu *Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Düzenleri* adlı eserin tetkikinde, Anayasa'nın Birinci Kısmının Genel Esasları'nın 3. maddesine göre mili bütünlüğü parçalayıcı eğitim ve yayınlarda bulunduğundan, Fakülte Dekanlığı'nın teklifine uyularak 4936 sayılı kanunun muvakkat ikinci maddesi gereğince görevine son verilmesinde kanuni bir sakınca olmadığını saygıyla arz ederim."

Dikkat edilirse, profesörler, kitabın adını bile doğru dürüst yazmaktan acizler. Bunun son derece haksız, hukuk dışı bir karar olduğu, sadece, ilgili kişinin mağdur edilmesini, sindirilmesini, bıkkın bir hale getirilmesini amaçladığı çok açık. Nitekim Danıştay, çok kısa bir zamanda, bu işlem hakkında yürütmenin durdurulması kararı verdi. Fakat, daha ileri aşamada, 1972'de Danıştay, Atatürk Üniversitesi'nin kararını uygun buldu, davayı reddetti. Danıştay'ın bu idari tasarrufla ilgili nihai kararı tam anlamıyla politik bir özellik taşımaktadır. Öte yandan, yazdığı bir kitap dolayısıyla bir asistan hakkında "Anayasaya aykırılık" iddiasıyla soruşturma açılması, Danıştay'ın da bu davayı kabul etmesi olacak işlerden değildir. Davayı reddeden gerekçede, 1968-1969'dan önceki olaylar, kitap vs. söz konusu edilmemektedir. Daha çok 1971'de Diyarbakır Sıkıyönetim mahkemesindeki tavır ve davranışlarım, askerî tutukevindeki, koğuştaki tavir ve davranışlarım söz konusu edilmektedir. "Hâlâ Kürtlerin varlığından söz ediyor, yazdıklarını savunuyor" denmektedir. Bunlar, kuşkusuz Danıştay'a ulaşan *MİT* raporlarıdır. Veya *MİT* elemanının profesörlerin Danıştay'a verdikleri bilgilerdir. Danıştay'ı nihai kararını verirken etkileyen esas gerekçe budur.

1971'deki yargılamada esas suç delili *Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabıydı. Fakat aslında bu kitapla ilgili toplatma kararı yoktu. Dava da açılmamıştı. Birinci baskı ile ilgili olarak da, ikinci baskı ile ilgili olarak da... Fakat 12 Mart'la birlikte, kitap fiilen toplatıldı, dağıtımı engellendi, bazı bölgelere girmesi yasaklandı. İddianame, aslında, sosyoloji derslerinde anlatılan konulardan, bir de *Ant* dergisinde yayınlanan (Mart 1971) "Doğu Anadolu'da Geri Bırakılmışlığın Oluşumu" başlıklı yazıyla ilgili olarak düzenlenmişti. Suç delilleri de öğrencilerin derste tuttuğu notlar ve sınav kâğıtlarıydı. Fakat, gerek polisde, gerek mahkemede, bana, hep, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabıyla ilgili sorular soruluyordu. Polislerin, savcıların, mahkeme heyetinin sorduğu sorular da, idari tahkikat sırasında sorgucu profesörlerin sorduğu sorular da birbirlerine çok benziyordu. "Bu kitabı neden yazdın?", "Bu kitabı yazmakla neyi amaçlıyorsun?", "Neden başka konular üzerinde çalışmıyorsun da hep Doğu diyorsun?", "Bundan sonra da bu konu üzerinde çalışmayı düşünüyor musun?" vs.

Askerî savcı, 140 sayfa tutan esas hakkında mütalaa hazırlamıştı. Esas suç delili olarak *Doğu Anadolu'nun Düzeni'ni* gösteriyordu. Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askerî Mahkemesi, askerî savcılığın iddialarını aynen kabul ediyor ve hüküm veriyordu. Komünizm propagandası yapmaktan ve Kürtçülük propagandası yapmaktan dolayı toplam olarak 13 yıl 7 gün ağır hapis. (8 yıl 4 ay Komünizm propagandası, 4 yıl 8 ay 7 gün Kürtçülük propagandası) ayrıca 5 yıl sürgün. (TCK 142/1, 3) Askerî Yargıtay bu cezayı bir, birbuçuk ay gibi çok kısa zaman süresi içinde onayladı. Ve hüküm kesinleşmiş oldu.

1974'de genel aftan sonra, görev için tekrar Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne başvurmuştum. idarede görevli bir memur, benim de orada olduğum bir sırada dosyamı çıkardı. Bazı evraka bakıyordu. Dosyayı görünce irkildim. Cezaevlerinde infaz bürolarında mahkûmlar hakkında bu tür dosyalar tutulurdu ama, üniversitede görevli bir asistanın dosyasında bunlar olmamalıydı. Dosyanın içinde iddianameler, gerekçeli mahkûmiyet kararları, *MİT'den* sıkıyönetim mahkemelerine gönderilmiş yazılar vs. vardı. Bu yazılarda, şu şu maddelerden yargılayın vs. diye direktif veriliyordu. Yine MİT'den fakülteye yazılmış tekrar üniversiteye kabul edilmemem gerektiğini bildiren yazı da vardı.

Genel doğruyu ifade etmekten hiç çekinmemek gerekir: Türk üniversitesi, Kürt sorunu ile ilgili konularda, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bir bürosu gibi çalışmaktadır. Aynı şeyi Türk basını için, Türk yargı organları içinde söyleyebiliriz.

Bu arada, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabının ikinci baskısıyla ilgili olarak değişik bir anıyı anlatmadan da geçemeyeceğim. Yıl 1971 12 Mart dönemi. Nisan-Mayıs, balyoz harekatı sürüyor. Askerler fakülteleri sık sık kordon altına alıyorlar. Arama yapıyorlar. Her yeri arıyorlar. Aranan öğrenciler var mı? Yasaklanmış yayın var mı? Silah, araç-gereç her şey, Kütüphaneleri de arıyorlar. Bazı yayınlara el koyuyorlar. Götürmeye çalışıyorlar. Bir keresinde kütüphanede yapılan bir arama sonunda *Forum* dergisi ciltlerinin götürülmeye çalışıldığını görmüştüm.

Yine böyle bir günde, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın-Yayın Yüksek Okulu, öğleden sonra, kordon altına alındı. 19 Mayıs'dan, yani, İsrail Konsolosu'nun kaçırılmasından birkaç gün sonraydı. Fakültenin, her tarafına askerler, polisler doluştu. Odalarda arama yapiyorlardı. Kütüphaneler kurcalanıyordu. Öğretim üyeleri odalarındaydı, koridorlardaydı. Bir kısmı gülüşerek, bir kısmı endişe ve hayret içinde olanı biteni izlemeye çalışıyordu. İşte böyle bir ortamda, saniyelerle ölçülebilecek bir zamanda çok çarpıcı bir olay yaşadım: Hocalardan biri büyük bir endişeyle odasına girdi. Kitaplığına yöneldi. Koridordaydım. Kapı aralık kalmıştı. Bu telaşı gayrı ihtiyarî izledim. Hoca kitapları kurcaladı ve bir kitap çıkardı. Bunun, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabının ikinci baskısı olduğunu hemen anladım. Zira kapağındaki resimden hemen anlaşılıyordu. Hoca, kitabın kapağını ve öndeki birkaç sayfayı yırttı. Kitabı, kitaplığın alt tarafındaki bir yere kapalı bölmenin içine attı. Yırttığı kısımları da, tekrar yırtarak, buruşturarak küçük küçük parçalar haline getirerek çöp kutusuna attı. Yukarıda belirttiğim gibi bu, çok kısa bir zaman süresi içinde olup bitti.

12 Mart rejimi süresinde, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabı çeşitli biçimlerde imha edildi. Böyle imhalar da oldu.

Bu yazıda, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabının değeri hakkında da kısaca birkaç şöy söylemek istiyorum. Bu konuda, her şeyden önce, 1971 Doğu Duruşmaları hakkında bazı şeyler söylemem gerekiyor. Gerek duruşma sürecinde, gerek sıkıyönetim tutukevinde çeşitli kişilerle yaptığım konuşmalar, Kürt sorunu hakkındaki düşüncelerimi kökten değiştirdi. Aslında olguları, olgusal ilişkiler aynıydı, değişen olaylara bakış tarzıydı. Olayları ele almada, kavramada kullanılan yöntemlerdi. Bu süreçte *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabında yazılı olan pek çok şeyin yanlış olduğunu farkettim. Kitabın içeriğiyle ilgili olarak katılmadığım konuların, görüşlerin sayısı günden güne artıyordu. Bu, giderek içeriğini benimsemediğim bir kitap haline geldi. Bu durumu 1976'da, Komal Yayınları tarafından yayınlanan *Bilim Yöntemi* kitabının Önsöz'ünde belirttim.

Kemal Burkay, kitapta incelenen aşiret konusuyla ilgili olarak, "Doğu'da Feodalite ve Aşiret" çalışmasında çok ciddi, dikkate alınması gereken eleştiriler yaptı. Fakat konunun eksikliklerini, yanlışlıklarını ben de farketmiştim ve yukarıda belirttiğim kitabın Önsöz'ünde ifade etmiştim. Kitapta bu tür içerik yanlışlarının dışında, genel olarak Kemalist diyebileceğimiz bir yaklaşım vardı. Yargılama süreci bu yaklaşımın ne kadar yanlış, hatalarla dolu olduğunu, bilimsel yaklaşımdan ne kadar uzak olduğunu açıkça gösterdi.

Bütün bunlara rağmen, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabı, 1969-1970'in koşulları içinde ele alındığı zaman iyi, değerli bir kitaptı. Eksiklikler, yanlışlıklar, benim, olayları, olgusal ilişkileri eksik ve yanlış kavramamla ilgiliydi. Düşüncelerim bulanıktı. 1974'den sonra dilimiz kölelik zincirlerinden kurtuldu. Kavramları sözcükleri daha açık, yerli yerinde kullanır hale geldik. Bulanıklıklar dağıldı, düşüncelerimiz daha açık, aydınlık bir hale geldi. 1971 duruşmaları bize bunları kazandırdı.

Ayrıca, Doğu *Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* isimli çalışmada çok zengin, son derece zengin kaynaklar vardı. Açıklayıcı pek çok dipnotu vardı. Kitap yani ikinci baskı, İçindekiler bölümüyle, Dizin'iyle, Bibliyografya'sıyla doğru dürüst yayınlansaydı çok daha yararlı olabilirdi. Satır düşmeleri olmasaydı, bazı bölümler, paragraflar çıkarılmasaydı, bazı dipnotları atlanmamış olsaydı, düzgün bir mizanpaj yapılsaydı, önemli bir başvuru kitabı olabilirdi.

Doğru-dürüst bir baskı olsaydı, şu bakımdan da yardımcı olabilirdi: Kitapta kullanılan bazı kaynaklar bende de vardı. Özellikle, Kürtlerin yayınladığı dergileri, broşürleri, bildirileri vs. toplamaya özen gösteriyordum. Daktilo metinde, örneğin, "falan tarihli bildiri" diye geçmiyordu. Veya sadece, "şu sayılı şu tarihli dergi" diye geçmiyordu. Bildiri hakkında, dergi hakkında, yani içerik hakkında kısaca bilgi de vardı. Kitapta ise bunların tümünün yayınlanması söz konusu değildi. Bazılarının atlanması bazılarının düşmesi yanında, yer alanlar da sadece "falan sayılı dergi", "şu tarihli bildiri" diye yer alıyordu. Halbuki, 1971'de dergilerin, broşürlerin, bildirilerin kitapların tamamını kaybettim. Çeşitli biçimlerde bunlar yok oldu, yok edildi. Polisin eline geçti. Kürtlere, Kürtçeye ilişkin ne kadar yazı varsa, hepsi yok oidu, yok edildi, el kondu. Şimdi bunların çoğunu bulmak olanaksız. *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* düzgün bir şekilde, gerektiği gibi yayınlanabilmiş olsaydı, kayıpların ortaya çıkardığı boşluğu, küçük bir oranda da olsa karşılayabilirdi.

Doğu Anadolu'nun Düzeni, bize şunları gösteriyor: Bir kere Kürt sorunuyla ilgilenenler hiç hesaplamadıkları, hiç düşünmedikleri baskılarla karşı karşıya kalıyorlar. İkinci olarak, Kürtlerle ilgili bir kitap yayınlansa bile, kullanılamaz bir hale getirilebiliyor. Olayın Türk basın tarihiyle ilgili bir yönü de var. *Doğu Anadolu'nun Düzeni'nin,* E Yayınları'nın daha sonraları yayınlandığı tanıtıcı listelerde yer almamasını, sadece, unutturma olayı olarak değerlendirmemek gerekir. Sanıyorum, bunun anlamı biraz daha kapsamlı ye derindir. "16. Doğu Anadolu'nun Düzeni" ibaresini gören bazı kişiler, bu eseri arayıp bulup incelemek isteyebilirler. Bunu sorup soruşturabilirler. Halbuki bu devletin hiç istemediği bir süreçtir.

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller, yanlışlarıyla, eksikleriyle, yayınlanmamış Doğru-Yanlış Cetveli'yle kıyılıp Seka'ya gönderilmesiyle, adının listelerden çıkarılmasıyla, yargılanmasıyla, "en önemli suç delili" kabul edilmesiyle vs. bir belgedir. Bu nitelikleriyle de ayrıca bir belgedir.

İSMAİL BEŞİKÇİ

Fahrettin Kırzıoğlu'nun bu yazısının başlığı, "Kürtlerin Kökü İçoğuzlardandır" idi. Yine bu sayıda, M. Fahrettin Kırzıoğlu'nun, "Mahkeme kararıyla yayınlanan tekzibi" de yer alıyordu. Kırzıoğlu burada kendini eleştirenlere mahkeme kanalıyla cevap veriyordu.

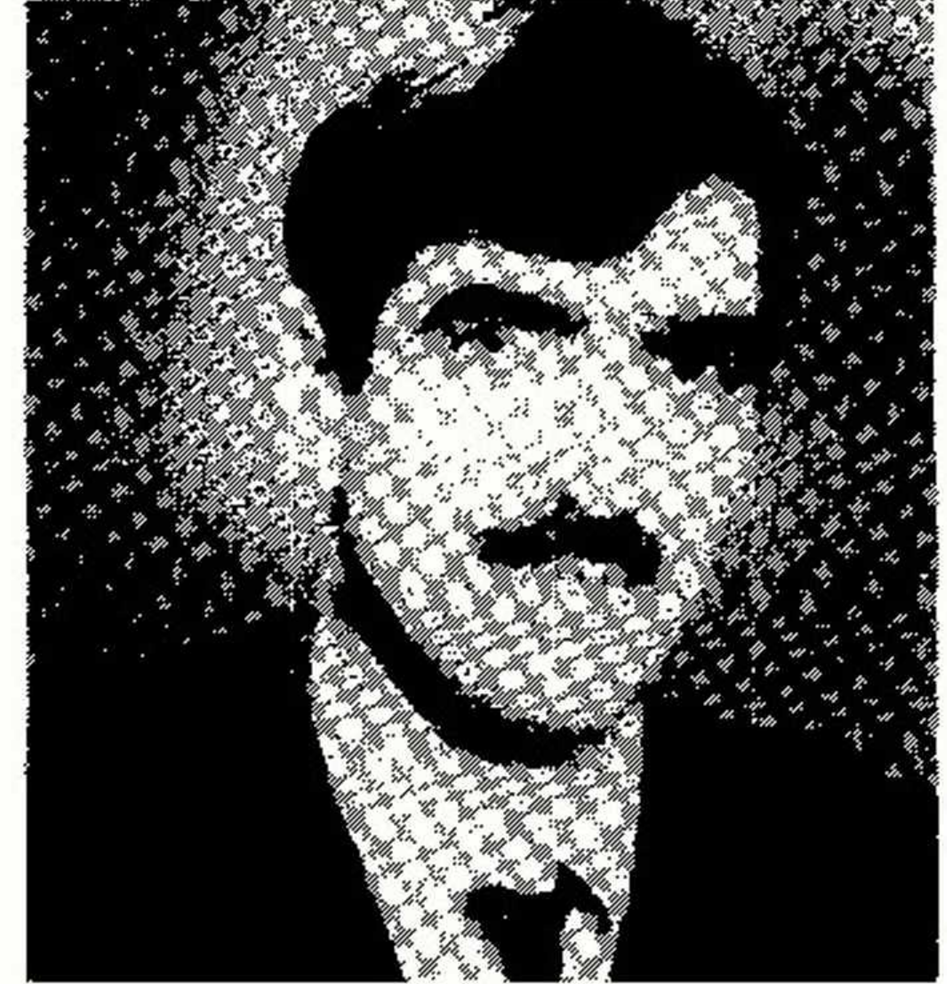
Dergi, *Deng* isimli Kürtçe bir derginin yayınlanacağım da haber veriyordu: *Deng*, adı Kürtçe olduğu için eleştiriliyor, imzasız olan ve Doğu'da temizlik başlığını taşıyan bu yazı *Barış Dünyası*'nın anlayışına uymuyordu.

23'ler Olayı, Barış *Dünyası*'nın Kapatılması

6 Haziran 1963'de *Dicle-Fırat* gazetesinin sahibi ve yazı işleri müdürü Edip Karahan tutuklandı. Nisan, Mayıs, Haziran'da, Kürtler ve Kürtlerden söz eden yayınlar üzerindeki baskılar günden güne artıyordu. 28 Haziran 1963'de geniş bir tutuklama yapıldı. Tutuklananlar arasında, *Barış Dünyası* yazarlarından ve *Roja Newê* dergisinin sahibi Doğan Kılıç Şıhhesenanlı, Musa Anter, Deng dergisi mesul müdürü Mehmet Serhat, *Deng* dergisi yazı işleri müdürü Yaşar Kaya, *Reya Rast* dergisi sahibi Av. Ziya Şerefhanoğlu; Deng dergisi sahibi Ergün Koyuncu, Roja *Newê* gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Hasan Buluş da vardı. Ayrıca, Nuri Dersimi ile irtibat halinde olduğu bildirilen Ali Anagür, Av. Kemal Bingöllü, Fetullah Kakioğlu, Mehmet Bilgin ve Enver Aytekin de tutuklananlar arasındaydı. Ötekiler, Irak'da, İran'da, Suriye'de, Avrupa'da yaşayan Kürtlerdendi. Dönemin İçişleri Bakam Hıfzı Oğuz Bekata, yakalananların "dışarı ile irtibat halinde faaliyet gösteren kızıl Kürtçüler olduğunu açıklıyordu." (*Hergün* 28 Haziran 1963) İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, yakalananların üçünün *Türkiye İşçi Partisi*'ne mensup olduklarını da söyledi. TİP bu açıklamaya çok büyük bir tepki gösterdi. Partinin yayın organı olan *Sosyal Adalet* dergisinde bu tepki, "Rejime Leke Olan Bakan" yazısıyla ifade edildi. (Sayı 17, 8 Temmuz 1963)

19 Haziran 1963 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi ise haberi şöyle veriyordu: "Topraklarımızda Bir Kürt Devleti Kurmak İsteyen 13 kişi yakalandı. Bölücü ve yıkıcı faaliyetin gerisinde komünist Kürtçü teşekkülün bulunduğu anlaşıldı. Gizli bir Kürt teşkilatı kurmak üzere yurdumuza giren Abdülsettar da ele geçirildi. Yakalananların altısı komünist. Özel surette yetiştirilmiş Iraklı iki talebenin gizli teşekküller arasında irtibat kurduklan da Milli Emniyet tarafından tesbit edildi. Sanıklar suçlarım itiraf etti."

1969 seçimleri öncesi Süleyman Demirel refah ve nurlu ufuklar vaadleriyle yun gezilerini sürdürürken, Doğu'da açlık mitingleri birbirini izlemekteydi; 8 Haziran'da Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın desteğinde Hakkari'de düzenlenen mitingden sonra, 27 Temmuz'da da Hilvan'da yapılan mitinge (üstte) civar illerden gelen çok sayıda Kürt katıldı. Göstericiler üzerlerinde Kürtçe "Biz susuzuz, biz açız", "Ne ekmek, ne buğday, ne yemek" yazılı pankartlar taşıdılar. Konuşmacılardan bazıları Faik Bucak'a ait bir şiiri Kürtçe okudu ve Kürtçenin serbest bırakılmasını talep etti. 2 Ağustos'da Siverek'te yapılan toplantıda da Kürtçe konuşmalar yapıldı ve gerek TİP gerekse de istanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı yöneticileri Mitinge katıldılar. Bunları 24 Ağustos'daki Lice mitingi izledi. Bu gösterilerden önce 17 Mart 1969'da Kars'a bağlı Susuz ilçesinin incesu ve Çamçavuş köylüleri kredi dağıtımındaki adaletsizlikleri protesto için bir yürüyüş düzenlemişler, aynı ay içinde Diyarbakır'da bir "Hürriyet Mitingi" örgütlenmişti. Bundan bir müddet sonra, 9 Mayıs'da, Malatya'nın Hançerli ve Keller köyü sakinleri Malatya Hükümet Meydanı'nda bir protesto toplantısı tertiplemişlerdi.

ELÇİ, SAİD (1925-1971)

Dönemindeki Kürt yurtsever hareketinin belli başlı önderlerinden biri olan Said Elçi, **1925'de** Bingöl'ün Zeynep köyünde dünyaya geldi. Elçi ailesinin önde gelenlerinden Züfür Bey'in oğluydu. Said Elçi, ilkokulu tahsilini Bingöl'de tamamladıktan sonra ortaokula devam edebilmek için Erzurum'a kaçmaya teşebbüs etti, ancak babasının haber alması üzerine, saklandığı kamyonun kasasından çıkartılarak köyüne geri getirildi. Askerliğini bitirdikten sonra, Bingöl'e dönerek Emin Elçi ile birlikte ***DP*'nin** il örgütünü kurmaya çalıştı. Ardından İstanbul'a yerleşen Elçi, **Asar-ı** ilmiyye Kütüphanesi'nde çalışmaya başladı. Kendi çabası ile muhasebecilik mesleğini öğrendi ve bu işle hayatını kazanmayı sürdürdü. İstanbul'da tanıştığı Kürt aydınlarla olan ilişkisi, onun yurtseverlik duygularının pekişmesine ve Kürt sorunuyla ilgili okuyup araştırma yapmasına neden oldu. Kısa zamanda Kürt önderler arasına girdi. **1959'da** Bingöl Öğrenci **Yurdu'nun** kurulmasında büyük çabalar gösterdi. Said Elçi, Nisan 1959'da meydana gelen Kerkük olayları nedeniyle zamanın Niğde milletvekili Asım Eren tarafından verilen **"mukabele-i bilmisil"** önergesini protesto etmek amacıyla çeşitli eylemlere girişti; Asım Eren'e çektiği telgrafta aynen şöyle diyordu: "İnsan haklarının hükmü ferman bulduğu bugünlerde Kürtleri kimse imha edemez. Bunu küflü kafana koy." **1959'daki** "49'lar **tevkifatı"nda** tutuklanarak Harbiye Cezaevine gönderildi. 129 gün kaldığı hücrede, sağlığı elvermediği halde gösterdiği direnç ile herkesin takdirini kazandı; ayrıca "49'lar davası" sırasındaki yaptığı ateşli savunmalar, kulaktan kulağa yayılarak onun Kürt direnişçiler arasında farklı bir konuma geçmesine neden oldu. 1963'de, 21 Mayıs olayları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle Ziya Şerefhanoğlu ile birlikte çıkardıkları ***Reya Rast*** dergisi kapatıldı ve Said Elçi diğer 22 arkadaşı ile birlikte yeniden tutuklandı. **1964'te,** hapisten çıktıktan sonra Diyarbakır'a yerleşti. **1965'de** Av. Faik Bucak, Ömer Turhan, Liceli Fehmi Bey ile birlikte ***Kürdistan Demokrat Partisi*'ni** kurdu. Said Elçi, ***KDP*'nin** ilk genel sekreteri Faik Bucak'ın 5 Temmuz **1966'da** öldürülmesinden sonra Partinin Genel Sekreterlik görevini yüklendi. **1967'de,** Silvan, Diyarbakır, Batman ve Siverek'de gerçekleşen "Doğu **Mitinglerinde"ki** ateşli hatip Said Elçi, 28 Ocak **1968'de** yapılan bir operasyon sonucu ***KDP*'yi** kurmak ve yönetmek suçlarından dolayı tutuklandı. Antalya Ağır Ceza **Mahkemesi'ndeki** yargılama sırasında Dr. Said **Kırmızıtoprak**'la (Dr. Sıvan) ilişkileri daha da sıklaştı. Şubat **1969'da** tahliye edildi. Aynı yıl, Dr. Sıvan ve arkadaşlarını Irak'a parti kanalıyla gönderdi. Ancak Dr, Şıvan'ın Irak'ta ayrı bir örgütlenmeye gitmesi sonucu yolları ayrıldı. 15 Mayıs **1971'de** Türkiye'den ayrılarak Irak'a gitti. Burada Dr. Sıvan tarafından kurşuna dizildi. Mezarı Irak Kürdistanı'ndadır.

Aralık 1959 ortalarında Ankara ve istanbul'da okuyan 50 kadar Kürt genci tutuklandıktan sonra istanbul'da Harbiye'de hücrelere atıldılar. Yaşam koşullan oldukça kötüydü. Öyle ki tutuklu gençlerden birisi kaldığı hücrede kan kusarak hayatını kaybetti. 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında, Kürt gençlerinin Harbiye hücrelerindeki olağanüstü kötü yaşam şartlarında hiç bir değişiklik olmadı. Kürt gençleri hakkında, devletin çeşitli katlarında yapılan "bunları ne yapacağız?" tartışması da henüz bir karara bağlanmamıştı. 27 Mayıs sabahı çeşitli cazaevlerindeki politik tutuklular tamamen serbest bırakıldı. Kürtler, kuşkusuz, bu sürecin dışında tutulmuşlardı. Kürt gençleri 27 Mayıs'dan sonra, bir müddet daha hücrelerde tutuldular. Dana sonra da Ankara'ya, Soğukkuyu Askerî Cezaevi'ne gönderildiler, Kürtlerin yargılanmalarına 27 Mayıs'dan sonra, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesi'nde başlandı. Askerî savcı iddianamesinde, Kürtlerin TCK'nın 125. maddesine göre yargılanmalarını istiyordu: Kürt gençleri iki yılı aşkın bir süre cezaevinde kaldılar. Mahkeme Kürt gençlerinin idam edilmesine karar verdiyse de Askeri Yargıtay bu kararı bozdu. Dosya mahkemeyle Askeri Yargıtay arasında bir müddet gidip geldi. 1963'de Kürtler hakkında yeni bir dava açılıncaya kadar bu danışıklı döğüş sürüp gitti. 10 Aralık 1971'de başlayan Ankara-istanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları davasında sanıklardan Fikret Şahin ve beş arkadaşının iddianameye cevap olarak mahkemeye sundukları yazılı metinde 49'lar Olayı hakkında şu değerlendirme yapılıyordu: "1923-1945 arasında yani tek partili dönemde tüm Kürt halkına ve kültürüne karşı geniş çapta ve yoğun bir asimilasyon vardır. Fakat 1945'den sonra Türkiye'de aynen kopye edilmeye çalışılan Batı demokrasiciliği sayesinde Kürtlerin hâkim sınıfları, yani feodal toprak ağaları, aşiret reisleri, şeyh ve seyitleri yeniden kurumlaşarak, Kürt ve Türk hakim sınıfları arasında bütünleşme sağlanmıştır. Buna rağmen Kürt halkını asimile etmek politikası yine uygulanmış, hatta Millî Emniyet Teşkilatı'nın açıklanmış bir raporundan da anlaşıldığı gibi, dış politikada bile argüman olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1959'da yaratılan 49'lar Olayı bu politikanın en somut delilidir. Demokrat Parti hükümetinin ekonomik politikası tam bir başarısızlığa uğradığı zaman ve Amerika Birleşik Devletleri'nden aldığı kredi kaynaklarının kesilmesi zamanlarında Kürt sorununu ortaya atarak bunalımlar gizlenmeye çalışılmıştır." Tutuklu bulundukları cezaevi avlusunda toplu halde görülen 49'lar: Ayaktakiler (soldan sağa) Örfi Akkoyunlu, Ali Karahan, Nazmi Balkaş, Dr. Said Kırmızıtoprak, Halil Demirel, Dr. Mehmet Aydemir, Ökkeş Karadağ (yüzü yarım), Sait Bingöl, Dr. Faik Savaş, Selim Kılıçoğlu, Dr. Naci Kutlay, Medet Serhat; Orta sırada oturanlar (soldan sağa) M.Ali Dinler, Yavuş Çamlıbel, Hasan Ulus, Dr. Fevzi Avşar, Ziya Şerefhanoğlu, Esat Cemiloğlu, Musa Anter, Ziya Acar, Necati S/yanan; Oturanlar (soldan sağa) Sahabettin Septioğlu, Yaşar Kaya, ismet Balkaş, Cezmi Balkaş, Oğuz Üçok.

Bu tutuklamalarla birlikte, *Dicle-Fırat, Deng, Roja Newé, Reya Rast* gibi dergilerle birlikte *Barış Dünyası* da kapatıldı. Zaten mahkeme kararıyla yayınlanan yazılardan da anlaşılacağı gibi, dergi üzerinde yoğun bir baskı vardı. *Barış Dünyası* dergisinin 16. sayısı Eylül 1963'de yayınlandı. Dergide artık, "Doğu Davamız" isimli bölüm yoktu. "Okuyucu Mektupları" bölümü de yer almıyordu. 23'lerin yargılanması Genelkurmay Askerî Mahkemesi'nde yapıldı. Bu konu ile ilgili olarak (bk. Bir *Kürt Devrimcisi Edip Karahan'ın Anısına,* Komal Yayınevi İstanbul 1977)

Barış Dünyası dergisinde yayınlanan bir başka yazıda Kürtleri ilgilendiren bir konuya daha değiniliyordu. Mustafa Şamiloğlu, "Nurculuk Nedir?" başlıklı yazısında (Sayı 6) bunun manevi kalkınmanın bir yöntemi olduğunu vurguluyor, Nurculuğun bir realite olarak kabul edilmesini istiyordu. Bu yazıya Cevap veren Dr. Ziya Eray ise, (Sayı 8) bu ideolojinin memleketi parçalayıcı bir özelliği taşıdığım dile getiriyordu. Said-i Nursi'nin bir zamanlar Kürdistan için çalışan bir kişi olduğunu söyledikten sonra "... Bugün, Türkiye'de Kürt de Türk de aynı haklara sahip vatandaşlar olarak birlikte yaşamak saadeti içindeyse, Barzani misali bir iç harple yaralı değilsek, bunu, Allah'ın sevgili kulu, o'nun her zaman yardımını görmüş, inayetiyle koskoca bir vatan kurmuş Atatürk'ün ışıklarını saçan 27 Mayıs'a borçluyuz." Kürtler, Kürtçe gazete yayınlamak istedikleri için, kitleler halinde tutuklanıyor, bir taraftan da herkesin, yani Kürtlerle Türklerin birbirleriyle eşit, mutlu ve bahtiyar yaşadıkları söyleniyordu. Öte yandan, Kürtlerin, Kürt olduklarını ifade edebilmeleri, "Kürtçe gazete çıkmalıdır" diyebilmeleri için, Kürt benliklerinden epey taviz verdikleri anlaşılıyordu.

23'lerin tutuklandığı ve dergilerin kapatıldığı günlerde, Ankara'da bir kitapçık yayınlandı. Yazarı Mehmet Tevfikoğlu olan bu kitapçık, *O Türk'tür Kürt Değil* adım taşıyordu. "Doğulu Kardeşlerimle Bir Konuşma" biçiminde hazırlanan kitapçıkta, bölümler arasında sık sık, "Doğulu Kardeş" hitapları yer alıyor ayrıca "Dindaşlarım" şeklindeki bir hitaba da sık sık rastlanıyordu. Kitapçığın bazı başlıkları şunlardı: "Yabancı Düşmanların Kurdukları Tuzak", "Yalancının Mumu Yatsıya Kadar Yanar", "Türk-Kürt İkiliği Yoktur, Kürt Diye Bir Varlık Tanımayız", "Devlet Planlamasında, Devlet Babamız Doğu İllerinin Zenginleşmesi İçin Çok Güzel Şeyler Yapacaktır", "Kürt Lafını Vaktiyle İcadeden Ermenilerdi", "Kürt Lakabını Taşıyan Türklerin Geçmişi", "Kürt Lakabım Taşıyan Kürtler 1150 Yıl Önce Türkistan'dan Nasıl Gelmişlerdir?", "Kürt Lakabını Taşıyan Kürtler, Ermenileri Nasıl Mağlup Ettiler", "Doğu ve Batılı Türkler Nasıl El Ele Verip 7 Düvele Diz Çöktürdüler?", "Can Çekişen İslamları Kurtaran, Kalkındıran Atatürk'tür", "Kürt Yok, Türk Vardır, Ortaklı Vatan Türkiye Vardır", "Casusların Fesadı Sözleri Asılsızdır", "Tatlı Vaadlerle Bizden Ayrılan Tatar Kardeşlerimizin Başına Gelenler", "Her Millet Daha Çok Büyümeye Çalışırken Sen Parçalanmaya Razı Olur musun?", "Doğulu Gençler Tamamen Okuyup Atatürk İlkelerim Kavrayınca Doğu İlleri Cennete Dönecektir".

Kitapçığın sonunda "Batılı Türk Kardeşler"e de bazı şeyler söylenmektedir. Şöyle: "Doğulu Türk kardeşini daha çok sev! Ve ona 'Kürt' deme. Çünkü O, senin kanından, senin dinindendir. Her ikiniz de aynı soydansınız, "Kürt" onun ismi değil lakabıdır. Bu lüzumsuz lakabı kullanma artık! Ona Türk demeye dillini alıştır. Dün de bugün de yarın da dünya durdukça biriz, beraberiz. Dinde bir, soyda bir, toprakda bir; ayrı gayrımız yok aramızda. Var olmamız, yok olmamız bir olmamızda. Sözün kısası: O Türk'tür, Kürt değil."

Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin Kuruluşu

23'lerin tutuklanması, *Dicle-Fırat, Deng, Roja Newê* gibi yayın organlarının yoğun bir devlet terörüyle yok edilmesi, Kürtlerin yeniden gizli örgütlenmelere yönelmelerine neden oldu. Çeşitli iddianamelerden ve yargılamalardan, *Türkiye Kürdistan Demokrat* Partisi'nin 1965'de kurulduğu anlaşılıyor. Stalin'in *Marksizm ve Milli Mesele* isimli kitabı, Türkiye'de ilk olarak 1969'da yayınlanmıştı. "Sol Yayınları" tarafından yayınlanan kitaba Kürtlerin bütün kesimleri, örneğin 55 ağadan bazıları bile çok büyük bir ilgi gösterdiler. O günlerde Doğu'da, gerek kırsal kesimde, gerek şehirlerde, pek çok evde bu kitabı bulmak mümkündü. Köylerde odanın zeminine serilen çulun bir ucu kaldırılır, kitap ve bu kitabın arasında bazı gazete kupürleri, Kürtlere ilişkin haberler, *Yön, Sosyal Adalet, Ötüken, Milli Yol, Barış Dünyası* vb. dergiler de ortaya çıkardı.

O yıllarda Kürt devrimcileri daha çok *Türkiye İşçi Partisi* içinde faaliyet gösteriyorlar, Kürt gençleri de Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda çalışıyorlardı. Sosyalistlerin görüşü kısaca şöyle açıklanabilirdi: Kürt halkı vardır. Kürt sorunu vardır. Fakat sorun, devrimcilerin, sosyalistlerin sorunu değildir. Sorun sosyalistlerin iktidanyla birlikte kendiliğinden çözülecektir. Bu bakımdan, sosyalizmin kurulabilmesi için omuz omuza mücadele etmek gerekir. Böl-yönet politikası emperyalizmin politikasıdır. Emperyalizmin ekmeğine yağ sürmeyelim. "Bölünmeyelim, parçalanmayalım."

Yeni Akış

1966'da, aylık yayın organı *Yeni Akış* yayınlandı. Sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmet Ali Aslan olan dergi Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım'da çıktı. Dördüncü sayısının sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Abbaz İzol idi. *Yeni Akış*'ın ilk sayısının kapağında, "Kürt Meselesi", "Doğu Davamız", "Doğu Sorununu Tartışıyoruz" ibareleri yer alıyordu. Türk basınında yer almış bu konu ile ilgili yazılar bir araya getiriliyordu. Ayrıca *Yeni Akış* için yazılan yazılar da vardı. *Yeni Akış* dördüncü sayısından sonra kapatıldı. Av. Mehmet Ali Aslan, Abbas İzol, Kemel Burkay dergideki yazılarından dolayı tutuklandılar.

Ötüken-Milli Yol

Kürtlerin ulusal uyanışı ırkçı çevrelerde tepkilerle karşılanıyordu. Nihal Atsız, *Ötüken* dergisinde bununla ilgili bir yazı yayınladı. Şöyle diyordu: "... Evet kürt kalmakta direnip, 4-5 bin kelimelik o iptidai dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu topraklan oluk gibi kan dökerek, Gürcülerin, Ermenilerin, Rumların kökünü kazıyarak aldık. Yine oluk gibi kan dökerek, haçlıların savaşçı şövalyelerine karşı savunduk. Kürtler, 1839'a kadar askerlik bile yapmadılar. Viyana'dan Yemen'e kadar, her yerde, Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köylerde keçilerini güttüler ve fırsat buldukça hırsızlık ve yağmacılık ederek yaşadılar. İranla yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman, daima, fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda, bu sefer İranla birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar. I. Dünya Savaşı'nda, bize topyekun ihanet eden Ermeniler yerleşik Türk halkını vahşi bir kırımla bitirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırımdan kurtulmuş olsaydı, bugün çoğunlukda oldukları illerde de azınlık olarak kalmakta devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukda olsalar bile, Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde devlet kurma hayalleri hayal olarak kalacaktır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist ülkelerin Ortadoğu'da çizdikleri ve büyük ölçüde merkez ülkelerdeki iktisadî çıkarlar ve aralarındaki diplomatik pazarlıklar tarafından belirlenmiş olan sınırların ilk sonucu, yöredeki ailelerin yüzyıllardır sürdürmekte oldukları toplumsal ve ticarî ilişkileri, bir anda, "kaçakçılık" diye adlandırmak olmuştu. Lozan'dan sonra benzer bir süreç, Kürtlerin yoğun olarak meskûn oldukları bölgelerde de. yaşanmaya başladı. Gerçi Kürt kurtuluş hareketinin sürmekte olduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asayiş güçlerinin bölge üzerindeki denetiminin son derecede yüzeysel olduğu 1930larda, sınırların gerçekliğinin kâğıt üzerinde kaldığını söylemek mümkün. Yalnız Kürtler değil, sık sık hükümetin kendisi de kendi tayin etmiş olduğu sınırları tanımıyordu. Örneğin Ağrı ayaklanması sırasında ingiliz casusu Lawrence'in, resmen Irak'a bağlı olan Nevrasito köyünde görüldüğü haber alındığında, Ankara'dan Oramar Bucak Müdürlüğü'ne "Derhal öldürün!" emrini içeren bir telgraf çekilmişti. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra, kapitalist sistemin dünya ölçeğinde istikrar kazanması ve buna bağlı olarak yeni yaratılmış ulus-devletler arasındaki ilişkilerin, kısmî de olsa bir dengeye oturmasıyla birlikte, jandarma olağandışı durumlara özgü bir zulüm olmaktan çıkarak gündelik hayatın bir parçası haline geldi; eskiden bir alışkanlığın unsurlarından biri olan davranışlar bir serüvene dönüştü; gündelik geçimin ötesi ve hatta kimi zaman kendisi bile ancak, artık "kaçakçılık" diye adlandırılan bir suç tarafından temin edilebilir oldu. Kuşkusuz, 1950'lerden başlayarak kamuoyunu giderek daha çok meşgul edecek olan "kaçakçılık" olgusunu, heterojen bir kategori olarak değerlendirmek mümkün değil. Örneğin koyun ve tütün kaçakçılığı geleneksel ilişkilerin, siyasal ve iktisadi düzlemlerden kaynaklanan etkilere bağlı olarak sekteye uğramasının sonucuyduysa, afyon kaçakçılığı Kürt ekonomisinin Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmesi sürecinin ürünlerinden biriydi. Gerçi geleneksel davranışların bir devamından ibaret olan "eski" kaçakçılık ile Toprak Mahsul/eri Ofisi'nin, üretimi Batı Anadolu'daki 21 ille sınırlandırılmış afyona verdiği fiyatla afyonun piyasa fiyatı arasındaki farkın teşvik ettiği yeni kaçakçılık, çoğu zaman içice gelişti. Afyon, geleneksel yapı içersinde zaten egemen olanlara, güçlerini pekiştirme olanağı verdi. Aşağıda solda görülen, bir "müsadere" sırasında yaralanan bir kaçakçı çömez, sağda görülense tutuklanan bir ağa.

Yunanlıların Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan, hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olup gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görüyor, gönülleri nereyi çekiyorsa oraya gitsinler. İran'a ve Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler, Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman aslan gibi önünde durulamadığını ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin." (Atsız, *Ötüken*, sayı 40, Nisan 1967 s. 6)

Atsız'ın bu yazısı Kürt çevrelerde çok büyük tepkilerin uyanmasına neden oldu. Bu yazıyı protesto eden pekçok bildiri yayınlandı. "Kim Kimi Kovuyor? Hodri Meydan!" sloganı ile kamuoyuna sunulan 19 Doğulu Yüksek Tahsil Derneği'nin imzaladığı bildiriyle şöyle deniliyordu: "... Kim kimi yok ediyor? Kim kimin başını belaya sokuyor? Ve kim kimi kovuyor? Tarihin en eski çağlarından beri bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak bir kuvvet ne olmuş ne de olacaktır. Asıl kovulacaklar halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir. Doğulu gençler olarak Kürt davasını kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğu'nun geri kalma nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için, vatandaşlar arasında mevcut, ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek, onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması Faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle karşılıyoruz. Türkiye'de Anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır."

Yine Milli Yol dergisinde yayınlanan bir yazıda, Hakkari bölgesinde yaşayan Kürtlerin içine, Ortaasya'daki Kırgızların getirilip yerleştirilmesi savunuluyordu: "... Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar. Ve hiçbir şey değişmez. Oraları iyi bilenler, bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu vs. bu hali mukadder kılıyor derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatta değil. Türkler de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp dağlık yerler, devletin yalnız parasını yer, o kadar. Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir. Halbuki bu durumun bir çaresi vardır. Keskin kılınç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık bir çare: Oraya, Kazak, Kırgız göçmenlerim silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek." (Sayı 14, 20 Nisan 1967 s. 15)

BUCAK, *FAİK*
(1919-1966)

Kürt ulusal hareketinin önderlerinden Faik Bucak, **1919'da** Siverek ilçesinin Hadro köyünde doğdu. İlkokulu Siverek'te okudu. Orta ve lise eğitimine sırasıyla Urfa, Malatya ve Diyarbakır'da devam etti. **1939'da** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt oldu. İstanbul'da Yusuf Azizoğlu, Musa Anter ve M. Remzi Bucak'la birlikte **Doğulu** talebeleri barındıran Dicle Talebe Yurdu'nun kurulmasına çalıştı. İstanbul'daki ilk Doğu gecelerinin düzenlenmesine ön ayak oldu. **1946'da,** Hukuk Fakültesi'nden mezun olarak hakimlik yapmaya başladı. Gürün'de hakim yardımcılığı yaparken, toprak işgalinde köylülerden yana kararlı tutumu dikkatlerin **üzerinde** toplanmasına neden oldu.

1956'da hakimlikten istifa ederek, Urfa'da avukatlık yapmaya başladı. **1960'a** kadar ***CKMP*** içinde faaliyet gösteren Bucak, ***CKMP*** Urfa İl Başkanı olması nedeniyle, Niğde milletvekili Asım **Eren'in** önergesine karşı **Kürt** aydınları tarafından düzenlenen dilekçeye imza atmasına rağmen **49'lar** Olayı'na dahil edilmedi. Ancak 27 Mayıs'tan sonra Sivas kampına götürüldü ve 105 sayılı sürgün yasası gereğince Balıkesir'e sürüldü. Yasanın kaldırılması ve aynı nedenle sürgün edilen 55 kişinin geri dönebilmesi için çalışan **Bucak'ın,** bu konuda özeEliklе ***MBK*** ve dönemin parti liderleriyle ilginç tartışmaları oldu. Sürgün dönüşü, 1965 **seçimlerine *AP'den*** milletvekili adayı oldu ancak adaylığının veto edilmesi üzerine bağımsız aday olarak seçimlere katıldı; yeterli oyu **topla**yamayarak seçimi kaybetti.

Aralık **1965'te,** Liceli Fehmi Bey, Said Elçi ve Ömer Turhan ile birlikte ***Türkiye'de KDP'nin*** tüzük ve program çalışmalarını yürüttü ve partinin ilk genel sekreteri oldu. Bucak aşireti içinde kan davası sürerken, 4 Temmuz **1966'da Urfa'nın** Karaköprü mevkiinde bir benzinlikte, kimler tarafından düzenlendiği ortaya **çıkartılamayan** bir Suikast sonucu bacağından yaralandı. **Kaldırıldığı** Urfa Devlet Hastahanesi'nde yeterli tedavi **'görmediği'** için öldü.

Doğu Mitingleri, 1967

Gerek Doğu'nun geri bıraktırılmış durumu, gerek Kürtler hakkında alçaltıcı, zorlayıcı küçültücü beyanlar Kürt halk kitlelerinde, özellikle Kürt aydınlarında çok büyük tepkiler yaratıyordu. Bunun için 1967 Sonbahar aylarında, *Türkiye İşçi Partisi*'nin de katılımıyla, bu durumları protesto eden mitingler oluşturuldu. Mitinglere kalabalık kitleler katıldı. İlk miting 16 Eylül'de Diyarbakır'da yapıldı. İkincisi 24 Eylül'de Silvan, üçüncüsü 1 Ekim'de Siverek'de yapıldı Dördüncüsü 8 Ekim'de Batman'da, beşincisi 15 Ekim'de Tunceli'de, altıncısı, 22 Ekim'de Ağrı'da, yapıldı. Son miting 19 Kasım'da Ankara'da gerçekleştirildi.

Mitinglerde taşınan levhalar, pankartlar, konuşulanların içeriği hakkında bilgi veriyordu: "Doğulu kanuni hakların için çalış, didin! Hak istemekle birlik bozulmaz. Amacımız, kardeşlik, eşitlik ve mutluluğu gerçekleştirmektir. Faşizme ve emperyalizme karşı savaşan bütün halklar ve yiğit savaşçılarla beraberiz. Batı'ya medeniyet, Doğu'ya cehalet, neden? Jandarma değil öğretmen istiyoruz. Karakol değil okul istiyoruz. Doğu-Batı yoktur diye diye unutuldук. Doğu'nun kaderi açlık, işsizlik, hor görülme. Batı vatan, ya Doğu ne? Doğulu insanlığını ve vatandaşlığını mutlaka kabul ettirecektir. Batı'ya fabrika, yol, Doğu'ya komando, karakol; Batı'yı imar, Doğu'yu istismar Milli Gelir: Manisa 2350 Ağrı 500 Aydın 2500 Hakkari 250. Anayasa ilerde onu geri itemezsin. Dipçik değil, uzanan el istiyoruz. Beş yıllık plan, hepsi yalan, Doğulu uyan! Mideme ekmek, sırtıma gömlek. Yaşama hürriyeti, insanlık hürriyeti, okuma hürriyeti istiyoruz. Doğu, sürgünlerin yatağı değildir. Lafı bırak, Doğu'ya bak. Demokrasi Nerede? Batı'da kurdela, Doğu'da yol kesilir. Petrol, bakır, krom bizde, yaşamak sizde! Hiçbir kuvvet haklı haykırışımızı susturamaz Bazoka değil fabrika isteriz. Doğu, 20. asır Türkiyesinin yüz karasıdır. Savaşda Doğulu vurur, barışda Doğulu vurulur. Bir gün biz de güleceğiz. Batı'da temel atma töreni, Doğu'da aldatma düzeni. Doğuluyu kovmak isteyenler kovulacaktır. Baskı cenderesi son bulsun. Batı'ya refah, Doğu'ya cefa revadır. Mezarda yaşayanlar geliyor. Dinlerim, direnirim, tutar hakkı kurtarırım. Can emniyeti istiyoruz. Petrol kanımızdı, onu da aldınız. Doğuluyu hor görmek Türkiye'nin temeline dinamit koymaktır. Ey Doğulu Kardeş! İşsizlik yüzünden mayın kurbanı olan biçare kardeşinin haline bak! Siyasi ve iktisadi baskınız içimizdeki ateşi söndüremeyecektir. Üvey evlat muamelesine paydos! Bölücü diyor kalkmış da, Oşt ha! Bize mağara onlara villa. Köylü gençlikle halk elele, yağcılar gitsin ele! Bana bak arkadaş! Birlik eşitlik ile olur. Batıya fabrika, Doğuya baraka, bu mu harika! Doğulu uyanmıştır, hakkını arayacaktır. Kalkınma planı mı, ayırma planı mı? Ayrılanlar, dağılır, parçalanır; birleşenler, boyun eğmez, dayanır. Plan, yalan, oyalan! Hak verilmez alınır. Yeter aldatıldığımız Hak arıyoruz, hak bulacağız. Doğu müstemleke değildir! Aç adamın kafası müthiştir, müthiş! Maddi ve manevi sömürü ne zamana kadar! Savaşda mehmetçik, barışda dipçik!.. Dilimize hürmet ediniz. Beş yıllık plan mı, bin yıllık plan mı? Ağa, şeyh, komprador üçlüsüne paydos! Hapishane, karakol, baskı, eşittir Doğu.

Doğu Mitinglerinde daha çok ekonomik ve toplumsal sorunlar üzerinde duruluyordu. Ağalık, şeyhlik, bölgeler arası dengesizlik, gelir dağılımı, yoksulluk, eşitsizlik, horlanma vs... Mitingler, *Türkiye İşçi Partisi* dışındaki tüm partiler tarafından engellenmeye çalışıldı. TİP mitinglerin organizasyonunda görev aldı. Sorun bağımsız bir Doğu Sorunu olarak değil, Türkiye'nin genel yapısal çelişkileriyle bütünleştirilerek sunuldu. *TİP* Başkanı Mehmet Ali Aybar, Genel Sekreter Tarık Ziya Ekinci ve Urfa Milletvekili Behice Boran bazı mitinglere katıldılar ve konuştular. Cumhuriyet *Halk Partisi* Genel Sekreteri Bülent Ecevit, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi* Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Doğu Mitingleri'ne de, TİP'nin bu mitinglerde oynadığı role de karşı çıktılar. Hükümetteki *Adalet Partisi* ise, mitingleri başlangıcından itibaren büyük bir dikkatle izleyerek, düzenleyenleri memleketi bölmek ve vatana ihanetle suçlamış, halkı mitinglere katılmamaya çağırmış, mitinglere katılımı engellemek için geniş polisiye tedbirler almış, mitinglerin yapılacağı saatlerde güreşler vs, düzenleyerek halkın dikkatini başka yönlere çelmeye çalışmıştı.

Doğu Mitingleri'ne tepki olarak Erzurum'da, sağcılar tarafından, "Anadolu Şahlanış Mitingi" düzenlenmiştir. Bu mitingde temel slogan, "Gitmeden din-iman, mahvolmadan vatan, davran!" idi. *(Cumhuriyet, 13* Kasım 1967)

Halk yığınlarının düşüncelerindeki ve eylemlerindeki bu gelişmeler, çeşitli çevrelerde geniş endişeler yaratü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyasal Tarih öğretim üyesi Doç.Dr. Haluk Ülman, "Ufuktaki Tehlike: Kürt Sorunu" başlıklı bir yazı dizisi yayınladı. Üç yazıdan oluşan bu dizinin ara başlıkları şöyleydi: I. Lozan Günlerinde Batılıların Umutları, II. Bu Sorun Neden Hortlar? III. Atatürk Milliyetçiliğinden Ayrılmanın Cezası, (Forum, Sayı 324, 325, 326, 1 Ekim, 15 Ekim, 1 Kasım 1967) Doç. Ülman bu yazı dizisinde özetle şöyle diyordu: "...Ufukta tehlikeli bir sorun olarak belirmeye başlayan Kürt sorununu yabancı devletlerin bölgedeki çabalarına yüklemek, madalyonun yalnızca bir yüzünü görmek olur. Madalyonun öteki yüzünde görülen, Doğu Anadolu'daki ekonomik gerilikle siyasal huzursuzluktur. Şurası rahatlıkla söylenebilir ki, eğer bugün çeşitli yabana devletler Türkiye'nin Doğu'suna çeşitli yatırımlar yapabiliyorlarsa, onlara bu olanağı veren, işte, bu ekonomik gerililikle siyasal huzursuzluğun yarattığı çok elverişli ortamdır...

Devrimci Doğu Kültür Ocakları *(DDKO)* *ile ilgili operasyon 18 Ekim 1970 günü sabahın erken saatlerinde başlatılmış ve ertesi gün saat akşam 6'ya kadar devam etmiştir. Bu operasyonlar sonucunda "Ankara-İstanbul* DDKO" *ve "Diyarbakır ve civarı* DDKO'*ları" adları altında iki dava açılmış; birincisinde "Fikret Şahin ve 20 arkadaşı", ikincisinde ise "Mehdi Zana" ve 45 arkadaşı yargılanmıştı. Ankara-İstanbul* DDKO *davasında savcılığın sunduğu 165 sayfalık iddianameye göre* DDKO'*nun kuruluşu "Kürtçülük ideolojisine sahip şahıslar" arasında "Cumhuriyet'in ilanından bu yana" etkili olmuş olan iki grubun birleşmesi sonucunda gerçekleşmişti. "Bu birleşmenin ilk belirtileri* TİP *4. büyük kongresi arifesinde olmuştur. Muş'un Malazgirt ilçesinde yapılan bir toplantıda, Kürtlüğün aşırı sol kanadı liderlerinden olan Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Mehdi Zana ve Tahsin Avcı, Nasyonal kanada mensup olanlardan Said Elçi ile bir ön anlaşmaya varmışlardır. Analaşmanın esası Kürdistan hayali gerçekleşinceye kadar iş birliği yapılması ve Kürdistan hayali gerçekleştikten sonra ideolojik meselelerin halledilmesidir. (...)* Doğu Devrimci Kültür Ocakları, *özellikle Doğu ve Güneydoğu illerine mensup Kürtçülük ideolojisine sahip, Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Said Elçi, Cani Yıldırım, Tahsin Ekinci, Hüseyin Musa Sağnıç gibi şahısların, bu yöndeki ferdi faaliyetlerin yetersiz olmasından dolayı, bunları bir ocak etrafında toplamak suretiyle daha bilinçli ve etkili faaliyet göstermek amacıyle kurulmuştur." Türk milliyetçiliğinin "Anayasamıza göre asla ırkçı" olmadığı, "Bilakis soyut bir ırkçı görüş yerine birleştirici, aynı hars ve aynı kader birliğine dayanan ülkücü, ilerici bir milli ırkçılığı"nı kabul edildiğinin öne sürüldüğü bu iddianameye karşı yapılan savunma Kürt kurtuluş hareketinin tarihinde kritik bir önem taşıyan bir belgedir:* DDKO'*nun kurucuları arasında olduğu halde kendisi hakkında ayrı bir dava açılan ve ilk eğtimini 1940'larda, dağlarda Kürtçe eğitim yapan gizli medreselerde görmüş olduğu için, çevresi tarafından "Fakih" diye anılan Hüseyin Sağnıç savunmanın hazırlanma sürecini şöyle anlatıyor: "Ben ikinci bir sefer yakalandım. Diyarbakır'a gittiğimde birkaç gün o ziyaretler filan devam etti. Bu ziyaretler bittikten sonra İsmail Beşikçi dedi, görüşelim. Görüştük. İsmail Beşikçi'yi de oldukça enterne etmişler. O, Tarık Ziya*

"Anadolu'nun Doğu'sunda yaşayan bir din ya da toprak ağası, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşamak varken, neden bağımsız Kürt Devleti ister? Kürt sorununa etkili bir reçete bulabilmek için bu sorunun üzerinde dikkatle durmak gerekir. Bize kalırsa Kürt bağımsızlığını isteyen din ya da toprak ululan arasında milliyetçilik aşkıyla yananlar ya da siyasal hırslarını bu yolla gidermek isteyenler pek fazla olmasa gerekir.. Fakat Kürdistan son yıllarda geniş kitlelere de yansımaya başlamıştır. Demek bir avuç ayrıcalıklıların yaptığı kışkırtmalara, artık, fakir halk da kulak vermektedir. Fakir halkın bu kışkırtmalara kulak vermesinin nedeni de, içinde bulundukları ortam ve yaşadıkları hayatın bıkkınlığından başka bir şey değildir. Eğer bunlar sosyal ve ekonomik yaşantılarından memnun olsalardı, Türk sınırları içinde bulunmayı kendileri için çıkarlı görselerdi, aslında, kendilerini sömüren bir avuç insanın peşine takılırlar mıydı? Türkiye'nin Doğu'sunda yaşayanlara bugün Kürt olduklarını hatırlatanlar sözde Türk milliyetçisi geçinenlerdir. Nasıl sözde Müslüman geçinenler, sünni olanlardan gaynsını Müslüman saymayıp Alevi-Sünni ayrımını yaratmışlarsa, sözde milliyetçiler de duygularıyla hareket edip vatanlarının bütünlüğünü tehlikeye atmışlardır."

Türk Solu ve Kürt Sorunu

1960ların başlarından itibaren, Türk solu, "sorun sınıfsaldır" diyerek, Kürt sorununun etnik yönlerini hep inkar etmiş, sorunun gerisinde ağaların, şeyhlerin bulunduğunu düşünmüş, feodalizme karşı mücadelenin sorunu yok edeceğini söylemiş, Kürt ulusal haklarından, Kürt dilinden, Kürtçe gazete çıkarmak gerektiğinden söz edenleri "bölgecilik" yapmakla suçlamıştı.

Türk solu *Türkiye İşçi Partisi*'nin 1966 sonlarında, Malatya'da yaptığı 2. Kongreye kadar, kısmen bir bütün olarak gözüküyordu. Bu kongreden sonra, Türk solunda bir ayrışma başladı. Bu, kabaca, Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tezleri çevresinde bir ayrışmaydı ve daha sonraki aylarda ve yıllarda derinleşerek sürdü. Milli Demokratik Devrim taraftarlarının çevresinde toplandıkları haftalık *Türk Solu* dergisi yayımlandığı 17 Kasım 1967 tarihinden başlayarak Kürt sorununa hiç değinmedi. Sorunun varlığını bilmekle birlikte gündeme getirmeyen dergi sık sık, Mustafa Kemal'le Atatürkçülükle ilgili yazılar yayınlıyordu. "Amerikan Emperyalizmine Karşı Milli Kurtuluş Yolunda İzindeyiz" diyerek devrimci düşüncede ve eylemde Atatürk'ten hız ve ilham aldıklannı vurguluyordu. Sosyalizm ve Atatürkçülük arasında, çok küçük bir ayrım çizgisi olduğu görüşündeki dergide sık sık "Ordu Gençlik Elele" gibi sloganlar kullanılıyordu.

Milli Demokratik Devrim taraftarlarının Kasını 1968'den itibaren yayınlamaya başladıkları aylık *Aydınlık* dergisinin 7. sayısında (Mayıs 1969) Mihri Belli, "Millet Gerçeği" isimli bir yazı yayınladı. Burada, Kürt sorunundan da söz ediliyordu. Yazıda, hükümet denetimi altında Kürtçe yayın ve eğitim yapılabileceği de söyleniyordu. Fakat dergide genel olarak Kürt sorununa ilişkin haberlere ve yorumlara rastlanmıyordu. ö dönemde (1967 ve sonrası)

yayımlanan haftalık *Ant* dergisi ise önceleri *Türkiye İşçi Partisi*'nin görüşleri doğrultusunda yayın yapıyordu. "Sosyalist Açıdan Doğu Sorunu", "Türkiye'de Feodalite Var mı?" gibi yazılar yayınlıyordu. *Ant, Türk Solu* dergisiyle karşılaştırıldığında Kürtlere daha yakın davranan bir dergiydi. Mayıs 1969'da, *Türkiye İşçi Partisi* Genel Başkanı M. Ali Aybar yönetimine muhalefet eden Behice Boran, Sadun Aren ve arkadaşları tarafından yayımlanmaya başlanan *Emek* dergisi ikinci sayısında (19 Mayıs 1969) "Sosyalizm ve Etnik Mesele" isimli bir yazı yayınladı. Yazıyı Sait Çiltaş yazmıştı. Fakat öteki yayın organlarında olduğu gibi, burada da, birkaç yazı dışında Kürt sorunuyla ilgili haberler ve yorumlar genel olarak yer almıyordu.

Doğu'da Komando Harekatı

1960'ların başından itibaren gelişme gösteren Kürt hareketini durdurabilmek, dağıtabilmek, asimilasyonu gerçekleştirebilmek için devlet her türlü önlemi düşünmüş, yürürlüğe koymuştu. Devlet terörü yoğun bir şekilde kullanıldı. Kürt diliyle konuşma ve yazma isteklerini ifade eden düşüncelerin anında dağıtılması için dikkatli bir özen gösterildi. Zaman zaman yaygın tutuklamalara girişildi. Toplu köy aramaları, işkenceler yapıldı. Buna rağmen Kürt hareketindeki yükseliş sürdü. 1967'de ve 1969'da Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesi önemli bir gelişmeydi. 1969 başlarında DDKO'nun kurulması ise daha da önemli bir olaydı. DDKO'nun hızla geliştiği gözleniyordu. Kürt halk yığınlarıyla DDKO arasında bağlar oluşmaya başlamıştı. Vatandaşlar çevrelerinde olup bitenleri, imzalı, adresli mektuplarla DDKO'ya bildirmeye başlamışlardı. Bu DDKO'nun kurumlaşması anlamına geliyordu. Kürtler, DDKO'yu başvurulabilir, sorunlarını anlatabilecekleri bir merkez olarak düşünmeye başlamışlardı.

Doğu'da komando harekatı gelişmenin böyle bir evresinde düzenlendi. Köylerde yani Kürt halk yığınları arasında, ulusal gelişmeyi durdurmak dağıtabilmek için çok yoğun bir devlet terörü uygulanmaya başlandı. Amaç halk yığınlarının onurunu kırmak, onu, ulusal istekler ileri sürebilecek bir dirilikten uzaklaştırmaktı. Baskı, gençlere, devrimcilere karşı da vardı. Fakat halk yığınlarına karşı çok daha sistematik ve yaygın bir terör sürdürülüyordu. Devlet terörünün kuşkusuz dış nedenleri de vardı. Molla Mustafa Barzani'nin Kuzey Irak'da yaptığı özerklik mücadelesi kısmen başarıya ulaşmış ve 11 Mart 1970 tarihinde, Kürtlerle Irak Hükümeti arasında bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşma Kuzeydeki Kürtlerin moralini yükseltmişti. Kürtlerin moralinin yükselmesi ise, Türk Devleti'nin hiç istemediği bir şeydi. Morali yükselen ve ulusal istekler ileri sürebilecek bir diriliğe ulaşan bir halkın moralinin parçalanması, dağıtılması, halkın sindirilmesi gerekiyordu. Bunun yolu da yaygın, sistematik ve etkili bir şekilde devlet terörü uygulamaktı.

Devlet terörü uygulaması, Diyarbakır, Siirt, Hakkari, Mardin, Muş, Erzurum, Van illerinde, köylerde ve ilçelerde yaygın bir şekilde yapıldı. Fakat Kürt halkının bu devlet terörünü de aştığı, yeni yeni örgütlenmeler yaparak teröre cevap verdiği de görülüyordu. Ankara ve İstanbul DDKO Mayıs 1969'da kuruldu. Komando harekâtı ise, 1970 başından itibaren başladı. Bütün yıl sürdü. Mayıs 1970 başlarında, Siirt'de bir futbol maçı nedeniyle ortaya çıkan olaylar Kürtlerin ulusal bir protestosuna dönüştü. Kürt ulusal uyanışını gösteren bu protesto kitlesel bir mahiyet aldı.

Ergani, Silvan, Kozluk, Diyarbakır, Batman DDKO'nun faaliyete geçmesi ise 1970'in sonlarına, 1971'in başlarına rastlıyordu. Öte yandan komando harekatı Silvan, Kozluk, Batman gibi yörelerde ağır bir biçimde uygulanıyordu. Buna rağmen bu bölgelerde geniş katılımla, coşkulu mitingler yapılıyor, açılışlar düzenleniyordu. Komando harekatı, 1970'in başlarından itibaren, Hakkari, Maardin, Siirt, Diyarbakır çevrelerine kadar uzandı. 12 Mart gelinceye kadar operasyonlar bütün hızıyla sürdü. Ocak 1971'in ortalarında, Nusaybin'de, Abdullah Acar isimli bir Kürt, komando yüzbaşısı tarafından keyfi bir şekilde öldürüldü.

Komando zulmüyle ilgili olarak önemli belge, DDKO'nun 15 Mayıs 1970'de, Cumhurbaşkanı'na sunduğu rapordu. Bu rapor iki kısımdan meydana geliyordu. Birinci kısım esas rapora ilişkin ön yazıdır. Raporun neden hazırlandığı, nasıl hazırlandığı, ne gibi safhalardan geçerek hazırlandığı anlatılıyordu. Komando zulmüyle ilgili bilgilerin Cumhurbaşkanlığına 12 Nisan 1970 tarihinde telgrafla bildirildiği, 20 Nisan 1970'de, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden alınan cevabi telgrafta ise, olaylar hakkında etraflı bilgiler istendiği belirtiliyordu. Cumhurbaşkanlığı'na ulaştırılan belgelerin ikinci kısmı ise ana rapordu. Rapor günlük gazetelerde, haftalık ve aylık dergilerde yayınlandı. Ordu bu rapora cevap vermek zorunda kaldı. (Devrim, Sayı 36, 23 Haziran 1970, Doğu Harekatı, Bir Komando Subayı Anlatıyor.)

Ana raporun başlangıç bölümünde şöyle söyleniyordu: "Ocak ayı sonlarından beri Doğu'da özel askeri birliklerce tatbik edilen toplu indirme harekatına özellikle Diyarbakır, Mardin, Si: Hakkari yörelerinde girişilmiş ve halen eşkıya avı maskesi altında devam etmektedir. 'Her köy aynı saat ve aynı şekilde basılmakta, her köyde aynı işkence biçimleri uygulanmaktadır. Köyün etrafı motorlu araçlarla sarılmakta, helikopterlerle köyün üzerinde uçuşlar yapılmakta, köylülere hiçbir şey sorulmadan dövülerek, evlerinden alınarak, belli alanlarda kadın-erkek ayrı ayrı toplanmaktadır. Bu özel kamp yerlerinde onlara, 'silah getirin' denilmekte, köylü silah olmadığını söyleyince falakaya yatırılmakta, yerlerde süründürülüp koşturulmakta, piramitler

Ekinci'yle, o takımla beraber, onların sofrasında beraber yemek yiyorlar filan. Gençler de onunla ilgilenmiyorlar. Bir Kürt milliyetçisi, elçisi diye onu eleştiriyorlar. Oysa Tarık Ziya Ekinci'ler Kürt milliyetçisi, elçisi filan değil tabii. İsmail Beşikçi bana 'Abi,' dedi 'durum bildiğin gibi değil, bütün Kürt münevverlerini, aydınlarını buraya toplamışlar ve hiçbiri Kürt meselesinden davaya girmiyor. Hepsi sınıfsal meseleyi ele alıyorlar, bu çok yanlıştır. Bu bir sınavdır. Bütün dünya bu sınava bakacaktır. Burada eğer Kürt meselesi vesikalandırılmazsa gerçekten biz acı çekeceğiz.' (...) Ben mecbur kaldım. Gençlerin içersine girdim. Hatta beni de çok yerdiler. Çok da propaganda yapıldı, meğerse birkaç konuşmamda "ideal" kelimesinden bahsetmişim, onlar "ideal"den "idealist", "idealist"ten "metafizik" filan çıkartmışlar. Neticede gençliğin büyük bir kısmı ile beraber olduk. Yani DDKO'nun büyük bir kısmı. (...) DDKO dosyasının, savunmaya çok müsait bir şekilde davası açıldı.(...) Artık beraber olduğumuz İsmail Beşikçi'yi de aramıza aldık. Ben onlarla beraber, o DDKO'lularla beraber -10-12 kişiydi o grup- komün kurduk. Hepimiz o komünün birer üyesi olduk. (...) Komün olarak bu sefer bunun savunulmasına karar verdik. Yani iddianameye cevap olarak ilk savunmayı hazırlayacağız. Bu sırada ben ve İsmail Beşikçi davanın dışındayız. Efendim, hani komündeyiz ama dosyada değiliz. Yani benim davam daha açılmamış. İsmail Beşikçi'nin de vermiş olduğu derslerde propaganda yapmış diye bir davası var. Efendim, aramızda bu sefer bölüşme yaptık. Yani iddianame sosyoloji kısmını koymuş, sosyolojik olarak Kürtler budur, edebiyat olarak Kürtler budur, efendim ekonomik olarak Kürtler budur, dil olarak Kürtler budur, diye. Savunmada dil ve Kürt edebiyatı kısmını bana verdiler. Ben o metni hazırladım, herhalde 20 sayfalık bir şey. Tabii İsmail Beşikçi bana yardımda bulundu, imla konularında. 20-30 sayfada sosyoloji kısmını İsmail Beşikçi yazdı. Tarih kısmını Mümtaz [Kotan] yazdı; DDKO kısmını, kuruluş nedenlerini yazdı. Ve metinleri toparladık ve 165 sayfalık bir metin çıktı. İddianameye cevap ve Kürt meselesini mükemmel bir şekilde işledi. (...) Yani buna mahkemelerde ilk olarak Kürt meselesinin savunulması diyebiliriz; sosyolojik olarak, tarih olarak, dil olarak, edebiyat olarak delil koymak suretiyle..." Resimde DDKO duruşmalarından bir an görülüyor.

kurdurularak birbirlerine bindirilmekte, bunlarla da yetinmeyerek köylüler çırılçıplak soyundurulmakta, kadınların mahrem yerlerine el atılıp iğrenç muameleler yapılmaktadır. Bu işkencelerde ölenlerin sayısı fazladır. Çırılçıplak soyunan kadın ve erkeklerin üzerlerine su dökülerek saatlerce kamçılanarak sehpalardan başaşağı astınlmaktadır. Bu işkenceler sonucunda intihara teşebbüs eden köylüler oldu. Yer yer çıplak edilen erkeklerin tenasül uzuvlarına ip bağlanıp kadınların eline verilerek, bütün köy gezdirilmektedir. Yine çırılçıplak edilen kadınların köy içinde bütün gün boyu dolaştırılmaları olayına sık sık rastlanılmaktadır. Yine bu baskınlardan birçoğunda köylülerden kadın istenmiş ve bunun için kadınlarını vermeyen köy halkı işkenceye tabi tutulmuştur. En yetkili makamlara (Cumhurbaşkanı, General, Devlet Kanun, Anayasa, Başbakan vs. ye) küfürler edilmiştir." Rapor bu şekilde bir giriş yazısından sonra, Silvan, Bismil, Mazı dağı, Derik, Midyat, Savur, Eruh, İdil, gibi yörelerde uygulanan işkencelerden somu't örnekler veriyordu.

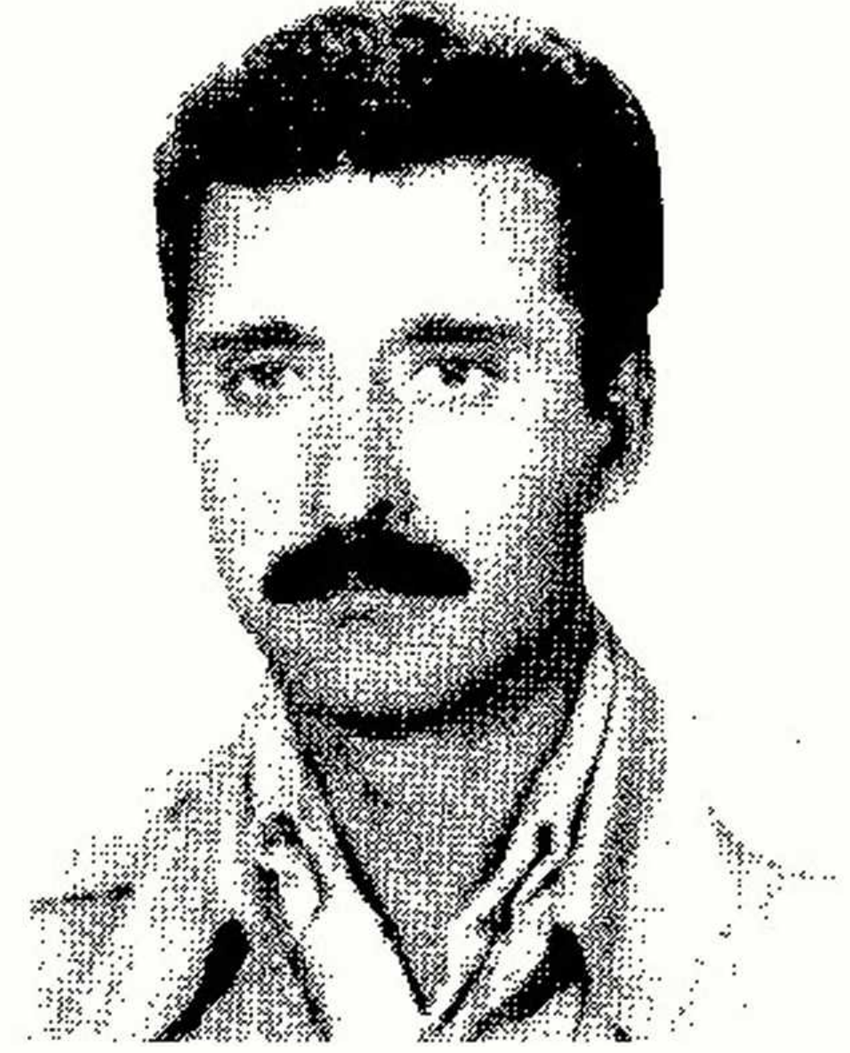
İsmail Cem, *Milliyet* gazetesinde 12-19 Haziran 1970 tarihleri arasında yayınladığı "Acılı Doğu" röportajında komando zulmünü anlatıyordu. Mehmet Mercan da, aynı konuyla ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesinde, "Eşkıya Takibinde Jandarmanın Yaptıkları" başlıklı bir yazı yayınladı. İsmail Cem, röportajının bir yerinde şöyle diyordu: "...En hayret ettiğim şey, komandoların yaptıkları işi, bir yurt görevi yapıyorlarmış gibi huzur içinde ve pişmanlık duymadan anlatmaları ve hareketlerinde kötü bir yön görmeyişleridir." 22 Ekim-6 Kasım 1970 tarihleri arasında, Necmi Onur'un, *Yeni İstanbul* gazetesinde "Dağların Ardında Neler Oluyor?" başlıklı bir röportajı yayınlandı. Bu röportaj resmi görüşü çok açık bir şekilde yansıtıyor, komando zulmünün gereği üzerinde duruluyor ve bu tür faaliyetler övülüyordu: "Komando Harekatı Yerinde Bir Operasyondur. Doğu'da Kültür Emperyalizmi Uygulanmalıdır."

Bu dizideki bazı yazı başlıkları şöyledir: "Türk Devleti zayıf düştüğü an Kürt tehlikesi su yüzüne çıkar", "Kürtçe Doğu'da gittikçe yayılıyor", "Kürtçe Konuşan Politikacı", "Kürtçe Söyleşili Muayene", "Barzani Ordusunda Askerlik Yapan Türkler Var", "Komando Faaliyeti Doğu İllerinde Çok Faydalı Oluyor", "Türkçe Kelimeye Hasretiz", "Doğu'da Kültür Emperyalizmi Uygulanmalıdır." Röportajın sonunda şu öneriler yapılıyordu: "1. Bölge esaslı bir şekilde etüt edilerek bilhassa adli ve idari mercilere olağanüstü yetkiler verilmelidir. 2. Kurulacak yepyeni bir eğitim sistemi ile aşiretleri yıkıp yok etmek başlıca iştir. Bu da bölgedeki okul sayısını artırmak ve buna paralel olarak "eğitim seferberliği" ile ancak gerçekleştirilebilir. 3. Bölgedeki ağaların halk üzerindeki otoritelerini sıfıra indirecek tedbirleri en kısa zamanda almalı. Bu iş için gerekiyorsa bir operasyona gitmek bile zarardan çok yarar sağlar. 4. Komando harekatını daha planlı ve hukuki bir hale getirmek lazımdır. Ve bütün bölge "vasıflı yollar"la birbirlerine bağlanıncaya kadar bu planlı komando harekatına devam edilmelidir. 5. Bölgenin örf, adet ve diğer şartları göz önüne alınarak buna göre bir seçim sistemi bulunup uygulanmalıdır. Zira birçok yerlerde, seçimlere "tek adam" etkilidir. 6. Bütün bölgede kültür emperyalizmi uygulanmalıdır. Bunu gerçekleştirmek için de, konut ve ücret meselesi halledilmiş "kaliteli öğretmenler" buralarda görevlendirilmelidir. Uygulamalı eğitimde çocuk mutlaka aileden koparılmalıdır. Yetişen nesilin eski nesil ile bağı kesilmelidir. 7. Bölgeye devlet hizmeti yığınla aktarılacaktır. Köylü devleti yanında ve kendini koruyucu olarak gördüğü zaman kendisini çeşitli şekillerde istismar etmek isteyenlere katiyen yüz vermeyecek bir karaktere sahiptir. 8. En iyi tedbir de vaktiyle kötü denemesi yapılmış olan "İskan meselesi"dir. Bu bölgelere yerleştirilecek Batı insanları, bölgenin değişmesinde en büyük rolü oynayacaktır."

Röportajın 23 Ekim tarihli dizisinin altında önemli bir "düzeltme" yer alıyordu: "Dünkü yazımızda, 'Türkiye'de 7 milyon Kürtçe konuşan var' cümlesi, '7 milyon Kürt var' şeklinde çıkmıştır. Düzeltir, özür dileriz."

Türkiye İşçi Partisi'nin Dördüncü Büyük Kongresi

DDKO'nun kurulmasından ve gelişme göstermesinden sonra, Türk solu da derlenip toparlanmaya başladı. Örneğin *Türk Solu* dergisinin 14 Nisan 1970 tarihli 126. sayısıyla yayınına ara verdiğini görüyoruz. *Türk Solu* dergisi, 12 Mart günlerinde, "Türkiye Solu" olarak yeniden yayınlandı. Fakat sadece 2 sayı olarak yayınlanabildi. Yayın organları artık, Doğu sorununun etnik yönlerine yani Kürt sorununa da ilgi göstermeye başladılar. Örneğin *Emek* dergisi Kasım 1970 tarihli 6. sayısında, Kemal Burkay'ın "Sosyalizm, Kemalizm ve Doğu Sorunu", Ali Harzya'nın, "Kürt Sorunu" yazılarını yayınladı. *İşçi-Köylü*, *Ant* gibi yayın organlarında da benzer yazılar görülmeye başladı. Bütün bu gelişmeler TİP'i de yakından etkiliyordu. 29 Ekim 1970'de toplanan 4. Büyük Kongre, çeşitli kararlar yanında Kürt sorunu ile ilgili olarak da bir karar aldı. 4. Büyük Kongre'nin Kürt sorunuyla ilgili kararı şöyleydi: "Türkiye. İşçi *Partisi* 4. Büyük Kongresi, "Türkiye'nin Doğu'sunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu, Kürt halkı üzerinde baştan beri, hakim sınıfların, faşist iktidarların, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını, Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu, Bu nedenle Doğu Sorunu'nu bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın hakim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi

BÜYÜKKAYA, NECMETTİN (1943-1984)

İstanbul *DDKO*'nun ilk başkanı ve Kürt kurtuluş hareketinin Marksist kanadının önderlerinden Necmettin Büyükkaya 1943'te Siverek'in Dağbaşı nahiyesinin Aşağı Karhan köyünde doğdu. İlk ve orta okulu Siverek'te, liseyi Adana'da okudu. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Büyükkaya, kendi imkanlarıyla okumak zorunda olduğu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne 1966'da kayıt oldu. Bir *FKF* üyesi olarak '68 işgal olaylarına ve 6. Filo'ya karşı gerçekleştirilen protesto eylemlerine katıldı. Bir yandan *TİP* içersinde de siyasi faaliyetlere katılan Büyükkaya, 1969'da *Devrimci Doğu Kültür Ocakları*'nın kuruluş çalışmalarında önemli görevler aldı. İstanbul *DDKO*'nun ilk başkanlığını yaptı. 16 Ekim 1970'de başlayan *DDKO* operasyonlarından sonra aranmaya başladı. 12 Mart 1971 sonrası ilan edilen sıkıyönetimden sonra Kuzey Irak'a geçti. O sırada faaliyetlerini Irak'ta yürüten *Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi* saflarına katıldı. Dr, Şıvan'ın önderliğini yaptığı *Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi* ile Said Elçi'nin önderliğini yaptığı *Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi* arasındaki siyasi mücadelenin Said Elçi ve arkadaşlarının öldürülmesiyle sonuçlanmasından sonra Büyükkaya da arkadaşlarıyla birlikte Barzani tarafından bir süre gözaltına alındı ve daha sonra Suriye'ye oradan da İsveç'e geçti.

1974'te ilan edilen 1803 sayılı af yasasından yararlanarak Türkiye'ye geri döndü. Sıvan hareketinden geriye kalan bir kısım arkadaşıyla birlikte Parti'nin yeniden örgütlenmesinde faal bir rol oynadı. Parti örgütlenmesinden kısa süre sonra, ideolojik bölünmeye uğraması nedeniyle, Büyükkaya ve arkadaşları Parti'nin adını *Kürdistan İşçi Partisi* olarak değiştirdiler. Büyükkaya, bir süre sonra bu Parti'den de ayrıldı. Bu arada, daha önce Suriye'de bulunduğu sırada ilişkide olduğu Celal Talabani'nin önderliğini yaptığı *Yekitiya Niştimani Kürdistan* (Kürdistan Yurtseverler Birliği) adlı örgüte geçti. Talabani'ye bağlı peşmergelerin Ecevit hükümeti döneminde (1979) Türkiye üzerinden Irak Kürdistan'ına -başarısız- geçme girişiminde önemli bir rol oynadı. 1982'de Diyarbakır'da tutuklandı. 2 yıl boyunca ağır işkencelere maruz kalan Büyükkaya, 24 Ocak 1984'te gerçekleşen cezaevi direnişinde, koğuşa düzenlenen operasyonda aldığı darbeler sonucu öldü.

görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka bir şey olmadığını, Kürt halkının - anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün anti-demokratik, faşist baskıcı şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu, Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme meselesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin Parti içinde omuz omuza çalışmalarının gerektiğini, Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin, partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınla, diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, Parti'nin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu, Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerçekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder." TİP'in Kürtlerle ilgili bu kararına egemen çevrelerde çok büyük bir tepki gösterildi. TİP "hainlikle" suçlandı.

1971 Doğu Duruşmaları

12 Mart 1971'e doğru gidilirken Kürtlerin örgütlenmeleri yoğun bir şekilde sürüyordu. Komando harekatı da yaygın bir şekilde derinleşerek devam ediyordu. Türk solu, Kürt sorununu kavramaya başlamıştı. DDKO'nun bir federasyon altında toplanması çalışmaları yapılıyordu. Irak'da 11 Mart 1970'de hükümetle Kürtler arasında yapılan özerklik anlaşması Kürtlerde büyük bir moral yaratmıştı. Fakat bu anlaşmadan çok derin bir kaygı duyan Türk Devleti ve Türk hükümeti anlaşmanın sonuçlarının, Türkiye'deki Kürtleri de etkilemesinden çekinerek Irak yönetimini bu anlaşmanın bozulması yolunda kışkırtıyordu. 12 Mart böyle bir toplumsal ve siyasal ortam içinde geldi.

12 Martla birlikte, kitle halinde tutuklamalar başladı. DDKO ve KDP'ye karşı çok ağır operasyonlar gerçekleştirildi. İddianameler hazırlandı. İddianamelerde yine, herkesin Türk olduğu, Kürt diye bilinen bir milletin olmadığı vs. tekrar ediliyordu. Devlet terörü eşliğinde, askeri savcıların bu görüşlerinin benimseneceği düşünülüyordu. Fakat, Türk Devleti'nin beklemediği bir olay gerçekleşti. Kürtler, özellikle DDKO üyeleri, Kürtlüklerini, Kürt ulusal ve demokratik haklarını, Kürtçeyi, kararlılıkla, sistematik ve bilgili bir şekilde savundular. Kürtler, ilk defa, bir Türk mahkemesi karşısında, kendilerini, örgütlerini, Kürt olan değerleri, kararlı bir şekilde, her türlü riski göze alarak savunuyorlardı.

Kürtlerin tarihinde yeni bir dönem açılıyordu.

1970 bahar aylarında, özellikle Güneydoğu illerinde, senenin başından itibaren uygulanan "Komando Harekâtı" dayanılamayacak boyutlara gelmişti. Aranmadık ev bırakılmayan illerin başında Diyarbakır, Siirt ve Mardin geliyordu. Bu harekât, Bakanlar Kurulu'nun aldığı "Toplu Köy Aramaları Kanunu"na dayanıyordu ve resmî gerekçe, "Doğu köylerinde çok sayıda varolan silahları toplamak, böylece cinayetleri, eşkıyalığı, kaçakçılığı önlemek"ti. Harekât, önce İçişleri Bakanlığına bağlı jandarma birlikleri daha sonra, özel yetiştirilmiş komando birlikleri tarafından yürütüldü. Genellikle sabahın erken saatlerinde bir köyün komando birlikleri tarafından basılıp, halkın evlerinden çıkartılıp köy meydanında toplanmasıyla başlayan harekât, halk üzerinde uygulanan çeşitli işkencelerle devam ediyordu. Silahların teslim edilmesi emrinden sonra evler teker teker aranıyordu. Baskına uğrayan köylerdeki halk, komandoların kendilerini dövdüklerini, işkence ettiklerini söyleyip, konuyu Cumhurbaşkanına bir dilekçeyle duyurarak, olayları yer ve kişi ismi vererek tek tek açıkladılar. Halk, cumhurbaşkanının olaya müdahale etmesini istiyordu. Daha sonra yasama meclislerine getirilen 'komando konusu', TİP izmir Senatörü Fatma İsmen ve TİP İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar tarafından, "komando harekâtının ırkçı ve faşist bir anlayışla yürütüldüğü, zulüm yapıldığı ve Güneydoğu'daki ayrılıkçı eğilimlere güç kazandırdığı" şeklinde ortaya atıldı. Dönemin İçişleri Bakanı Haldun Menteşoğlu ise iddiaları "İcraatımızı Anayasamızın ve kanunlarımızın hükümlerine uygun istikamette huzuru sağlamak için kullanmışız. Vatandaşlarımızın malını, canını himaye etmişiz. Eşit olarak, adil olarak, şefkatle, sevgi ile kanunlarımızı tatbik etmişiz, huzur getirmişiz..." diyerek cevaplıyordu. Ama, içişleri Bakanının söylediklerinin yaşananlarla ilişkisini "Komandolar beni bile dövdüler.. Beni bile dövdüler..." diyerek yapılan zulmü anlatan kör bir ihtiyarın söyledikleri kanıtlıyordu. Komando Harekâtı, çeşitli çevrelerden gelen tepkiler nedeniyle mevsim sonuna doğru hızını kaybetti. Fotoğrafta, halktan silahlarını toplayan komandolar görülüyor.

